

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA‘LIMI
VAZIRLIGI
SAMARQAND VILOYAT PEDAGOGLARINI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY
MARKAZI

**“MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH
TA‘LIMDA XALQARO BAHOLASH
DASTURLARI ASOSIDA
INTEGRATSIYALASHTIRILGAN
TA‘LIMNI TASHKIL ETISH MASALALARI”**

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
Samarqand 2023-yil 25-noyabr

NOV

25th

2023

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI**

**SAMARQAND VILOYAT PEDAGOGLARINI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

**“MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA XALQARO
BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA INTEGRATSIYALASHTIRILGAN
TA’LIMNI TASHKIL ETISH MASALALARI”**

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

Samarqand 2023-yil 25-noyabr

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI VAZIRLIGI**

**SAMARQAND VILOYAT PEDAGOGLARINI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

**“MAKTABGACHA VA BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA XALQARO
BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA INTEGRATSIYALASHTIRILGAN
TA’LIMNI TASHKIL ETISH MASALALARI”**

Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari
Samarqand 2023-yil 25-noyabr

Tahrir hay’ati:		
A.A.Ibragimov	–	Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent, bosh muharrir
M.B.Raximqulova	–	Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, tahrir hay’ati a’zosi
G.Sh.Fayzullayeva	–	- Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent, tahrir hay’ati a’zosi
D.T.Rabbonayeva	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
D.J.Jurayeva	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zosi konferensiya koordinatori
M.Z.Nigmatova	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
J.X.Shodiyeva	–	O‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zosi konferensiya koordinatori
G.A.Ergasheva	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
T.K.Tolipova	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
O.X.Tuxtayev	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
H.K.Qoraboyev	–	Katta o‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
D.A.Nurmanova	–	O‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo
U.I.Suvankulov	–	O‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zosi konferensiya koordinatori
X.Ravshanova	–	O‘qituvchi, tahrir hay’ati a’zo

MUNDARIJA

1-YO‘NALISH XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING MILLIY TA‘LIM TIZIMIDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI		
K.K.Raximqulova	Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda xalqaro tadqiqotlarning ahamiyati	8
D. Sh. Mirzayeva	O‘quvchilar ta‘lim sohasidagi yutuqlarini baholash: qiyosiy tahlil	12
2-YO‘NALISH BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI (PIRLS, TIMSS, EGMA, EGRA) GA TAYYORLASH		
D.T.Rabbonayeva	Interfaol metodlarni "4k" modeli asosida qo‘llash usullari	18
D.Nurmatova	Darslarda xalqaro baholash dasturlarini o‘zida mujassamlashtirgan innovatsion metodlari asosida yondashuv	24
J.B.Eshnazarova	PIRLS tadqiqoti uchun topshiriqlar tayyorlash va ular ustida ishlash texnologiyasi	28
Sh.O‘.Saidova	O‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda pirls tadqiqotining o‘rni	34
3-YO‘NALISH FANLARNI O‘QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA INNOVATSIYALAR		
M.U.Babasheva	Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida innovatsion metodlardan foydalanish	39
Z.Eshmamatova	Boshlang‘ich ta‘limda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni	42
M.Нуриддинова А.Сараева	Методические особенности применение новой педагогической технологии при обучении предмета “Естествознание” в начальных классах..	45
M.Нуриддинова С.Абдухалимова	Методические особенности проблемных уроков по естествознанию в начальных классах.	49
Sh.X.Toshtemirova	Muammoli vaziyatlarni yaratish va tahlil qilishda “assiment” metodidan foydalanish	53

4-YO‘NALISH BOSHLANG‘ICH TA‘LIM YANGI AVLOD DARSLIK LARI BILAN ISHLASHDAGI MUAMMOLAR		
L.E.Bobomurodova M.Ibragimova	Boshlang‘ich sinf texnologiya darslarida videotopishmoq metodidan foydalanish	58
J. X. Shodiyeva	Boshlang‘ich ta‘limda kichik nasriy asarlar tahlilini pedagogik hamkorlik asosida tashkil etish	63
G.Ahmedova	Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish usullari	66
Z.M.Hofizova	Qanday qilib boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida og‘zaki hisoblash amallarini tezda rivojlantirish mumkin	0
D.Sh.Aminova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tinish belgilarining ishlatilishi bilan tanishtirish	72
I.T.Elbekova J. X. Shodiyeva	O‘qish darslarida badiiy asarni o‘qitishning muhim jihatlari	76
Z.E.Djurayeva	Dars jarayonida o‘qitishning ko‘rgazmali usullarini samarali qo‘llash	80
M.B.Abrayev	Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilarni miqdorlar bilan tanishtirish	85
G. A. Ergasheva	Boshlang‘ich sinflarda tabiat mavzusidagi asarlarni o‘rganish usullari	89
O.X.Tuxtayev	O‘qish darslarida qo‘llaniladigan metodlarning kreativ fikrlashdagi o‘mi.	92
5-YO‘NALISH BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI		
B.T.Xasanova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari maktabga moslashuvining ijtimoiy-psixologik asoslari	96
M. F. Obloberdiyeva	Chet el va o‘zbek ertak janrlaridagi qahramonlar obrazlari	100
6-YO‘NALISH YOSHLAR MA‘NAVIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KITOB VA MUTOLAANING AHAMIYATI		
S.Rajabova	Maktabgacha ta‘lim tashkiloti tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini intellektual jihatdan tarbiyalashning didaktik imkoniyatlari.	106

X.K.Ravshanova	Namunaviy mujassam mashg'ulotlarning ta'im jarayonidagi o'rni.	109
D.I.Arzikulov	Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etishning o'ziga xos jihatlari	113
O.F.Mamatov	1-sinfda informatika va axborot texnologiyalarini fanini o'qitishning mazmuni	116
D.Yu.Boltayeva	Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy kamolotida uyga vazifalarning o'rni	121
M.B.Abrayeva	O'quvchilarda nutq va so'zlashuv madaniyatini shakllantirish	124
7-YO'NALISH BOSHLANG'ICH TA'LIMDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI		
D.T. Uktamova	Farzand tarbiyasiga qaratilgan e'tibor yorug' kelajakni bunyod etishga qaratilgan zalvorli qadam	128
M.M.Amirova	O'zbekiston – yagona vatan	129

KIRISH SO‘ZI

Zamonaviy taraqqiyotga erishayotgan mamlakatlarning bosib o‘tayotgan qadamlariga diqqat qilinsa, ilmiy-tadqiqot va boshqa turdagi ta‘lim muassasalarida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, uni integratsiyalash orqali takomillashtirib borish pedagogik faoliyatda strategik rivojlanishning muhim omili sifatida qaralmoqda. Ta‘lim sohasida innovatsiyalarni yaratish, o‘zlashtirish va tarqatish asosida ochiq, moslashuvchan, individuallashtirilgan, yangi bilimlarni yaratuvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar kirib kelmoqda. Bunday jarayonning jadallashuvida maktabgacha va maktab ta‘limining o‘rni juda muhim.

Keyingi paytlarda Respublikamizda maktab ta‘limi va umuman, ta‘limga doir olib borilayotgan qator islohotlar diqqatga sazovor. Shuningdek, ilg‘or xorijiy tajribalardan foydalanish, keng joriylanishi muhim ahamiyat kasb etishi prezidentimiz tomonidan ham bot-bot ta‘kidlanmoqda, bu borada aniq talab hamda vazifalar belgilanmoqda. Huquqiy-me‘yoriy hujjatlarda belgilangan maktabgacha va maktab ta‘limi sohasini rivojlantirishga doir maqsadlarni amalga oshirishda Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi (Pedagogika markazi) tomonidan ham bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunda maktabgacha va boshlang‘ich ta‘limni integratsiyalash ta‘limning dolzarb muammosi sifatida namoyon bo‘lmoqda. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunning 8-moddasida “Maktabgacha ta‘lim va tarbiya olti yoshdan, yetti yoshgacha bo‘lgan bolalarni boshlang‘ich ta‘limga bir yillik majburiy tayyorlashni ham nazarda tutadi” deb takidlangan.

Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo‘lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo‘lmish yoshlarning ijodiy g‘oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo‘llab quvvatlash, ularning bilim, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish hamda ilg‘or xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirish, shu yo‘lda xalqaro tajribalarni o‘rganish, mavjud tizimni har tomonlama qiyosiy tahlil qilish, tegishli yo‘nalishdagi xalqaro va xorijiy tashkilotlar, agentliklar, ilmiy-tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir.

Ushbu tadqiqotlarda O‘zbekiston farzandlarining qatnashishlari ham muhim ahamiyat kasab etadi. Tadqiqotlarda olingan natijalar mamlakatdagi ta’lim sifati va uning xalqaro standartlarni hisobga olgan holda egallagan o‘rni to‘g‘risida xulosalar chiqarish imkonini beradi. Xalqaro tadqiqotlar ta’lim sohasidagi milliy tadqiqotlarni sifatli o‘tkazishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Xalqaro standartlar darajasida yuqori iqtisodiy samaraga asoslangan milliy baholash tizimini yaratish imkonini beradi.

Mazkur “Maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda xalqaro baholash dasturlari asosida integratsiyalashtirilgan ta’limni tashkil etish masalalari” mavzusida o‘tkazilayotgan maktabgacha ta’lim tashkiloti va umumta’lim maktablari pedagog xodimlari uchun ilmiy-amaliy konferensiya ham maktabgacha va boshlang‘ich ta’limni integratsiyalash masalalarining dolzarb pedagogik muammolarini tadqiq qilishga qaratilgan.

Ushbu ilmiy-amaliy anjumanda maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim sohalaridagi muammolar yuzasidan taklif va xulosalar berilishiga ishonaman hamda konferensiya ishiga muvaffaqiyatlar tilayman.

A.A.Ibragimov

*Samarqand viloyati pedagoglarni yangi
metodikalarga o‘rgatish milliy markazi direktori,
pedagogika fanlari doktori, dotsent*

1-YO‘NALISH

XALQARO BAHOLASH DASTURLARINING MILLIY TA‘LIM

TIZIMIDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNING KREATIV

FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO TADQIQOTLARNING

AHAMIYATI

Raximqulova Komila Komilovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyati, kreativligi, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, o‘z-o‘zini anglash salohiyatini shakllantirish maqsadida ta‘limda zamonaviy yondashuvlar xalqaro tadqiqotlar joriy qilinmoqda.

Kalit so‘zlar. Ta‘lim, kreativlik, texnologiya, TIMSS, PIRLS, elektron

Bugun dunyoda yuz berayotgan jadal suratdagi ilmiy texnologik o‘zgarishlarni harakatga keltiruvchi kuch - kreativlikdir. Atrofga boqsangiz, har tomonda inson ijodkorligining beqiyos va hayratlanarli namunalariga duch kelasiz: elektron xizmatlar, virtual reallik, to‘rtburchak tarvuzlar, tuproqsiz hosil olish... Bularning barchasi inson tasavvuri, tafakkuri mahsuli. Bugun biz uchun odatiy tuyulgan kitob, musiqa, bino, samolyot, hatto lampalar ham qachonlardir orzu va tasavvurda bo‘lgan, keyinchalik aql- idrok samarasi o‘laroq yaratilgan.

Kreativ fikrlashda ta‘limning asosiy vazifasi o‘quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo‘ladigan ko‘nikmalarni shakllantirishdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo‘lishi kerak bo‘lgan muhim ko‘nikma bo‘lib, bu ko‘nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o‘zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari yangilanayotgan davrga xosko‘nikmalarga ega kadrlarni talab etayotgan makonga moslashishga ko‘maklashadi. Umuman olganda, bugungi o‘quvchi kelajakda hozir hatto mavjud

bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi ko'nikmasini shakllantirish ularga tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati faqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyat va ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy iste'dodlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, kreativ fikrlash o'quvchilarning ta'lim olishini hodisalar, tajribalar va xatti-harakatlarni yangicha va shaxsan mazmunli usulda talqin etish orqali qo'llab quvvatlaydi. O'quvchining qiziquvchanligi ta'lim jarayonida qo'l keladi, ijodiy fikrlash shu tariqa o'zaro kelishuvchanlik vositasiga aylanadi, hattoki avvaldan belgilangan ta'lim maqsadlari kontekstida ham bu samara beradi. Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi.

Kreativ fikrlashning yana bir muhim omillaridan biri - hamkorlik. Hamkorlikdagi kreativ fikrlash borasidagi tadqiqotlarga ko'ra, guruh a'zolari maqsadli, opportunistik vaziyatdan kelib chiquvchi va tartibsiz murakkab jarayonlarda ishtirok etgan holda, maqsad qo'yadi va uning ro'yobga chiqishini kuzatadi, bunda guruhning turli a'zolari o'zining kuchli tarafiga asoslanib, guruhda yetakchilikni oladi.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda xalqaro tadqiqotlarning ahamiyati katta hisoblanadi. Xalqaro tadqiqotlarning maqsadi, vazifalari va ularning baholash vositalari dunyoning 40 dan ortiq mamlakatlarning ta'lim tizimini rivojlanganligini ko'rsatmoqda.

Shu bois, xalq ta'limi vazirligining USAID tashkiloti bilan hamkorlikda xalqaro tadqiqotlarni o'tkazishdan maqsadi boshlang'ich sinflarda ta'lim sifatining ayni paytdagi real holatini aniqlash va olingan natijalarga asoslangan holda kelgusida zaruriy islohotlarni amalga oshirishdan iboratdir.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori asosida PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS, EGMA va EGRA xalqaro tadqiqotlarini O‘zbekistonda joriy etilishi belgilab qo‘yilgan bo‘lib, PIRLS - 2021-yil, PISA – 2022-yil tashkil etildi. Mazkur xalqaro baholash dasturlari va ular doirasidagi tadqiqotlar Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) Ta’lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan muayyan davriylik asosida dunyo mamlakatlari bilan hamkorlikda tashkil etildi.

O‘zbekiston o‘quvchilari TIMSS-2023 xalqaro dasturida qatnashishga kirishildi. Bu borada IEA tashkilotining “Xalqaro matematik va ilmiy tadqiqotlar (TIMSS) 2023 tendensiyalarida qatnashish uchun rasmiy taklifi”ga muvofiq O‘zbekistonning TIMSS dasturida ilk marotaba qatnashishi masalasida Ta’lim inspeksiyasi huzuridagi Ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi o‘rtasida olib borilgan muloqotlar asosida IEA rahbariyatining dastlabki roziligiga erishildi.

TIMSS (Trends in International mathematics and science study) 4- va 8- sinf o‘quvchilarining matematika va tabiiy-ilmiy yo‘nalishdagi fanlardan o‘zlashtirish darajasini baholash dasturi bo‘lib, bu tadqiqot to‘rt yilda bir marta o‘tkaziladi hamda 4- va 8-sinf o‘quvchilarining matematika va tabiiy-ilmiy fanlar bo‘yicha egallagan bilim darajasi va sifatini solishtirish hamda milliy ta’lim tizimidagi farqlarni aniqlash bilan bir qatorda, qo‘shimcha ravishda maktablarda matematika va tabiiy-ilmiy fanlar bo‘yicha berilayotgan ta’lim mazmuni, o‘quv jarayoni, ta’lim muassasasining imkoniyatlari, o‘qituvchilar salohiyati, o‘quvchilarning oilalari bilan bog‘liq omillari o‘rganiladi.

O‘zbekiston TIMSS va boshqa xalqaro tadqiqotlarda qatnashish orqali rivojlangan mamlakatlar tajribalarini O‘zbekiston ta’lim tizimida qo‘llash, o‘z natijalarini boshqa davlatlar natijalari bilan qiyosiy taqqoslash imkoniyatlariga ega bo‘ladi. Tadqiqotda O‘zbekiston boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining boshqa davlatlardagi tengdoshlariga nisbatan matematika va tabiiy fanlardan savodxonligi

qay darajada yuqori? Matematika va tabiiy fanlar 4-sinf o'quvchilari uchun qiziqarli fanmi? Oila tomonidan farzandlarga matematikani va tabiiy fanlarni o'zlashtirishda qanday hissa qo'shilmogda? Bugungi kunda bizning mamlakatimizda matematika va tabiiy fanlarni o'qitish jarayoni qanday tashkil etilgan? O'zbekiston matematika va tabiiy fanlar o'qitish jarayonining boshqa davlatlarga nisbatan o'ziga xosligi bormi, agar bor bo'lsa u nimalarda namoyon bo'ladi? Mamlakatimizda matematika va tabiiy fanlarni o'qitish bo'yicha o'qituvchilar metodlari boshqa mamlakatlar o'qituvchilari metodlaridan nimasi bilan farq qiladi? kabi asosiy masalalar o'rganilmogda.

Bugungi kunda matematika zamonaviy insoniyat bilishining eng muhim yo'nalishlaridan biri ekanligi shubhasizdir. Matematikada bolalarning kreativ fikrlashini rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar mavjud: aqliy operatsiyalar (tahlil qilish, taqqoslash, tasniflash), jarayonlar (xulosa, umumlashtirish, fikrlash va boshqalar) va nutq. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida boshlang'ich matematik tasavvurlarni shakllantirish bo'yicha ishlarning hozirgi bosqichida biz yoshning o'ziga xos xususiyatlari o'quvchilarimizga matematik savollarga mustaqil ravishda javob topishga imkon bermaydigan muammolarni ko'rmoqdamiz. Albatta, maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun zarur bo'lgan ma'lum miqdordagi bilimlarni o'zlashtirish uchun siz klassik ta'lim tizimidan foydalanishingiz mumkin, bu erda bilim, ko'nikmalarni shakllantirishda etakchi rol o'ynaydi, ammo biz ishonamizki, eng samarali o'quv jarayoni fikrlash faol bo'lganda amalga oshiriladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, xalqaro tadqiqotlar va ixtirochilik texnologiyalari boshlang'ich sinf o'quvchilarini qiziquvchan, kuzatuvchan, teran, kreativ fikrlashga, mustaqil fikr bildira olish qobiliyatini rivojlantiradi va o'z kuchiga ishonchni o'rgatadi. Ta'lim tizimini sifatini oshirishda xalqaro tadqiqotlarning va ixtirochilik texnologiyalarining ahamiyati yosh avlodni kreativ fikrlashini rivojlantirishga samarali ta'sir etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM TIZIMINI 2030-YILGACHA RIVOJLANTIRISH KONSEPSIYASI. PF-5847 08.10.2019
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi veb-sayti: www.tdi.uz.
3. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi veb-sayti: www.markaz.tdi.uz.
4. Bobomurodova L.E. Improvement Of Professional And Creative Competence Of Teachers Of The Future Technological Education Direction. //Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI) Volume 12, Issue6, July, Scopus. 2021. – P.7446-7450.
5. <https://1tu1.ru/uz/and-what-is-triz-use-of-trimes-in-working-with-children.html>

O'QUVCHILAR TA'LIM SOHASIDAGI YUTUQLARINI BAHOLASH: QIYOSIY TAHLIL

Mirzayeva Dilafro'z Shirinboyevna
Payariq tumani 72-maktab psixologi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim sifatini oshirish borasidagi ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga keng tatbiq etish haqidagi fikrlar nazariy tahlil qilingan. Xalqaro baholash tizimi O'zbekiston ta'limiga kirib kelishi, ta'lim sifatini oshirish, bunda baholash tizimini to'g'ri tashkil etish haqida batafsil tahlil qilingan.

Kalit so'z: ta'lim sifati, baholash, xalqaro tajriba, TIMSS, PIRLS, PISA.

Ta'lim sifatini yaxshilash borasidagi ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va amaliyotga tatbiq etish jarayonlarini jadallashtirish, o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish, o'quv-tarbiya jarayoniga ta'limning innovatsion shakllari va usullarini joriy etish muhim dolzarb masalalar hisoblanadi.

Ma'lumki, deyarli hamma mamlakatda maktablar mavjud. Maktab o'smirlikda muhim rol o'ynaydi, ularning bilim va ko'nikmalarini oshirishga

yordam beradi. Barcha maktablarda o'quvchilarning bilim saviyasini aniqlash uchun baholash tizimi joriy qilingan. O'quvchi yoshlarni bilim, ko'nikma, malakalar bilan qurollantirish, ularning qobiliyati va iste'dodlarini rivojlantirish hamda ularning shakllanganlik darajalarini baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash ta'lim tizimida foydalanilayotgan metodlar qanchalik samarali ekanligini, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlashga yordam beradi.

Xususan, dunyoda ta'lim sifati, saviyasi va darajasini aniqlab beruvchi PISA (O'quvchilarni ta'limdagi yutuqlarini baholash xalqaro dasturi), PIRLS (Matnni o'qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro tadqiqot), TIMSS (Maktabda matematika va aniq fanlar sifatini tadqiq qiluvchi xalqaro monitoring) kabi bir qator xalqaro dasturlar mavjud bo'lib, ular rivojlangan davlatlardagi ta'lim sifatini yanada oshirishdagi mezon sifatida keng qo'llanilib kelinmokda.

PISA - o'quvchilarni ta'lim sohasidagi yutuqlarini baholash bo'yicha xalqaro dastur bo'lib, undagi test jahon davlatlaridagi maktab o'quvchilarining bilimi va ularni amaliyotda qo'llay olish mahoratini baholaydi. Dasturning asosiy maqsadi - 15 yoshli o'quvchilar ta'lim dargohida olayotan bilim va tajribalarini ijtimoiy munosabatlarda va inson faoliyatida uchraydigan turli xil hayotiy vazifalarni yechishda qanchalik foydalana olish qobiliyatini baholashdir. Ushbu sinov har uch yilda bir marotaba o'tkaziladi. Testda faqat 15 yoshdagi o'smirlar ishtirok etadi. Maktabdagi ta'lim sifatini monitoring qilishga qaratilgan PISA dasturi asosiy uch yo'nalishda: o'qish, matematika va ijtimoiy fanlar savodxonligi bo'yicha olib boriladi. Har bir davlat o'tkazilgan tadqiqot natijalari asosida o'zining ta'lim sohasidagi kuchli va kuchsiz tomonlarini xolisona aniqlab, boshqa davlatlarga nisbatan mavqeini ko'radi hamda ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini takomillashtirishda o'z yo'nalishlarini va strategiyasini belgilab oladi.

PIRLS - tadqiqotida 50 dan ortiq davlatlar ishtirok etib kelmoqda. Mazkur xalqaro tadqiqotning maqsadi turli xil ta'lim tizimidan iborat bo'lgan davlatlardagi boshlang'ich maktab o'quvchilarining matnni o'qish va qabul qilish bo'yicha tayyorgarligi hamda o'quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo'luvchi ta'lim tizimidagi o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta

bunday tadqiqot xalq ta'limi sohasidagi ishchilar, olimlar, metodistlar, o'qituvchilar, ota-onalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga egadir.

TMSS - ham jahon mamlakatlari ta'lim tizimida keng tadbiq etilmoqda. TMSS dasturi Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievements) tomonidan tashkil etilgan bo'lib, ushbu tadqiqot 4 va 8 sinf o'quvchilari orasida matematika va ijtimoiy fanlar bo'yicha ta'limning sifati, darajasi, fanga bo'lgan munosabati, qiziqishini aniqlaydi. Har 4 yilda bir marotaba olib boriladi. Ushbu tadqiqot PIRLS tadqiqotiga o'xshab, o'quvchilar, maktab ma'muriyati va o'qituvchilari orasida qo'shimcha so'rovnomalar o'tkazadi va fan sohasida to'sqinlik qilayotgan asosiy omillarni aniqlaydi. Bu esa o'sha mamlakatda ishlab chiqilgan ta'lim standartlarini va ta'lim samaradorligini boshqa davlatlar bilan solishtirib ko'rish imkonini beradi. 2015 yil TMSS tadqiqotlari natijalariga ko'ra AQSh, Singapur, Gonkong, Koreya Respublikasi, Yaponiya, Rossiya, Buyuk Britaniya kabi davlatlarning ta'lim tizimi eng yuqori ko'rsatkichlarni egallagan. Shuni e'tirof etish lozimki, ayni shu davlatlarda yuqori texnologiyalarni o'zlashtirish, sanoatlashtirish va yuksak darajadagi taraqqiyot erishish maqsadida aniq fanlarni yuqori darajada o'zlashtirishga alohida e'tibor qaratilib, unda o'quvchilar tug'ma iste'dod va qobiliyatlardan ko'ra o'z ustida doimiy ishlash hamda aniq fanlarni o'qitishda guruh yoki sinfdagi o'quvchilar sonining 16 nafardan oshmasligi belgilangan. Bunday tajriba AQShda ham mavjud bo'lib, 1999 yildan boshlab bitta o'qituvchi 40 minutlik dars mashg'uloti davomida 16 ta bolaga bilim va tarbiya bera olish imkoniyatiga ega ekanligii inobatga olgan holda prezident qarori bilan ta'lim muassasalaridagi guruhlarda o'quvchilar soni 16 nafar etib belgilangan.

Shu o'rinda bir qator xorijiy mamlakatlarda to'liq baholash shkalalari haqida to'xtalib o'tamiz:

AQSh maktablarida A-F baholash tizimi joriy etilgan. Uni quyida 1-jadvalda keltirib o'tamiz.

AMERIKA (AQSh) maktablaridagi baholash shkalasi		
Harflarda ifodalanishi	Soʻz bilan ifodalanishi	Ballarda koʻrinishi
A	Aʻlo	90-100
B+	Yaxshi	85-79
B-	Qisman yaxshi	80-84
C	Etarli (oʻtdi)	75-79
D	Qisman yetarli	70-74
F	Oʻtmadi	70 dan past

Yuqorida keltirilgan A-F baholash shkalasi baʼzida oʻquvchilarga koʻp muammo tugʻdiradi. Bunday baholash tizimida oʻquvchilar oʻqish «bosim»i ostida boʻladi. Bunda ular yaxshi baho olish uchun koʻproq oʻqishadi. Yaʼni oʻquvchi faqat baho uchun taʼlim oladi. Ammo, AQShda ota-onalar bolalarni suitsid va shunga oʻxshagan yomon illatlardan asrash uchun A-F baholash tizimini qoʻllab-quvvatlaydilar.

Germaniyada:	Fransiyada:	Daniyada:
1-aʻlo, 2-yaxshi, 3-qoniqarli, 4-yetarli, 5-yomon, 6-yetarli emas.	20 aʻlo 18-20 juda yaxshi 16-20 yaxshi 14-20 qoniqarli 12-20 oʻtish bahosi 10-20- qoniqarsiz 8- 20 yetarli emas	13- aʻlo 11- juda yaxshi 10- yaxshi 9- oʻrtacha 8- oʻrtachadan past 7- qoniqarli (oʻtish baho) 6- qoniqarsiz 5- juda qoniqarsiz 0-3- qabul qilinmaydi

Ispaniyada: 0 dan 10 balgacha baholanadi: 5 ball- oʻtish bali hisoblanadi. Agar 5 baldan past ball olishsa, unga kursni takrorlash yuklatiladi.

Tailand maktablari raqam bilan baholanadi. Eng yuqori baho 4, eng past esa 1 bilan belgiladi.

Isroilda ikkita shkala boʻyicha baholanadi:

1) 0 dan 10 gacha kichkina testlar , 2) 0 dan 100 gacha imtihonlar baholanadi.

Quyida Isroil maktablarida qoʻllaniladigan baholash shkalasini keltirib oʻtamiz.

Baho	Ball	Soʻz bilan ifodalash
------	------	----------------------

10	95-100	A'lo
9	85-94	Juda yaxshi
8	75-84	Yaxshi
7	65-74	Deyarli yaxshi
6	55-64	Qoniqarli
5	45-54	qisman qoniqarli
4	44 dan past	Etarli emas (yiqildi)

Chilida

Baho	So'z bilan ifodalash	Izoh
7,0	A'lo	Chilida baholarni ko'k yoki qizil pastada qo'yiladi: Ko'k- yaxshi baho Qizil- yomon baho Agar siz 3 ta fandan qizil olsangiz qaytadan takrorlashingiz kerak.
6,0-6,9	Yaxshi	
5,0-5,9	Etarli	
4,0-4,9	Qisman yetarli	

Argentinada ham Chilidagi singari baholash tizimida qizil, ko'k va qora ranglardan foydalanishadi. **Argentina** maktablarida 1, 2 va 3 baholarni qizil rangda qo'yiladi-bu yomon baholar sanaladi. 4 va 5 baholar esa ko'k yoki qora rangda qo'yiladi- bu yaxshi va a'lo baholar hisoblanadi.

Xorvatiyada:

- 5- a'lo
- 4- juda yaxshi
- 3- yaxshi
- 2- qoniqarli
- 1- qoniqarsiz (yiqildi)

Buyuk Britaniya maktablarida baholash- birinchi darajali, ikkinchi darajali, uchinchi darajali o'quvchilarga bo'linadi.

Morokko maktablarida 20 balli baholash tizimi qo'llaniladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, chet el baholash tizimlari matematik formulaga solib hisoblanadigan raqamlar emas, balki, mamlakat fuqarolari uchun davlat tilida tushunarli bo'lgan ma'lumotlardir.

- Yuqoridagi turli mamlakatlarning baholash shkalalari bir-biridan farq qiladi. Jumladan Buyuk Britaniyaning uchinchi darajasi Morokkning o'tish bahosidan farq qiladi.

-xorijiy mamlakatlarning ayrimlari maktablarda o'tdi/o'tmadi (Pass\Fail) baholash tizimi joriy qilish maqsadga muvofiq deb hisoblashadi. Sababi u bilimni «bosim»dan ozod qilib, o'quvchilarga o'zini nazorat qilishga zamin yaratadi. Shuningdek, bunday baholash mezonlari o'quvchilarni dunyoqarash va hissiy dunyosini, intellektual jihatlarini kengaytiradi.

Tavsiyalar:

- Baholash shkalalari va mezonlari o'quvchilarga oldindan ma'lum qilinishi lozim

- O'quvchi baholash maqsadi, topshiriq mazmuni, sinov topshirish qoidalari to'g'risida ma'lumotga ega bo'lishi lozim.

- O'qituvchi baholash metodlarini o'quv maqsadlariga muvofiq ravishda tanlashi lozim.

- O'qituvchi o'quvchining olgan yomon baholarini sabablarini suhbat orqali muhokama qilish lozim

- Hamkorlikda baholarni yaxshilash bo'yicha chora tadbirlar ishlab chiqilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda
"Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro
tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 997-son qarori
2. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya.-T.: "Universitet", 2002.
3. "Pedagogika professionalnogo obrazovaniya." Pod. red. V.A.Slastenina.
Moskva «Akademia».2005. 48-str.
4. Growth in United Nations Member 2003
5. The B.E. Journal of Economic Analysis and policy Vol 9.[2009] Iss.1
(toptis) Art. 16

2-YO‘NALISH
BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNI XALQARO BAHOLASH
DASTURLARI (PIRLS, TIMSS, EGMA, EGRA) GA TAYYORLASH
INTERFAOL METODLARNI "4K" MODELINI ASOSIDA QO‘LLASH
USULLARI

Rabbonayeva Dildora Tolipovna
SVPYMO‘MM katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktablarda "4K" modeliga asoslangan innovatsion yondashuvni qo‘llash usullari yoritib, o‘quvchilarni kreativ, mustaqil, ijodiy fikrlashga o‘rgatishda xizmat qiladigan zamonaviy metodlar nazariy va amaliy jihatdan tushuntirib berilgan.

Kalit so‘zlar: "4K" modeli, kollaboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik fikrlash, innovatsion, texnologiya, pedagogika.

Zamonaviy ta‘lim darslarda o‘quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo‘naltirish lozimligini taqazo etadi. Ta‘limni isloh qilish esa tizimga yangi innovatsion uslublarni joriy etish bilan bog‘liq. Ana shunday yondashuvlardan biri "4K" modelidir. Kollaboratsiya, kommunikativlik, kreativ fikrlash, kritik fikrlash kabi tushunchalarni qamrab olgan "4K" modeli yod olishga yo‘naltirilgan kontent o‘rniga o‘quvchining mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi, tanqidiy, kreativ va ijodiy fikrlash, jamoada ishlash kabi muhim ko‘nikmalarni shakllantirish va takomillashtirishda muhim omildir.

"4K" yondashuvi haqida Xalq ta‘limi vazirining 2022-yil 5-dekabrda 372-sonli "Xalq ta‘limi tizimida uzluksiz metodik xizmat ko‘rsatish ishlarini yanada takomillashtirish" to‘g‘risidagi buyrug‘ida ham ta‘kidlab o‘tilgan.

Yangi o‘quv yilidan boshlab boshlang‘ich sinf o‘quvchilari yangi avlod darsliklari asosida ta‘lim olishni boshlashdi. Darsliklarning asosiy xususiyatlaridan biri – ularning "4K" tamoyili asosida ishlab chiqilganidadir. Ya‘ni bu tamoyilda ma‘lumotlarni yodlatish yoki shunchaki o‘qish va yozishni o‘rgatish bilan

cheklanilmaydi. O‘quvchilar nafaqat fanlarni, balki XXI asrda zarur bo‘lgan hayotiy ko‘nikmalarni ham o‘rganadi.

“4K” nima degani?

“4K” yondashuvi o‘z nomi bilan 4 ta tamoyilni o‘z ichiga oladi:

Kollaboratsiya: Darsliklar o‘quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu o‘quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o‘zaro qo‘llab-quvvatlash ko‘nikmalarini o‘rganishga ko‘maklashadi.

Kommunikativlik: O‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq, ravshan ifodalashga, suhbatdoshni tinglashga va tushunishga, ma’lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishga o‘rganadi.

Kreativ fikrlash: O‘quvchilar o‘z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo‘llashni o‘rganadi, innovatsion yechimlarni ishlab chiqadilar va ijodiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi.

Kritik (tanqidiy) fikrlash: Ushbu metodologiya o‘quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, o‘z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar muammolarga tahliliy nuqtayi nazardan yondashishni o‘rganadi va mantiqiy fikrlash asosida o‘z nuqtayi nazarini shakllantiradi.

PISA, PIRLS, TIMSS kabi xalqaro tadqiqotlarda yuqori o‘rinlarni egallagan davlatlar ta’limida o‘quvchilarda "4K"ni o‘z ichiga olgan muloqot, tadqiqot, yaratuvchanlik kabi ko‘nikmalarga alohida urg‘u berilgan va shuning uchun ham ular xalqaro reytinglarda yuqori natijalarga erishishyapti.

Avvalo o‘quvchilarning bilim va qobiliyatlarini yuzaga chiqarishda o‘qituvchining o‘zi kasb mahoratidan kelib chiqib, “4K” yondashuvining mazmun va mohiyatini anglab yetishi va dars jarayonida qo‘llashi lozim.

“4K” yondashuvining asosiy maqsadi komil shaxsni shakllantirish uchun poydevor bo‘lgan pedagogik jarayonni takomillashtirish, insonparvarlashtirish, o‘quvchining mustaqilligini ta’minlash, o‘qitish jarayonida texnik vositalar imkoniyatlaridan samarali foydalanishga erishishdan iborat.

O‘qituvchi va o‘quvchilarni faollashtiradigan, o‘zi va o‘rganuvchi uchun qulay bo‘lgan yo‘llarni, usul va uslublarni, o‘qitishni izlaydi, zamonaviy pedagogik texnologiyaga suyanib, o‘quv jarayoni samaradorligini oshiradi. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatib, o‘quv jarayonining yuqori sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu muhim kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam berishni istasak, o‘quv jarayonini bolalar uchun qiziqarli va foydali tarzda tashkillashtirishimiz kerak. Maktabdagi har bir dars o‘quvchilar faqat fan mazmunini o‘zlashtiradigan emas, balki mustaqil bilim oladigan va qobiliyatini rivojlantiradigan jarayondir.

Dars jarayonida qo‘llanilayotgan interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali qurollar va tarqatmali vositalar ham “4K” yondashuviga asoslangan holda tashkil etilsa, dars samaradorligi yuqori bo‘ladi.

Quyidagi metodlar “4K” ning qaysi yondashuviga asoslanganligini ko‘rib chiqamiz.

„Sinkveyn“ texnologiyasi

Qo‘llanishi:

Sinkveyn – fransuz tilida “5 qator” ma’nosini beradi.

Sinkveyn – ma’lumotlarni sintezlash (bir butunga keltirish) ga yordam beradigan oq qofiyalanmagan she’rdir. U fikrlash bosqichida ham ishlatilishi mumkin.

Sinkveyn yozish qoidalari:

- 1 – qator: Mavzu bir so‘z yordamida ifodalash (ot tanlanadi)
- 2 – qator: Mavzuni 2 ta so‘z bilan ifodalash (2 ta sifat)
- 3 – qator: Ushbu mavzu bo‘yicha harakatlarni ifodalash (3 ta fe‘l)
- 4 – qator: Mavzuga munosabat, his - hayajon (jumla)
- 5 – qator: Mavzu sinonimini bir so‘z bilan takrorlash.

Masalan:

1. Quyosh.
2. Zarrin, issiq.
3. Qizdiradi, yoritadi, isitadi

4. Quyoshning zarrin nurlari olamni charog'on etadi!

5. Oftob.

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kritik fikrlash va kreativlikni rivojlantiradi.

“Piyola” metodi

Qo'llanilishi: O'quvchilar doira shaklida turishadi va bir-birlariga piyolada choy uzatishadi. Lekin mashqning sharti shuki, bir kishi qilgan harakatni ikkinchi kishi takrorlamasligi kerak. Masalan: kimdir piyolani qo'lini ko'ksiga qo'yib uzatadi, kimdir qo'lini orqasiga qo'yib uzatadi va hokozo... Agar kim boshqa birov qilgan harakatni takrorlasa o'yindan chiqadi.

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kommunikativlik va kollaboratsiyani rivojlantiradi.

“Assesment” metodi

“Assesment” metodi – shaxsning o'z-o'zini baholashiga yo'naltirilgan metod.

“Assesment” – inglizcha so'z bo'lib, “baholash” degan ma'noni bildiradi. Uning maqsadi: O'quvchilar bilimini bir necha xil yondashuvlar orqali baholash, tahlil qilish, sinab ko'rish va o'z o'zini baholashga imkoniyat yaratadi. Ushbu metodni quyidagicha tashkil etish mumkin:

1. O'quvchilar 4 guruhga bo'linishadi.
2. Guruhga sardor saylanadi. Sardorlarga topshiriqni bajarish bilan birga boshqa guruhlar ishini baholab borish topshiriladi.
3. Sardorlar mavzu yuzasidan savollar yozilgan konvertlarni tanlaydilar.
4. Guruhlar o'z topshiriqlarini flipga yozib, chizib tayyorlaydilar.
5. Taqdimot. Har bir guruh vakillari o'z topshiriqlarini navbat bilan bayon etadilar.
6. Guruh sardorlari boshqa guruhlar ishini baholaydilar, barcha sardorlar ballari umumlashtirilib, g'olib guruh aniqlanadi va rag'batlantiriladi.

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kritik fikrni rivojlantiradi.

“Yumaloqlangan qor” metodi

Ushbu metod ham mavzuni muayyan qismlarga bo'lgan holda o'zlashtirish imkonini beradi, hamda o'quvchilarda guruh va juftlikda ishlash ko'nikmalarini

shakllantirishga xizmat qiladi. Metodni qo'llash jarayonida quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

- tasvirli kartochkalar tayyorlanadi;
- ularning orqa tomoniga mavzuni o'zlashtirishga oid bir necha variantdan iborat topshiriqlar yoziladi;
- sinf o'quvchilari ikki yoki uch guruhga bo'linadilar(guruhlarni hosil qilishda tasvirli kartochkalardan foydalaniladi);
- har bir guruh a'zolari bir nechta juftliklarga birlashtiriladilar;
- har bir juftlik bir variantidagi topshiriqni bajaradi;
- jarayon yakunida umumiy xulosalar chiqariladi.

“Yumaloqlangan qor” metodidan muayyan bo'lim yoki bob boyicha o'zlashtirilgan nazariy va amaliy bilimlarni mustahkamlash jarayonida foydalanilsa yaxshi samara beradi.

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kommunikativlikni rivojlantiradi.

“Raqamli quyon” metodi

Bu quyoncha rasmi bilan quyidagicha o'yin texnologiyasi o'tkazish mumkin:

- Quyidagi quyoncha rasmi tasvirlangan ko'rgazma tarqatiladi va quyonchada qaysi raqamlar borligini aniqlash topshiriladi, vaqt belgilandi.

- O'quvchilar belgilangan vaqt tugagach, aniqlagan raqamlarni xattaxtaga yozishadi.

(Javob: 3+1+2+1+8+8+4+7+1+1)

Bu usuldan barcha fanlarda ham foydalansa bo'ladi.

Masalan: tarix fani, yillar, asrlar raqamlar yordamida o'sha asr yoki asrdagi voqealar haqida savol javob qilinadi. Adabiyot , rus tilida yozuvchilar tug'ilgan yillari asarlari yillari ifodalanishi mumkin.

Ushbu texnologiya o'quvchilarda kritik fikrlash va kreativlikni rivojlantiradi.

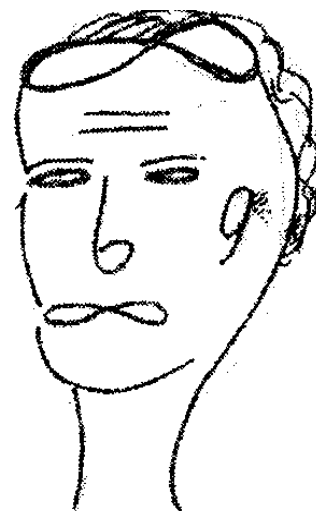
“Hamma hammaga” metodi

1. Jarayon tushuntiriladi va vaqt beriladi.
2. Sinfdagi barcha o‘quvchiga matn beriladi, o‘quvchi o‘z matnini o‘qib o‘rganadi.
3. Vaqt tugashi bilan o‘quvchilar xohlagan o‘quvchi bilan 2 kishilik juftlik hosil qilishadi. Yana vaqt belgilanadi va bir-biriga o‘z matnini gapirib berishadi.
4. Vaqt tugashi bilan 1. 2. 3. sonlar yozilgan kartochka (4 xil rangdagi qog‘oz) tortishadi va guruhcha 3 kishilik guruhga ajralishadi va o‘z matnlarini gapirib berishadi. (15 o‘quvchi bo‘lsa, kartochka 5 xil shaklda tayyorlanadi, masalan 5 ta 1 sonli 5 xil
1 1 1 1 1 2 2 2 2 2 3 3 3 3 3
o‘quvchilar shakl va songa ko‘ra 1, 2, 3, ga bo‘linishadi va 5 ta guruh hosil bo‘ladi.
5. Guruhga flip beriladi va matn mazmunini aks ettirib rasm chizadilar.
6. Taqdimot har bir guruh o‘zi chizgan rasmning mazmunini matn asosida navbat bilan gapirib berdilar.
7. Har bir guruhga taqdimotdan so‘ng matnga oid savol berib baholash mumkin.

Ushbu texnologiya o‘quvchilarda kommunikativlikni va kreativlikni rivojlantiradi.

“Raqamlar yig‘indisini top” metodi

O‘quvchilar guruhlariga bo‘lingach, rasmlar tarqatiladi va quyidagi savollar beriladi.

1.

Ushbu rasm qaysi sonlar yordamida chizilgan.

2. Sonlarni aytilishini yozing.

3. Sonlar yordamida qo‘shish, ayirish, bo‘lish, ko‘paytirish, amallari ishtirokida ifodalar tuzing.

4. Raqamlar yig‘indisi nechaga tengligini toping.

(Javob: $53+8+7+10+9+6+4+8+1+53$)

Ushbu texnologiya o‘quvchilarda kritik fikrlash va kreativlikni rivojlantiradi.

Yangi innovatsion yondashuv natijasini o‘quvchining dunyoqarashi, fikrlashi o‘shida ko‘rish mumkin. XXI asr o‘quvchisi portretida XXI asr ko‘nikmalari bo‘lishi kerak. Innovatsion yondashuvni qo‘llashdan asosiy maqsad ham shu. Qolaversa, ta‘limning asosiy maqsadi – o‘quvchilarga nafaqat bilim berish, balki olgan bilimlarini hayotda qo‘llay olishga o‘rgatishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirining 2022-yil 5-dekabrda 372-sonli “Xalq ta‘limi tizimida uzluksiz metodik xizmat ko‘rsatish ishlarini yanada takomillashtirish” to‘g‘risidagi buyrug‘i.

2. Avliyoqulov N.X., Musaeva N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent-2008-yil

3. G‘afforova T. Boshlang‘ich ta‘limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – “Tafakkur” nashriyoti, Toshkent-2015.

DARSLARDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARINI O‘ZIDA MUJASSAMLASHTIRGAN INNOVATSION METODLARI ASOSIDA YONDASHUV

Nurmatova Dilorom

Jomboy tumani 1-maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya. maqolada darslarda xalqaro baholash dasturlarini o‘zida mujassamlashtirgan innovatsion metodlarni qo‘llashning ilmiy jihatlari, xalqaro baholash dasturlarining standartlarida qayd etilgan topshiriqlardan namunalari keltirilgan

Kalit soʻzlar: TIMSS, kompetensiya, butun son, kasr, xalqaro baholash, matematik savodxonlik

Oʻzbekiston 2023-yilda TIMSS xalqaro baholash tizimida ishtirok etishi rejalashtirilgan.

Bugun har fan oʻqituvchisini xalqaro baholash tizimi haqida maʼlumotga ega boʻlishi va oʻquvchilarni xalqaro baholash imtihonlariga tayyorlashi muhim vazifa.

Hozirgi kunda oʻqituvchilar xalqaro baholash tizimi boʻyicha TIMSS topshiriqlari asosida darslarda foydalanib, oʻquvchilarning matematik savodxonligini tekshirib baholab kelmoqda.

Mazkur mashgʻulotlarda quyidagi oʻqitish shakllaridan foydalaniladi:

- davra suhbatlari (koʻrilayotgan loyiha yechimlari boʻyicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (loyihalar yechimi boʻyicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

TIMSS matematika mazmuni (toʻrtinchi sinf)

Fanga oid kompetensiya. Sonlar

Sonlarga oid fan mazmuni uchta boʻlimdagi tushuncha va koʻnikmalardan iborat.

Sonlar: Butun sonlar

1. Butun sonning oʻnli yozuvida raqamlar oʻrnini bilish, jumladan tanib olish va koʻrsatish; va butun sonlarni soʻzlar, rasmlar yoki belgilar yordamida ifodalash.
2. Butun sonlarni taqqoslash, tartiblash va baholash.
3. Butun sonlar bilan amallarni bajarish (+, -, x - = -).
4. Kontekstlarda berilgan amaliy masalalarni, jumladan oʻlchashlarga, pul munosabatlarga, sodda proporsiyalarga oid masalalarni yechish. 21
5. Toq va juft sonlarni aniqlash; sonning boʻluvchilarini va karralilarini aniqlash.

Sonlar: Oddiy va oʻnli kasrlar

1. Kasrni butunning qismi, ulushi yoki sonli oʻqdagi nuqta sifatida tanib olish, kasrni soʻzlar, sonlar yoki modellar yordamida ifodalash.

2. O‘zaro teng (ekvivalent) bo‘lgan oddiy kasrlarni aniqlash; oddiy kasrlarni taqqoslash va tartiblash; sodda kasrlarni qo‘shish va ayirish, jumladan, amaliy masalalardagi vaziyatlar uchun

3. O‘nli kasr yozuvini bilish, jumladan so‘zlar, sonlar yoki modellar yordamida o‘nli kasrlarni ifodalash; o‘nli kasrlarni taqqoslash, tartiblash va chamalash; jumladan, amaliy masalalardagi vaziyatlarda.

Eslatma: To‘rtinchi sinfda oddiy kasrlar sifatida mahrajleri 2,3,4,5,6, 8,10,12 yoki 100 bo‘lgan kasrlar qaraladi. O‘nli kasrlar sifatida verguldan keyin bir va / yoki ikkita raqam bo‘lgan o‘nli kasrlar qaraladi.

Sonlar: ifodalar, sodda tenglamalar va munosabatlar

1. Noma‘lum sonni yoki amalni aniqlash (masalan, $17 + w = 29$).
2. Masaladagi vaziyatga doir noma‘lumlarni o‘z ichiga olgan ifodani yoki sonli ifodani aniqlash va yozish.
3. Obyektlar ketma-ketligida qonuniyatlarni aniqlash va foydalanish (masalan, butun sonlardan tashkil topgan ketma-ketlikda ketma-ket joylashgan hadlar orasidagi munosabatlarni va berilgan butun sonlar juftliklarini hosil qilgan qoidani aniqlash).

Geometrik shakllar va o‘lchashlar

Geometrik shakllar va o‘lchashlarga oid fan mazmuni ikkita bo‘limdagi tushuncha va ko‘nikmalardan iborat.

Geometrik shakllar va o‘lchashlar: nuqtalar, to‘g‘ri chiziqlar va burchaklar

1. Uzunliklarni o‘lchash va uzunliklarni chamalash.
2. Parallel va perpendikulyar chiziqlarni aniqlash va chizish.
3. Turli burchaklarni aniqlash, taqqoslash va chizish (masalan, to‘g‘ri, o‘tmas va o‘tkir burchak).
4. Nuqtalarning tekislikdagi o‘rnini topish uchun norasmiy koordinata sistemalardan foydalanish.

Geometrik shakllar va o‘lchashlar: yassi va fazoviy shakllar

1. Yassi va fazoviy shakllarning sodda xossalariidan, jumladan o'qqa nisbatan simmetriyadan va burish simmetriyasidan, foydalanib, ularni aniqlash va taqqoslash.
2. Fazoviy shakllarni ularning yassi ko'rinishlari (razvertka, proyeksiya) bilan bog'lash.
3. Ko'pburchaklar perimetrlarini topish; kvadrat va to'rtburchak yuzlarini topish; yuzlarni berilgan yassi shakllar bilan qoplash hamda hajmlarni kublar bilan to'ldirish yordamida chamalash.

Eslatma: To'rtinchi sinfda geometrik shakllar sifatida doira, uchburchak, to'rtburchak va boshqa ko'pburchaklar, shuningdek kub, to'g'ri parallelepiped, konus, silindr va shar qaraladi.

Ma'lumotlar tahlili: o'qish, solishtirish va taqdim etish

1. Jadvallar, piktogrammalar, ustunli, chiziqli va doiraviy diagrammalar yordamida berilgan ma'lumotlarni o'qish, solishtirish va taqdim etish.
2. Ma'lumotlarning turli ko'rinishlardan foydalanib savollarga javob berish uchun ularni to'g'ridan-to'g'ri o'qish (masalan, masalalarni yechishda va hisob-kitoblarni bajarishda, ikki va undan ko'p bo'lgan ma'lumotlar manbalarni birlashtirish, ma'lumotlar bo'yicha xulosa chiqarish).

Kognitiv kompetensiya. Bilish

TIMSS test topshiriqlariga to'g'ri javob berish uchun o'quvchilar baholangan matematika mazmunini yaxshi bilishlari kerak, ammo ular bir qator kognitiv ko'nikmalarga jalb qilishlari kerak. Ushbu ko'nikmalarni tavsiflash, TIMSS baholashni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki ular so'rovnomada allaqachon bayon yetilgan kontent domenlari bo'yicha tegishli bilim doiralarini o'z ichiga oladi.

Birinchi domen, *bilib*, faktlar, tushunchalar o'z ichiga oladi, va ikkinchi, *qo'llash*, muammolarni hal yoki savollarga javob berish uchun bilim va konseptual tushuncha qo'llash talabalar qobiliyati aratilgan yesa tartib talabalar, bilish kerak. Uchinchi domen *aql-idrok*, noma'lum vaziyatlarni, murakkab kontekstlarni va

ko'p bosqichli muammolarni qamrab oladigan muntazam muammolarni hal qilishdan tashqariga chiqadi.

Ushbu uchta bilim domen ikkala sinfda ham qo'llaniladi, ammo sinov vaqtining muvozanati farq qiladi, bu ikki bosqichda talabalarning yoshi va tajribasi farqini aks yettiradi. To'rtinchi va sakkizinchi sinflar uchun har bir kontent maydoni uchta bilim domenining har biriga murojaat qilish uchun ishlab chiqilgan elementlarni o'z ichiga oladi. Misol uchun, son domenida boshqa kontent domenlari kabi ma'lumotni bilish, qo'llash va mulohaza yuritishni misol qilishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ziyomuhamedov.B, Abdullayeva Sh . Pedagogika.-T.O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 2019.
2. Matematika.(1 sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma) Toshkent- 2020
3. Gafforova T. Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar (o'qituvchi kitobi).-T.:2012
4. Assessing Reading, Mathematics and Scientific Litera

PIRLS TADQIQOTI UCHUN TOPSHIRIQLAR TAYYORLASH VA ULAR USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI

Eshnazarova Jamila Boymirzayevna

Samarqand shahar 39-umumta'lim maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada PIRLS xalqaro tadqiqoti haqida ma'lumot berilgan bo'lib, PIRLS tadqiqoti uchun topshiriqlar tayyorlash va ular ustida ishlash texnologiyasi, o'quvchiga bu topshiriqni berishdan maqsad, shuningdek, topshiriqlarning namunaviy javoblari ham bayon etilgan.

Tayanch so'zlar: PIRLS, xalqaro, tadqiqot, matn, baholash, boshlang'ich ta'lim, sifat, topshiriq.

O‘zbekiston Respublikasi umumta’lim maktablarining ta’lim oluvchi yoshlari 2021-yildan boshlab Xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etishmoqda. Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabr kuni qabul qilgan “*Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida*”gi 997-sonli qaroriga asosan 15 yoshli o‘quvchilar PISA, 10 yoshli o‘quvchilar PIRLS, 4- va 8-sinf o‘quvchilari TIMSS xalqaro tadqiqotlarida ishtirok etishi va bu borada amalga oshirilishi lozim bo‘lgan vazifalar belgilandi [1.1].

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study – Xalqaro o‘qish savodxonligini o‘rganishdagi yuksalish) – bu turli mamlakatlarda boshlang‘ich sinfda tahsil oluvchi o‘quvchilarning matni o‘qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro dasturdir. Ushbu dastur har 5 yilda bir marta o‘tkazishga mo‘ljallangan[2.3].

PIRLS tadqiqotlariga 4-sinf o‘quvchilarining tanlanishi shu bilan e’tiborliki, aynan o‘qishning to‘rtinchi yilida o‘quvchilar o‘qishning yuqori darajasiga ega bo‘lishi, ularning keyingi ta’limda bilimni egallash qobiliyatini shakllantirish va shu orqali hozirgi zamonga muvaffaqiyatli moslashuviga yordam beradi. Ko‘pchilik davlatlarda bolalar 6 yoshdan maktabda o‘qishni boshlashadi. Ammo Angliya va Yangi Zelandiyada ta’lim 5 yoshdan boshlanadi. Shuning uchun, loyihada o‘quvchilar 4-sinfdan emas 5-sinfdan ishtirok etishadi. O‘quvchilarning yoshi 10,5 yoshni tashkil etadi. Sharq mamlakatlarida bolalar 7 yoshdan o‘qishni boshlagani uchun 10,7-10,9 yoshdagi o‘quvchilar ishtirok etishadi.

PIRLS tadqiqotlari Xalqaro ta’lim institutlari assotsiatsiyasi (**IEA**) tomonidan muvofiqlashtiriladi. PIRLS loyihasi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish qobiliyatini rivojlantirish darajasini aniqlash bo‘yicha xalqaro tadqiqotlar orasida yetakchi hisoblanib kelinmoqda[2.4].

PIRLS tadqiqotlari quyidagi muammolarni hal qilishga qaratilgan:

- ta’lim sohasidagi dunyo ustuvorliklarini aks ettiruvchi obyektiv o‘lchovlar va vositalarni ishlab chiqish;
- mamlakat o‘quv jarayonini tashkil etish samaradorligini qiyosiy baholash;
- tadqiqot natijalariga ta’sir ko‘rsatgan kontekstual omillarni aniqlash;

- xalqaro hamjamiyat tomonidan tan olingan dalillarga asoslangan ma'lumotlarga ega bo'lish.

O'qish savodxonligining asosi matnlar bilan to'liq ishlash uchun zarur bo'lgan o'qish qobiliyatlarini shakllantirishdir. Bu o'quvchi tomonidan kerakli ma'lumotlarni topish va tarqatish, matnning ma'lum qismi bo'yicha xulosalar chiqarish, asosiy belgilarning harakatlarini sharhlash, matn namunalari va matn tuzilishini dastlabki tahlil qilish bilan tasdiqlash kabilardir.

Tadqiqotning har bir ishtirokchisiga matnlar va ular yuzasidan topshiriqlar berilgan daftar beriladi. Har bir matnga 12-15 ta savol-topshiriqlar ilova qilinadi.

Quyida PIRLS tadqiqoti uchun topshiriqlar tayyorlash va ular ustida ishlash yuzasidan uslubiy tavsiyalar berish maqsadida 2-sinf o'qish kitobidan Shorasul Zunnuning "Nima eksang, shuni o'rasan" hikoyasi uchun topshiriqlar tayyorlash va bu topshiriqlarning maqsad va vazifalari, ular ustida ishlash texnologiyasini ko'rib chiqamiz. Shuningdek, topshiriqlarning namunaviy javoblari ham keltirilmoqda.

PIRLS tadqiqoti biz uchun innavatsion dastur bo'lganligi sababli, avvalo maktab darsliklaridagi matnlar bilan ishlash maqsadga muvofiq deb topdik.

"Nima eksang, shuni o'rasan" Shorasul Zunnun. [3. 93-94].

Bir yigit ko'zlari xiralashgan qari otasini hurmat qilmasdi. Bir kuni chol bechora qo'li titrab, osh suzib berilgan kosani tushirib sindirdi. Buni ko'rgan kelini nordon so'zlar aytib, ko'nglini vayron qildi. Shundan keyin yigit otasini hovlining bir chekkasidagi zax uyga ko'chirdi. Kelin esa eri bergan yog'och kosada qaynotasiga ovqat bera boshladi. Bu kabi muomaladan otaning ko'ngli ozor topib, o'ksinib yig'lardi. Besh yoshli nevarasi bilangina tasalli topar edi. Bola uning yoniga kelib o'tirar, ma'sumona so'zlari bilan kuldirib, qayg'u-alamlarini yengillatardi. Bola bir kuni qo'lga pichoq olib, yog'ochni yo'nib o'tirardi. Shu paytda dadasi kelib qoldi. O'g'lini ko'rib: «O'g'lim, nima qilyapsan?» – deb so'radi. O'g'li yugurib kelib, dadasini quchoqlab oldi:

– Dadajon, siz buvamga yog‘och kosa keltirib bergan edingiz-ku, oyim o‘sha kosada buvamga ovqat beradilar. Men ham yog‘och kosa yasayapman, katta bo‘lganimda oyim bilan sizga shu kosada ovqat beraman.

O‘g‘lining bu so‘zi yigitga qattiq ta’sir qildi. U ko‘z yoshi qilib, otasining huzuriga kirdi, tiz cho‘kib uzr so‘radi. Darrov uni issiq xonaga ko‘chirdi. Kelin ham qaynotasini hurmat qila boshladi. Ularning bu ishlaridan ota xursand bo‘ldi.

Topshiriqlar

1-topshiriq: “Nima eksang, shuni o‘rasan” jumlasini izohlang.

Javob: Bu jumla o‘zbek xalq maqolidir. Bu maqolda nima eksang, ya’ni gul eksang, gul o‘rasan, tikan eksang tikan o‘rasan demoqchi. Yoki yaxshilik qilsang, yaxshilik ko‘rasan, yomonlik qilsang, yomonlik ko‘rasan, desa ham bo‘ladi.

2-topshiriq: Rivoyat necha qismdan iborat? Har bir qismning qisqacha mazmunini yozing.

Javob: Rivoyat 4 qismdan iborat.

3-topshiriq: Matndagi bolakayga ta’rif bering.

Javob: Boboning nabirasi juda aqlli bola. Endigina besh yoshga kirishiga qaramasdan kelajakni ko‘ra oladi. Ko‘rgan-kechirganlarini to‘g‘ri tahlil qiladi, mustaqil qaror chiqara oladi.

4-topshiriq: Bolaning dadasi, otasini hurmat qilmasdan to‘g‘ri ish qildimi? Fikringizga 3 ta isbot keltiring.

Javob:

1. Yo‘q, chunki ota-ona eng buyuk va mo‘tabar zotlardir.
2. Ota-onamiz bizni kichikligimizdan oq yuvib, oq tarab, katta qilishadi.
3. Biz ham yillar o‘tib, keksayganimizda bizga ham xuddi shunday muomala qilishilari mumkin.

5-topshiriq. Matnga yana qanday sarlavha qo‘yish mumkin? Asoslang.

1-variant: “Bemehr o‘g‘il”

Asos: Chunki, bu matnda otaxonning o‘g‘li bemehr va bag‘ritosh inson.

2-variant: “Mehribon nabira”

Asos: Chunki, bu matnda otaxonning nabirasi, mehribon va qalbi toza bola ekan. 3-variant: “Qaytar dunyo”

Asos: O‘g‘ilning otasiga qilgan munosabati, o‘z o‘g‘lidan qaytdi.

6-topshiriq: Test.

1. Kosani kim tushirib sindirdi?
A) O‘g‘il B) Chol D) Kelin
2. Cholga qanday kosada ovqat berishdi?
A) Yog‘och kosada B) Sopol kosada D) Chinni kosada
3. Cholni ko‘nglini kim ko‘tardi?
A) O‘g‘li B) Kelini D) Nabirasi

7-topshiriq. Alisher Navoiyning ota-onalar haqidagi yana qanday misralarini bilasiz?

Javob: Onalarning oyog‘i ostidadur,
Ravzai jannat jinon bog‘i.
Ravza bog‘in visolin istar ersang,
Bo‘l, onalar oyog‘in tuprog‘i. [4. 2].

8-topshiriq: Farzandning ota-onalari oldidagi 5 ta burchini yozing.

Javob:

1. Ota-ona keksayganda ehtiyot qilish, boqish, holidan xabar olish.
2. Ota-ona bemor bo‘lib qolsa davolatish.
3. Ota-onadan norozi bo‘lmaslik.
4. Bir ish boshlashdan oldin ota-onaning ruxsatini, duosini olish.
5. Ota-onaning biror orzu-niyatlari bo‘lsa, uni bajarish.

9-topshiriq: Ota-onaning farzandi oldidagi 5 ta eng muhim vazifasini yozing.

Javob:

1. Farzandiga yaxshi, chiroyli ism qo‘yish.
2. Farzandini ilimli qilish.
3. Farzandini yaxshi xulqli qilib tarbiyalash.
4. Farzandi voyaga yetguncha ehtiyot qilish, boqish, holidan xabar olish.

5. Farzandini uyli, oilali qilish.

10-topshiriq: Yog‘ochdan yasalgan kosa, piyola, qoshiqlarni ko‘rganmisiz? Bular haqida nimalar bilasiz?

Javob: Ming yillar ilgari ota-bobolarimiz yog‘ochdan idishlar yasashgan. Bundan 20-25 yillar avval ham keksa kishilar bunday idishlarni ishlatishgan, ammo hozir bozorlarda kamdan-kam uchraydi. Yog‘och idishlarning afzalliklari shundaki, chidamli, yengil, issiq emas, hidi yo‘q, ovqatning asl ta‘mini saqlab turadi.

Yog‘och o‘ymakorligida ota-bobolarimiz qadimda har xil yog‘ochlardan turli maqsadda foydalanib kelganlar. Yog‘och o‘ymakorlikda shumtol, eman, arg‘uvon, terak, chinor va boshqa daraxt yog‘ochlaridan keng foydalaniladi. Mamlakatimizda yog‘och o‘ymakorligi ustalari o‘z ishlari uchun eng yaxshi yong‘oq, qarag‘ay, chinor, tut, archa, terak, o‘rik kabi mahalliy daraxtlarning eng a‘lo navlarini ishlatadilar. [5.38].

PIRLSga qatnashish O‘zbekistonga boshlang‘ich sinf o‘quvchilari orasida o‘qish qobiliyatlari darajasini mustaqil ravishda obyektiv baholash imkonini beradi. Bundan tashqari, O‘zbekiston ta‘limining ochiqligi va integratsiyalashuvi dunyoning yetakchi ta‘lim tizimlarining xalqaro hamjamiyatiga integratsiyalashuvini ta‘minlaydi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabr kuni qabul qilgan *“Xalq ta‘limi tizimida ta‘lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”*gi 997-sonli qarori.
2. Баранова В.Ю., Ковалева Г.С., Кузнецова М.И., Цукерман Г.А., Нурминская Н.В. ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ «Изучение качества чтения и понимания текста» Москва, 2007, 3-4ст.
3. G‘afforova T., Nurullayeva Sh., Mirzahakimova Z. “O‘qish kitobi”. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 2-sinfi uchun darslik. “Sharq”. 2016.93-94 betlar.
4. Xurshid Davron kutubxonasi. Alisher Navoiy hikmatlari. 2017-yil, 1-2 betlar

5. Sharipov Sh., Qo‘ysinov O., Abdullayeva Q. “Texnologiya” Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 6-sinfi uchun darslik. “Sharq”. 2016. 38 - bet

PIRLS VA UNING BELGILANGAN MAHORAT TAVSIFLARI

Saidova Shoira O‘ralboyevna

Samarqand shahar 39-umumta’lim maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga bo‘lgan yondoshuv va boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda PIRLS tadqiqotining o‘rni haqida fikr bildirilgan.

Tayanch so‘zlar: PIRLS, xalqaro, tadqiqot, kitob, baholash, boshlang‘ich ta’lim, sifat, topshiriq.

PIRLS va uning belgilangan mahorat tavsiflariga ta’rif berishdan oldin o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatiga to‘xtalib o‘tish joizdir. Chunki, PIRLS xalqaro tadqiqotlaridagi topshiriqlarni bajarish jarayonida o‘quvchida mustaqil fikrlashi uchun so‘z boyligi rivojlangan bo‘lishi zarur. Bu natijaga erishishda kitob mutolaasiga ko‘proq e’tibor qaratish kerak. Kitob – insonning yaqin do‘sti, suhbatdoshi, sirdoshi. U kishining dunyoqarashi, so‘z boyligini oshiradi. Amerikalik olim, yozuvchi Nil Geyman olib borgan tadqiqot natijasi shuni ko‘rsatdiki, kitob mutolaa qilmaydigan bolalar kelajakda bezori bo‘lib ulg‘ayishi ehtimoli yuqori ekan. Shu bilan birga, kitob o‘qish odamlarni empatiyaga – faqat o‘z xohish-istaklari va manfaatlarini o‘ylashdan voz kechib, umumiy maqsad yo‘lida birlashishga undaydi.

O‘quvchilarda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo‘lgan. Har bir davrning o‘z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan. Binobarin, har qanday davlatning kuch-qudrati o‘z fuqarolarining ongliligi bilan belgilanar ekan, bunda albatta kitobxonlik masalasiga alohida e’tibor berilgan. Bugungi kunda “Mutolaa madaniyati”, “Kitobxonlik madaniyati”,

“O‘qish madaniyati” kabi atamalar bilan qo‘llanilib kelayotgan ijtimoiy hodisalar axborot olish madaniyatining tarkibiy qismlaridir.

“Mutolaa” so‘zi arabcha “o‘qish” degan ma‘noga ega bo‘lsa-da, bugungi kunda u kitob o‘qishdan ko‘ra kengroq tushunchani anglatmoqda.[2]

O‘qish – axborot olish madaniyati bo‘lib, badiiy adabiyotni to‘g‘ri tushunish, undan estetik zavq olish, shuningdek, ilmiy adabiyotlar, barcha turdagi resurslar bilan ishlash, ma‘lumot-bibliografiya va barcha turdagi axborot materiallaridan o‘zini qiziqtirgan ma‘lumotlarni qidirib topish, cheksiz axborot oqimlari orasidan kerakli, muhim bo‘lgan ma‘lumotlarni o‘z kasbiy malakalarini oshirishda foydalanish, axborot-kutubxona muassasasidan to‘g‘ri foydalanish yo‘llarini o‘rganish ham axborot olish madaniyati tushunchasi doirasiga kiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning bir qancha usullari, yo‘llari mavjud bo‘lib, shu kunlarda O‘zbekiston yoshlari, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ilk bor qatnashayotgan PIRLS tadqiqotining o‘rni beqiyosdir.

PIRLS - (*inglizcha –Progressin International Reading Literacy Study*) matni o‘qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro tadqiqot bo‘lib, maqsadi turli xil ta‘lim tizimidan iborat bo‘lgan davlatlardagi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matni o‘qish va qabul qilish bo‘yicha tayyorgarligi hamda o‘quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo‘luvchi ta‘lim tizimidagi o‘ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta bunday tadqiqot xalq ta‘limi sohasidagi mutaxassislar, olimlar, metodistlar, o‘qituvchilar, ota-onalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga ega. [1]

PIRLS dunyoning turli mamlakatlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matni tushunish darajasini taqqoslash, shuningdek, milliy ta‘lim tizimlarining o‘qish savodxonligi o‘rtasidagi tafovutlarni aniqlaydi.

Tadqiqotning xalqaro lug‘atiga ko‘ra, “o‘qish savodxonligi” - o‘quvchining matn shaklida berilgan ma‘lumotlarni tushuna olish va ularga reaksiya bera olish

ko'nikmasi, o'qigan ma'lumotlaridan hayoti davomida to'g'ri foydalana olishi, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqatidir.

PIRLSda o'qish savodxonligining asosi matnlar bilan to'liq ishlash uchun zarur bo'lgan o'qish qobiliyatlarini shakllantirish hisoblanadi. Bu o'quvchi tomonidan kerakli ma'lumotlarni topish va tarqatish, matnning ma'lum qismi bo'yicha xulosalar chiqarish, asosiy belgilarning harakatlarini sharhlash, matn namunalari va matn tuzilishini dastlabki tahlil qilish bilan tasdiqlash kabilardir.

PIRLS tadqiqotida o'quvchilarga ikki turdagi matn taqdim etiladi, badiiy matn va axborotli matn. Shuning uchun o'quvchilar bilimi quyidagi ikki mezon asosida baholanadi:

1. Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadida o'qish.
2. Axborotni o'zlashtirish va foydalanish maqsadida o'qish.[1]

Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadidagi o'qish uchun quyidagi mahorat tavsiflari belgilangan:

- matnning muayyan qismlarini ajratib ko'rsatish va ulardan oddiy xulosalarni ifodalashda foydalanish;
- voqealar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni ko'rsatish;
- matnning umumiy g'oyasini aniqlash;
- matn tarkibining elementlarini ochib berish;
- qahramonlar xatti-harakatiga izoh berish;
- asar qahramonlarining xatti-harakatlari va his –tuyg'ularini taqqoslash va qiyoslash;
- matnda qo'llangan til vositalarining xususiyatlari ustida birlamchi tahlil o'tkazish;
- matnning asosiy g'oyasini tushunish, yashiringan axborotlarni aniqlash va umumlashtirish;
- matndagi savollarga qahramonlarni asosiy tavsiflari, ularning intilishlari va his- tuyg'ularini izohlash orqali javob berish;
- matndan misollar keltirgan holda, javoblarni asoslash.

Axborotni o'zlashtirish va foydalanish maqsadidagi o'qish uchun quyidagi mahorat tavsiflari belgilangan:

- matnda keltirilgan dalillarni aniqlash va tasvirlash;
- kerakli axborotni o'zida mujassamlashtirgan gapni ajratish;
- xulosalarni izohlash uchun olingan axborotdan foydalanish;
- matnda yaqqol taqdim etilgan axborotga muvofiq xulosa chiqarish;
- matnning turli qismlarini tahlil qilish va kerakli axborotni ajratish;
- matnda yashirin berilgan axborotni aniqlash;
- matndagi alohida gaplar o'rtasidagi mazmuniy aloqalar asosida xulosalarni ifodalash;
- matn mazmunini izohlab berish;
- turli tipdagi matnlardan foydalanish va alohida tavsiflarni belgilash;
- matnning turli qismlaridagi murakkab ma'lumotlarni anglash va asoslash;
- matndagi ma'lumotlarni tushunish uchun aniq va noaniq elementlarni baholash va ahamiyatini tushuntirish;
- matnlar, xaritalar, illuustrasiyalar,diagrammalar va rasmlar kiritilgan materiallar asosida turli matnlardagi ma'lumotlarni umumlashtirish.

PIRLS tadqiqotida belgilangan mahorat tavsiflaridan ko'rinib turibdiki, o'quvchilar matnni nafaqat tushunishadi balki, matnda berilgan ma'lumotlarni tushuna olish va ularga o'zining shaxsiy munosabatini bildira olish ko'nikmasi, olgan ma'lumotlaridan hayoti davomida to'g'ri foydalana olishi, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati ham shakllanib, rivojlanib boradi.

Bu insonning o'z ustida ishlashi, faoliyatini ma'lum yo'nalishga burib yuborishi, ongida ma'lum tuyg'ularni, e'tiqod va dunyoqarashni hosil qilish, uni o'ylashga, hayotda qanday yashashga o'rgatish, fikr yuritish, yozuvchining insonparvarlik, axloqiy, estetik, badiiy, fuqarolik nuqtai nazarini bilib olish, uning ma'naviy o'gitlarini ilg'ab olish va bular asosida o'z hayot yo'li dasturini belgilash, yozuvchi bilan munozaraga kirishish, har bir o'qigan kitobidan yangilik topish, ma'naviy dunyosini boyitishdan iborat ekan, bu borada PIRLS va uning matnlari uchun tuzilgan topshiriqlari, belgilangan mahorat tavsiflari o'qituvchiga

o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda yaqindan yordam beradi.

Maktabda, bolalar bog‘chasida, oilada muhim vazifa, bu kitobxonlikni inson hayotida zaruriyatga aylantirishdan iboratdir. Agar kitobxonlik zaruriyatga aylanmasa, oilada ham, maktabda ham unga mehr-muhabbat, e‘tibor kuchaytirilmasa farzandni kitobga bo‘lgan munosabatini o‘zgartirish mumkin emas.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Баранова В.Ю., Ковалева Г.С., Кузнецова М.И., Цукерман Г.А., Нурминская Н.В. ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ «Изучение качества чтения и понимания текста» - Москва, 2007, 3-4 ст.
2. M.Mirqosimova. O‘quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. –Toshkent. “Fan” . 2006.

www.kutubxona.uz.

www.arxiv.uz.

3-YO‘NALISH
FANLARNI O‘QITISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA
INNOVATSIYALAR

BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA INNOVATSION
METODLARDAN FOYDALANISH

Babasheva Matluba Ulashevna

Ishtixon tumani 69-maktab o‘qituvchisi

Shodiyeva Jamila Xolboyevna

SVPYMO‘MM o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni va ulardan foydalanish usullari haqida ma’lumotlar berilgan

Kalit so‘zlar: innovatsiya, pedagogik texnologiya, xulosa chiqarish, mustaqil qaror, guruh, jamoa, nutq.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisini maktabda har tomonlama rivojlantirishining manbai bo‘lib faoliyatining ikki turi xizmat qiladi. Birinchisi-bu bolaning kelgusidagi hayoti uchun nihoyatda zarur bo‘lgan bilimlar va ko‘nikmalarni egallashdan iborat bo‘lgan o‘quv faoliyati bo‘lsa, ikkinchisi bola o‘z imkoniyatlarini hayotda mustaqil amalga oshira oladigan, bilim, malakalaridan mustaqil foydalana oladigan ijodiy faoliyatidir. Tan olish kerakki, bugungi kunda boshlang‘ich maktabda asosan o‘quv faoliyatiga asosiy ehtibor qaratilmoqdi.

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayoniga qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e‘tibor kundankunga kuchayib bormoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonida sifat-samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi. O‘quvchilarda mavzuni o‘rganishga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkamlash, o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko‘nikma, malakalarini shakllantiradi.

Lugʻaviy jihatdan —innovatsiya tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda —yangilik kiritish degan maʼnoni anglatadi. Innovatsion taʼlim – taʼlim oluvchida yangi gʻoya, meʼyor, qoidalarni yaratish, oʻzga shaxslar tomonidan yaratilgan ilgʻor gʻoyalar, meʼyor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan taʼlimdir. Pedagogik texnologiya deganda, taʼlim funksiyasini amalga oshirishdagi sanʼat va mahorat tushunilib, u juda qulay usullar asosida oʻquvchilarning bilim, koʻnikma va malakalarini rivojlantirishga asos boʻladi.

Barcha umumtaʼlim maktablarda boshlangʻich taʼlim sifat va samaradorligini oshirish zamonaviy pedagogik, innovatsion va axborot texnologiyalarni taʼlim jarayoniga tatbiq etish, ilgʻor ish tajribalarini ommalashtirishni taqozo etadi. Boshlangʻich taʼlimda innovatsiya va axborot texnologiyalarning asosiy vazifalari:

- taʼlim-tarbiya jarayonini umumiy, yaxlit ishlab chiqish;
- taʼlim-tarbiya jarayonida hal etilishi lozim boʻlgan aniq maqsad va vazifalarni belgilash;
- taʼlim-tarbiya jarayoni mazmunini ishlab chiqish;
- taʼlim-tarbiya jarayonida taʼlim oluvchining erkin, mustaqil faoliyat koʻrsatish uchun muayyan shart-sharoitlarni yaratish hamda koʻnikma va malakalarni shakllantirish;
- taʼlim oluvchilar faoliyatini nazorat qilish hamda baholashni tashkil etish;
- fan-texnika taraqqiyotidagi axborotlarni yoshlarga yetkazishni tezlashtirish.

Boshlangʻich sinflarda innovatsiya va axborot texnologiyalardan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- oʻquvchilarning bilim olish faoliyatini faollashtirish, oʻquv materialini oʻzlashtirish sifatini va taʼlim samaradorligini oshirish;
- tayyorgarlik darajasi turli boʻlgan oʻquvchilarga nisbatan differensial yondashish hamda darslarni yuqori estetik darajada tashkil qilish (musiqa, animatsiya)

– o‘quvchilarning atrof-muhitdagi axborot oqimlarini tanlash qobiliyatlarini rivojlantirish, tasviriy ifodalash usulidan amaliy faoliyat ko‘rsatish turiga o‘tish, bu tarzda o‘quvchi o‘quv jarayonining sub‘ektiga aylanadi.

Boshlang‘ich sinfni mazmunan modernizatsiya qilish, ilg‘or tajribalar asosida o‘qitish jarayoniga innovasion pedagogik texnologiyalarni joriy etish, boshlang‘ich talimning sifat-samaradorligini tubdan yaxshilash xalq ta‘limi faoliyatining ustuvor yo‘nalishi sifatida belgilab olingan.

Boshlang‘ich ta‘lim samaradorligini oshirish uchun o‘quvchilarni o‘yin faoliyatidan o‘quv-biluv faoliyatiga o‘tishlarini ta‘minlashga xizmat qiladigan innovatsion metodlar majmuini yaratish talab etilmoqda. Didaktik o‘yinlar boshlang‘ich ta‘limda o‘qitishning muhim metodi sifatida alohida mavqe egallashi kerak. Didaktik o‘yinlar o‘quvchilarda tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, tadqiq qilish, hisoblash, o‘lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash, axloq-odob, nutq o‘stirish, til o‘rgatish, yangi bilimlar o‘rgatish va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan o‘yinlarga ajratiladi.

Darslarni didaktik o‘yinlar vositasida olib borish bolalarning aqliy faoliyatga tezroq kirishishlari va adaptatsiya hosil qilishlariga ham ko‘mak beradi. Yangi dars boshlanishida yoki o‘tgan darsni mustahkamlash paytida didaktik o‘yinlardan foydalanib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish mumkin. Quyida 2-sinf ona tili darsi —Tovushlar va harflar bo‘limida qo‘llash mumkin bo‘lgan o‘yin namunalari keltiramiz.

<i>Yangi so‘z</i>	<i>So‘zlar</i>	<i>Yangi so‘z</i>	<i>So‘zlar</i>
bilak	. ila	quloq	. uloq
bol	. ol	don	. on
tola	. ola	soy	. oy
sixat	. xat	boy	. oy
teng	. eng	tana	. ana
mosh	. osh	kuz	. uz

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kuznetsova M.I PIRLS solishtirma tadqiqoti doirasida o'qish savodxonligini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari
2. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1 qism darslik 2-sinf uchun . K. Mavlonova va boshqalar.- Toshkent: Respublika ta`lim markazi 2021.
3. Abjalova M.A. "Ta`limda STEAM yondoshuv va kreativlik". 2020

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARNING O'RNI

Eshmamatova Zebo

Narpay tumani 57-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda innovatsion pedagogik texnologiyalarning o'rni va ulardan foydalaish usullari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, pedagogik texnologiya, interfaol, noan'anaviy, pedagogik mahorat.

Bugungi zamon yoshlari talabchan, turli narsalarga qiziquvchan, televideniye, matbuot, kompyuter orqali ko'p ma'lumotlarga ega bo'lishni istaydi. Buning uchun o'qituvchi darsga jiddiy tayyorlanib, har bir darsni noan'anaviy usulda o'tishi lozim. O'qituvchi shunday mahoratli bo'lishi kerak-ki, o'quvchi o'z-o'zidan darsga qo'shilib, faol ishtirokchiga aylansin. Buning uchun esa o'qituvchi har darsda har xil metodlardan foydalansa, ko'proq o'quvchini darsga faol qatnashтира maqsadga muvofiq bo'ladi.

O'quvchilarning barkamol shaxs bo'lib ulg'ayishida boshlang'ich ta'lim poydevor hisoblanadi. Shu bois mamlakatimizda mustaqillikning ilk yillaridanoq ta'lim islohotlarida ushbu bo'g'inga alohida e'tibor qilina boshladi. Yosh avlod hayotidagi o'rni va rolini hisobga olgan holda boshlang'ich sinf o'qituvchilari tarkibi oliy ma'lumotli, professional mahoratga ega kadrlar bilan to'ldirib

borilmoqda. Mana shu asosda xalq ta'limi vazirligining "Umumta'lim maktablarida boshlang'ich ta'limning samaradorligini oshirish to'g'risida"gi buyrug'i qabul qilindi. Prezidentimiz davlat dasturini ishlab chiqishda boshlang'ich ta'limning sifatini oshirish, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va qo'llanmalarni takomillashtirish, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish kabi masalalarga alohida e'tibor qaratish lozimligini ta'kidladi. Bu esa soha xodimlari zimmasiga ulkan ma'suliyat yuklaydi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi yuksak insoniy fazilatlariga ega bo'lishi lozim. Mana shunday ilg'or tajribali bolajon ustozlarimiz talaygina. Ustoz o'zining har bir darsiga yangicha yondoshib zamonaviy interfaol usullardan foydalanib o'quvchilarning erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirib boradigan mashqlardan foydalanib boradi.

Ta'lim tizimida zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan darslar egallanilayotgan bilimlarni o'quvchilar tomonidan o'zlari qidirib topishlari, mustaqil o'rganib, ularni tahlil qilishlari, o'z bilimlarini baholashlari, to'g'ri xulosa chiqarishga qaratilgan.

O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi o'qituvchining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa, o'quvchidan ko'proq mustaqil ishlash, ijod qilish va iroda kabi sifatlarni talab etadi.

Innovatsion pedagogik texnologiyalar ta'lim tizimi, pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritishni anglatib, bu jarayonni amalga oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalaniladi.

Zamonaviy texnologiyalarning maqsadi - yosh pedagog kadrlarga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni o'rgatish, pedagogika va psixologiya fanlariga oid bilimlarini yanada mustahkamlash, olgan bilimlarini o'quv-tarbiya jarayonida qo'llay olishga o'rgatish, ularga pedagogik mahorat sirlarini ochib berishdan iborat.

Ushbu maqsadga ko'ra pedagogik texnologiyalarning vazifalari kelib chiqadi:

-o'qitish jarayonining samaradorligini ta'minlovchi pedagogik malaka va ko'nikmalarini shakllantirish;

-ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, gumanitar bilimlarni aniqlashga yo'naltirilgan yangi kasbiy tafakkurni o'stirish;

- o'qituvchi faoliyatining metodologik asosi sifatida pedagogik bilimlar tizimini egallash;

- o'quvchilarning bilim sifati va yosh xususiyatlariga ko'ra imkoniyatlarini kengaytirish;

-o'quvchining ta'lim jarayonida barkamol inson sifatida ong va tafakkurining o'sishini hamda harakatlarining ma'lum maqsadlari sari izchil yo'nalishini shakllantirish.

O'qitish jarayonida pedagogik texnologiyaning turli usullaridan foydalanish mumkin. Masalan, "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Bumerang", "BBB", "Baliq ovi", "Men kimman?", "Sen menga, men senga" kabi usullarini misol keltirishimiz mumkin. "Sen menga, men senga" usuli o'quvchining ziyrak, xushyor, zukko va bilimdon bo'lishga chorlaydi. Har bir to'rtta o'quvchidan iborat bo'lgan guruhlar tuziladi. O'tilgan dars mavzusi bo'yicha birinchi guruhdagi o'quvchi, ikkinchi guruhdagi o'quvchiga savol beradi. Javob berilgach, savol berish navbati ikkinchi guruhdagi o'quvchiga beriladi. Xattaxtada to'g'ri javoblar ball bilan belgilab boriladi.

Xuddi yuqoridagilar singari "Keys stadi", "Kichik guruhlarda ishlash", "Rolli o'yin", "Karusel", "Idrok xaritasi"; rebus, krossvord, suduko, chaynvord, filvord, shifrogramma, kakuko, sirli piramida, divord yoki Duali o'yin turi, sangoku, chaynkrossvord o'yin usullari orqali dars mashg'ulotlarini yuqori darajada o'tkazish mumkin.

O'quvshilar kichik guruhlarda ishlaganda bir-birlarining bilganlarini o'rtoqlashadilar bir - birlariga o'rgatib boradilar. Do'stona munosabat shakllanadi. Dars jarayonida "Rolli o'yin" metodini qo'llaganimizda o'quvchilarning erkin fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Sinfda bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarimiz ham faol ishtirokchiga aylanadi. "Karusel" metodida esa o'quvchilar bilimi kengayadi, guruhlar bir-birlarining fikrlarini to'ldirib boradilar. Bu metod ta'sirida o'quvchilarning o'ylash, izlanish, ijod qilish qobiliyatlari rivojlanish bilan bir

qatorda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqi, mustaqil fikrlashga o'rganadi, estetik did bilan yondoshuv ko'nikmalari rivojlanadilar.

Boshlang'ich sinflarda 45 daqiqalik dars jarayonida ta'limiy – tarbiyaviy didaktik o'yin mashqlaridan ham foydalanib borish yaxshi samara beradi.

Xulosa qilib aytganda, yangi pedagogik texnologiyalar asosida dars o'tish natijasida talabalarda o'zlashtirish yuqori bo'lish bilan birga, ular o'z-o'zlarini nazorat qilib boradilar, mustaqil ishlaydilar va darsdan samarali foydalanish ko'nikmalarini egallaydilar. Bunga erishish zamonaviy interaktiv usullarning asosiy maqsadidir.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЕ НОВОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА “ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ” В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ..

Нуриддинова М.И. и Сараева Ангелина

СамГУ имени Шарофа Рашидова

Факультет: Педагогического образования

Анотация. Данная статья посвящена актуальной проблеме, т.е. методические особенности применение новой педагогической технологии при обучении предмета “естествознание” в начальных классах. Прилагаются материалы по разработке методических приемов по применение педагогической технологии.

Ключевые слова: естествознание, методы, инновационные технологии, метод проектов.

Мир в последнее время неузнаваемо изменился и продолжает меняться. Современный мир меняется настолько быстро, что в пределах жизни одного поколения происходят кардинальные изменения, касающиеся всех сторон существования человека. Все эти изменения требуют от общества изобретательности, гибкости, творческого подхода к решению проблем, умение применять знания в реальной жизни. Однако эти умения не

принимаются ни откуда, их надо формировать и развивать. Поэтому школа, которая понимает истинное значение этих процессов, несет на себе особую ответственность за умение приспосабливаться к изменениям. И, проектируя урок, мы должны думать, искать эффективные методы, формы, средства, создавать условия, чтобы цель социализации была выполнена

Учебный процесс сегодня должен быть ориентирован на личность ученика и учитывать его индивидуальные особенности и способности. В связи с этим понятно, что в основной школе назрела острая необходимость в адаптации учителей к новым условиям работы, ролей и цели которых быстро меняются. Ведь на уроке сегодня учитель выступает уже не в роли рассказчика, а становится для своих учеников скорее помощником и инструктором,

Использование инновационных технологий в современном обществе становится необходимым, практически в любой сфере деятельности человека. Овладение навыками этих технологий еще за школьной партой во многом определяет успешность будущей профессиональной подготовки нынешних учеников. Овладение этими навыками протекает гораздо эффективнее, если происходит не только на уроках в школе, а находит свое внедрение и развитие на практике и в реальной жизни. Однако этот подход выдвигает новые требования к подготовке учителя-предметника, ставит перед ним новые проблемы, заставляет осваивать новую технику и создавать новые методики преподавания, основанные на использовании инновационных технологий.

На данный момент известно ряд педагогических технологий, которые позволяют учителям решать задачи современного образования. Все педагогические технологии классифицируют по инструментально значимым и разнообразным системным признакам. Выделяют технологию личностно ориентированного обучения, технологию проблемного обучения, технологию развивающего обучения, игровые технологии обучения, технологию

развития критического мышления, технологию интерактивного обучения, информационные технологии, проектные технологии и тд.

В своей практике на уроках естествознание в 4-ом классе мы больше большое внимание уделяли методу проектов. Метод проектов – это метод личностно-ориентированного обучения. Он развивает содержательную составляющую обучения, умения и навыки через комплекс заданий, способствующих актуализации исследовательской деятельности учащихся и представления изученного материала в виде какой-либо продукта или действий. В основе метода проектов лежит развитие у учащихся познавательных навыков, умений самостоятельно конструировать свои знания и ориентироваться в информационном пространстве, а также навыков критического мышления. Метод проектов, основан на важных вопросах, которые связывают содержательные стандарты и мышление высокого уровня с целью, находящейся в реальном мире. Учащиеся часто берут на себя роли из реальной жизни и выполняют значимые для них задания. Проектная деятельность учащихся — одна из важнейших составляющих образовательного процесса. В ходе выполнения проектных заданий учащийся оказывается вовлеченным в активный познавательный творческий процесс на основе методики сотрудничества. Он погружен в процесс выполнения творческого задания, а вместе с ним и в процесс получения новых и закрепления старых знаний по предмету, в рамках которого и проводится проект. Кроме того, ученик вместе с учителем выполняет собственный проект, решая какую-либо практическую, исследовательскую задачу. Включаясь, таким образом, в реальную деятельность, он овладевает новыми знаниями. За свою работу ученики получают сразу несколько оценок: за оформление, за содержание ; могут быть также учреждены специальные номинации: «оригинальность», «научность», «актуальность» и т. п.

Меняется и роль учащихся в учении: они выступают активными участниками процесса. Деятельность в рабочих группах помогает им научиться работать в «команде». При этом происходит формирование такого

конструктивного критического мышления, которому трудно научить при обычной «урочной» форме обучения. У учащихся вырабатывается свой собственный взгляд на информацию, и уже не действует оценочная форма: «это верно, а это – неверно». Появляется новая оценка – «и это тоже возможно». Даже неудачно выполненный проект также имеет большое положительное педагогическое значение. На этапе самоанализа, а затем защиты учитель и учащиеся самым подробным образом анализируют логику, выбранную проектировщиками, причины неудач, последствия деятельности и т.д. Понимание ошибок создает мотивацию к повторной деятельности, формирует личный интерес к новому знанию, так как именно неудачно подобранная информация создала ситуацию «неуспеха». Это всегда движение вперед. Подтверждение этому получено путем проведения анкетирования, в котором учащиеся выбирали более предпочтительную для них форму контроля усвоения материала (тест, устный или письменный опрос). 60—70% учащихся стабильно выбирают тестовую форму контроля.

Таким образом, организация проектно-исследовательской деятельности на уроках естествознания в 4-ом классе с использованием инновационных педагогических технологий обеспечивает современные требования к развитию личности обучающихся, учитывает их индивидуальные интересы и способности, создает условия для максимального развития в соответствии с их познавательными и профессиональными намерениями.

Список использованной литературы:

1. Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке. – М., Просвещение. , 2011.
2. Болотникова Н.В. География. Уроки-игры в средней школе. – Волгоград: издательство «Учитель». 2007.
3. Цюпка В.П. – Методика преподавания естествознания в начальных классах. Белгород, 2006.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОБЛЕМНЫХ УРОКОВ ПО ЕСТЕСТВОЗНАНИЮ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.

Нуриддинова М.И. и Абдухалимова Сабина
СамГУ имени Шарофа Рашидова
Факультет: Педагогического образования

Анотация: Данная статья посвящена актуальной проблеме, т.е. методическим особенностям обучения интегрированных уроков по природоведению в начальных классах. Прилагаются материалы по проведению и разработке интегрированных уроков в начальной школе.

Ключевые слова : естествознание, методы, проблемное обучение, методы, методические приёмы.

Важнейший показатель всесторонне и гармонично развитой личности - наличие высокого уровня мыслительных способностей. Если обучение ведет к развитию творческих способностей, то его можно считать развивающим обучением, то есть такое обучение, при котором учитель, опираясь на знание закономерностей развития мышления, специальными педагогическими средствами ведет целенаправленную работу по формированию мыслительных способностей и познавательных потребностей своих учеников в процессе изучения цели основ наук. Такое обучение является проблемным.

Актуальность проблемного обучения обусловлена необходимостью активизации деятельности учащихся в процессе обучения. На протяжении многих лет данная задача решалась в зависимости от достижений науки и требований, предъявляемых к личности выпускника школы. В современной школе это достигается путем применения технологии проблемного обучения. Учитель должен научить детей самостоятельно работать, применять элементы проблемных методов в своей работе, а не передавать учащимся знания в готовом виде. Овладение такой способностью составляет суть готовности учащихся к использованию элементов проблемного обучения при изучении естествознания.

Нами известно, что задачей современного образования является формирование гармонически развитой личности - наличие высокого уровня мыслительных способностей. Если обучение ведет к развитию творческих способностей, то его можно считать развивающим обучением, то есть такое обучение, при котором учитель, опираясь на знание закономерностей развития мышления, специальными педагогическими средствами ведет целенаправленную работу по формированию мыслительных способностей и познавательных потребностей своих учеников в процессе изучения цели основ наук. Такое обучение является проблемным.

Для этого нами было поставлено задача изучение особенности использования методики проблемного обучения в образовательном процессе на уроках естествознания в начальных классах.

Целью нашей работы является – изучение особенностей использования методики проблемного обучения в образовательном процессе на уроках естествознания в начальных классах.

Метод исследовательских заданий организуется учителем путем постановки перед учащимися теоретических и практических исследовательских заданий, имеющие характер проблемного мышления. Ученик совершает логические операции самостоятельно, раскрывая сущность нового понятия и нового способа действия. По форме организации исследовательские работы могут быть разнообразны: ученический эксперимент, экскурсия и сбор фактов, беседы с населением, подготовка доклада, конструирование и модулирование.

Следует отметить, что с применением технологии проблемного обучения меняется структура урока. Структура урока лежит в основе тематического и поурочного плана, определяют логику анализа урока. Под структурой понимают различные варианты взаимодействия между элементами состава, возникающие в процессе функционирования объекта.

Структурными элементами проблемного урока являются:

-актуализация прежних знаний учащихся;

- усвоение новых знаний и способов действия;
- формирование умений и навыков.

Эта структура отражает основные этапы учения и этапы организации современного урока.

Структура проблемного урока, представляющая собой сочетание внешних и внутренних элементов процесса обучения, создает возможность управления самостоятельной учебной деятельностью ученика .

Задача современной системы образования заключается не только в том, чтобы научить ученика писать, считать, читать, но и в том, чтобы сформировать у него «умение учиться».

Кроме формулировки и опорных сигналов существует еще один способ выражения и реализации нового знания в виде художественного образа. Конкретными формами художественного образа являются метафоры, загадки, стихотворения, сказки, рассказы и т. д. Учащиеся должны проявить не столько свои литературные способности, сколько умение продуктивно и точно выразить новые знания. Например, задания на дом по теме «Земноводные»:

- составьте страницу энциклопедии о земноводных с выделением существенных признаков этого класса,

- проведите репортаж специальных корреспондентов с выставки «Лягушачьи секреты»,

- напишите рассказ на тему: «Один день из жизни лягушки»,

- придумайте сюжет компьютерной игры, главным героем, которой будет лягушка.

В результате такой работы создается наглядная структура, графически отображающая работу мысли учащихся по теме обсуждения, что позволяет выйти на новые знания, обобщить и систематизировать информацию.

Применение проблемных методов и приемов обучения не только повышает эффективность урока, но и гармонизирует развитие личности, что возможно лишь в активной деятельности.

Выбирая и применяя методы и приемы обучения, педагог стремится найти наиболее эффективные методы обучения, которые обеспечивали бы высокое качество знаний, развитие умственных и творческих способностей, познавательной, а главное самостоятельной деятельности учащихся.

Без хорошо продуманных методов обучения трудно организовать усвоение программного материала. Вот почему следует совершенствовать те методы и приемы обучения, которые помогают вовлечь учащихся в познавательный поиск, в труд учения: помогают научить учащихся активно, самостоятельно добывать знания, возбуждают их мысль и развивают интерес к предмету.

Второй способ- использование учебных и жизненных ситуаций возникающих при выполнении учащимися заданий в школе, дома или в ходе наблюдений за природой.

Например, на уроке по теме «Размножение и развитие растений» можно использовать биологические задачи:

-Ребята замочили семена бобов. Семена набухли и они высадили их на грядки пришкольного участка. Стояла жаркая солнечная погода. Ребята ушли в поход. Но возвратившись через две недели проростков так и не увидели. В чем причина неудачи ребят?

Таким образом, проблемное обучение необходимо, так как оно формирует гармонически развитую творческую личность, способную логически мыслить, находить решения в различных проблемных ситуациях, способную систематизировать и накапливать знания, способную к высокому самоанализу, саморазвитию и самокоррекции.

Использование методики проблемного обучения ведет к развитию познавательных потребностей и способностей учащихся, приобретению специальных знаний, необходимых для успешного обучения.

Список использованной литературы:

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. М.: Просвещение, 2013.

2. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. М.: Педагогика, 20014.
3. Григорьянс А.Г.- Окружающий мир. Т.: Чулпон, 2002

MUAMMOLI VAZIYATLARNI YARATISH VA TAHLIL QILISHDA “ASSISEMENT” METODIDAN FOYDALANISH

Toshtemirova Shaxnoza Xudoyqulovna
Samarqand shahar 39-umumta'lim maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dars jarayonida oqitishning muammoli usullarini samarali qo'llash haqida fikr bildirilgan bo'lib, muammoli vaziyatlarni yaratish va tahlil qilishda “Assisement” metodidan foydalanish amaliy jihatdan ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: O'quvchi, o'qituvchi, muammoli ta'lim, vaziyat, usullar, yechim, mustaqil, ijodiy, bilim, fikr, “Assisement”.

O'quvchining mustaqil, ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ta'limning asosiy sifat ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Mustaqil, ijodiy fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan shaxsgina o'ziga ham, jamiyatga ham foydasi tegadigan, o'z muammolarini o'zi hal qilish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Ayni vaqtda ta'lim-tarbiya samaradorligi tobora rivojlanib borishi bilan umumta'lim maktablarida o'quv jarayonini tashkil etish, ta'limning turli shakl, metod va vositalarini qo'llash masalalarining ahamiyati ham ortib bormoqda. Chunki bugungi kun o'quvchisi axborotlarni egallashning turli manbalaridan foydalana olish qobiliyatiga egadir.

Shuning uchun o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, o'z ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan muammoli vaziyatlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Muammoli vaziyatlardan ta'lim jarayonida foydalanish o'quvchilarda quyidagi zarur sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi:

- sodir bo'ladigan muammoli vaziyatlarga nisbatan ijodiy munosabat bildira olish;
- vaziyatlarni hal etishda unga ta'sir etuvchi omillarning mavjudligi va ularning ta'sirini e'tiborga olish;
- qabul qilingan qaror uchun mas'ullik hissi;
- muammoni hal qilishning muqobil yechimlarni ko'rib chiqish;
- eng maqbul qaror qabul qilish va boshqalar.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan muammoli vaziyatlar hodisalarning murakkab olamiga yanada teran nazar tashlashga yordam beradi, ulardagi muhim aloqadorlik va munosabatlar tizimini aniqlab, vaqt nihoyatda tig'iz bo'lgan vaziyatlarda asosli qarorlar qabul qilishga, yuksak darajadagi pedagogik tafakkur fazilatlarni egallab olishga o'rgatadi hamda o'quvchilarning shu vaziyatni anglashiga e'tibor qaratiladi.

Kasbiy pedagogik faoliyatning o'ziga xos xususiyati va murakkabligi hamda shundaki, o'qituvchining o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan har qanday ta'siri, o'quvchi ongida o'ziga xos o'zgarish yasaydi, uning xatti-harakati, muloqoti hamda faoliyati xarakterida aks etadi. Holbuki, o'qituvchi butun pedagogik jarayonning metodikasini o'zlashtirib olgandagina, u o'quvchi shaxsida sodir bo'ladigan ichki o'zgarishlarni oldindan ko'ra oladi.

O'qituvchi amaliyotida duch keladigan har bir muammoli vaziyat takrorlanmas, jarayonda ishtirok etayotgan har bir shaxs esa turli xil xarakter egasi hisoblanadi. Shu sababli har xil holat o'qituvchidan ijodiy yondashuvni talab etadi. Ta'lim jarayonida paydo bo'ladigan turli xil vaziyatlarning o'qituvchi tomonidan to'g'ri hal etilishi esa o'quvchilarda shaxsiy fazilatlarning shakllanishiga, ularning bilim va qobiliyatlarining rivojlanishiga olib keladi.

Quyidagi muammoli vaziyatlardan birini keltirib o'tmoqchimiz:

“Maxsus fan o'qituvchisi o'quvchilarga yangi dars mavzusining mazmunini tushuntirmoqda. Birdan u oxirgi qatorda o'tirgan o'quvchilardan ayrimlarining badiiy kitob o'qitayotganliklarini sezib qoldi, lekin darsni to'xtatib ularga tanbeh bermadi. Darsni davom ettiraverdi.”

Ushbu vaziyatda “Nima uchun o'qituvchi o'quvchilarning o'qishini to'xtamadi? Shu kabi vaziyatda o'qituvchi o'zini qanday tutganligini izohlang”, “Siz bu holatda qanday yo'l tutardingiz?” kabi savollar kelib chiqishi tabiiy.

Bu kabi vaziyatlarda o'quvchi o'zini qanday tuta olish ko'nikmasini o'zlashtirib boradi.

Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratishning didaktik maqsadlarini quyidagicha ko'rsatish mumkin:

- o'quvchi diqqatini masalaga, o'quv materialiga jalb qilish, unda bilish hissi va faoliyatning boshqa motivlarini uyg'otish;
- o'quvchi oldiga bilishga oid qiyinchilikni shunday qo'yish kerakki, bu qiyinchilikni yengish orqali fikrlash faoliyati faollashsin;
- bilimga oid masala, savol, topshiriqda asosiy muammoni aniqlashga yordam berish va vujudga kelgan muammo yechimini topish rejasini belgilash;
- o'quvchini faol izlanuvchan faoliyatga undash;

- ilgari o'zlashtirilgan bilimlar chegarasini aniqlashda o'quvchiga yordam berish va qiyin vaziyatdan chiqishning eng qulay yo'lini topish yo'l-yo'rig'ini ko'rsatish.

Demak, ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlarni hal etishda o'qituvchi o'quvchi faoliyatini shakllantirishga, mustaqil fikr yuritish, ta'lim samaradorligining ortishiga erishish hamda mavjud bilimlarni egallashga yo'naltiradi.

Muammoli vaziyatlarni hal qilishda "Assisment" metodidan foydalanishni tavsiya etamiz.

"ASSISEMENT" METODI

"Assisment" inglizcha "assistens" so'zidan olingan bo'lib, "baho", "baholash" ma'nolarini bildiradi. Assisment metodi talabalarning bilim, ko'nikma va malakalari darajasini har tomonlama, xolis baholash imkoniyatini ta'minlovchi 4 xil topshiriqlar to'plamidir.

Mazkur texnologiyaning yaratilish tarixi o'tgan asrning 30-40- yillariga borib taqaladi. Dastlab texnologiya mavjud harbiy vaziyatlarni to'g'ri baholay oladigan, harbiy harakatlar jarayonini samarali boshqaradigan, zarur o'rinlarda oqilona harakatni tashkil eta oladigan ingliz hamda nemis harbiylari orasidan bilimdon, tadbirkor, mahoratli harbiylar, shuningdek, ofiserlarni tanlash maqsadida qo'llanilgan.

Keyinchalik bu metod tadbirkorlik sohasiga ham samarali tatbiq etildi. Metodni birinchi marta 1954-yilda "AT&T" kompaniyasi tomonidan tadqiqot dasturlarini amalga oshirish doirasida qo'llanilgan.

Metodning maqsadi: mazkur metod ta'lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o'zlashtirish ko'rsatkichi va amaliy ko'nikmalarini tekshirishga yo'naltirilgan. Mazkur metod orqali ta'lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo'nalishlar (test, amaliy ko'nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo'yicha tashhis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

"Assisment"lardan mashg'ulotlarda tinglovchilarning yoki qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg'ulotlarda esa mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi.

Mavzu: Soʻz turkumlari

<p>Nazariy maʼlumot (2 ball)</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<p>Test (1 ball) Mustaqil soʻz turkumlarini aniqlang. A) <u>ot, feʼl, son, sifat</u> B) <u>olmosh, sifat, ravish</u> C) <u>olmosh, sifat, ot, feʼl, ravish</u> D) <u>son, ot, feʼl</u></p>
<p>Muammo (1 ball) Nima uchun soʻz turkumlari asosan ot soʻz turkumi bilan bogʻlanib keladi? Yechim:</p> <hr/> <hr/> <hr/>	<p>Topshiriq (1 ball) Quyidagi qaysi soʻzlardan maqol tuzish mumkin? Belgilang.</p> <p> kitab oltin ol ishlar dafilar yongʻir olma dua </p>

Mavzu: Komir

<p>Nazariy maʼlumot (2 ball)</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<p>Test (1 ball) Koʻmir nimadan hosil boʻladi? A) <u>yer osti jismlaridan</u> B) <u>chiqindilardan</u> C) <u>kul va toshlardan</u> D) <u>oʻsimlik qoldiqlaridan</u></p>
<p>Muammo (1 ball) Neft va gaz qazib olishda kon resursidan koʻproq foydalanish maqsadida yer osti qatlamlariga kuchli bosimda suv yuboriladi? Buning qanday salbiy oqibatlari bor va yechimi qanday? Yechim:</p> <hr/> <hr/> <hr/>	<p>Topshiriq (1 ball) Quyidagilardan yer osti boyliklarini belgilang.</p> <p> gaz qaz oltin suv tuz yongʻir koʻmir oʻgʻitlar </p>

Ushbu metodda oʻquvchilarning bilimlari 4 tarafdin sinaladi va tahlil qilinadi. Yaʼni mavzuni nazariy jihatdan bilishi, mavzu yuzasidan muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi, test va amaliy topshiriqlarni bajarishi. Shunday qilib “Assiment” metodida oʻquvchilarga 4 xil topshiriq berish orqali, ularning bilim, koʻnikma va malakalari aniqlanadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Norpo'latova X. "O'quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirish metodikasi" T.: "Kasb hunar" jurnali, 2010 yil №3.
2. Norpo'latova X. "Ta'limni faollashtiruvchi metodlar", Metodik qo'llanma TermDU ilmiy kengashida ko'rib chiqilib nashrga tavsiya qilingan, 2010 yil
3. Tolipova J. "Pedagogik kvalimetriya" Toshkeht. 2017.-yil

4-YO‘NALISH

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM YANGI AVLOD DARSLIKLARI BILAN ISHLASHDAGI MUAMMOLAR

BOSHLANG‘ICH SINIF TEXNOLOGIYA DARSLARIDA VIDEOTOPISHMOQ METODIDAN FOYDALANISH

Bobomurodova Latofat Elmurodovna (PhD)

Sharof Rashidov nomidagi SamDU

Ibragimova Marjona Nodir qizi

Sharof Rashidov nomidagi SamDU Pedagogika fakulteti

Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4 – kurs talabasi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinf texnologiya darslarida darslarni samarali olib borish, o‘quvchilar uchun darslarni yanada mazmunli tashkil qilish maqsadida turli videolavhalar, kompyuter texnologiyalari yordamida videotopishmoq metodini darslarda keng ko‘lamda qo‘llash.

Kalit so‘zlar: Texnologiya, amaliy mashg‘ulot, robotexnika, model, maket, loyihalash, modellashtirish, interfaol metod va videotopishmoq metodi.

O‘zbekiston Respublikasida ta‘lim sohasida bo‘layotgan o‘zgarishlar davlatimizning istiqbolini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri sifatida jahon ommasi tomonidan e‘tirof etilmoqda. O‘z navbatida “Ta‘lim to‘g‘risida’gi Qonunning maqsadi ta‘lim tizimini takomillashtirish va jahon andozalari talablari darajasida tashkil qilish, davlat ta‘lim standarti talablariga javob bera oladigan, raqobatbardosh, yetuk mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir.

Uzluksiz ta‘lim tizimining har bir bo‘g‘inida ta‘lim samaradorligini takomillashtirishning asosiy sharti ko‘p jihatdan ta‘lim muassasalarida tayyorlanayotgan shaxsning bilim darajasi, dunyoqarashining shakllanganligi hamda kelgusida faoliyatiga doir bilim, ko‘nikma va malakalarni tarkib topganligi bilan belgilanadi. Albatta shaxsni tarbiyalash, har tomonlama rivojlantirish o‘z o‘zidan yuzaga kelmay balki ma‘lum bir bosqichlarni qamrab oladi.

Bugungi kunda ham bu muammolarning dolzarbligini prezidentimiz SH.M. Mirziyoev ta'kidlagandek, -"Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz. Bugungi tez o'zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochmoqda".

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari asosida texnologiya darslarini tashkil qilishda o'quvchilar ijodkorlik faoliyatini tutli-tuman metodlar orqali aniqlash hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biridir.

Ma'lumki, o'qitish usullari o'qituvchining o'quvchilar bilan muayyan maqsadlarga erishish yo'lidagi faoliyatidan tarkib topgan pedagogik jarayonni muvofiqlashtiruvchi subyekt bo'lib, "nimani?", "kimga?", "qanday?" va "qancha?" o'rgatish zarurligi haqidagi masalalarni yechib berishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish faoliyatlarini faollashtirish, ularning mustaqil, ijodiy fikrlashlari uchun qo'llaniladigan shakl va usullarni mos ravishda tanlash kelgusida kadrlar tayyorlashni yanada takomillashtirishda o'z samarasini beradi. Shu sababli o'qitish ishlarini takomillashtirish borasida ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Boshqa o'quv predmetlari qatori texnologiya darslarida ham o'quvchilar ma'lum hajmdagi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlari kerak.

Texnologiya fani mashg'ulotlari o'quvchilar ijodkorligining rivojlanish omillaridan biridir, ya'ni texnologiya darslari o'quvchilarda ijodkorlik, yaratuvchanlik kabi fazilatlarning shakllanishi, o'quvchilarda ishga ijodiy yondashish, o'z-o'zini boshqarish, ishdagi kamchiliklarni o'z vaqtida topish, o'z-o'ziga talabchan bo'lish, maqsadga intilish, mustaqil ishlash kabi xislatlarni namoyon bo'lishiga hamda ijodiy qobiliyatlarni oshirishga yordam beradi. Biz bilamizki, boshlang'ich sinflarda texnologiya darslari amaliy tarzda o'tkaziladi va dars jarayonida o'quvchilar ham amaliy ham nazariy bilim, ko'nikma va malakalarni egallab boradilar.

Boshlang'ich sinf texnologiya darslarining asosiy shakli bu-amaliy mashg'ulot hisoblanadi. Amaliy mashg'ulot deganda o'quvchilarning o'quv

materilallarini faol, ongli va mustahkam o'zlashtirish maqsadida o'qituvchi rahbarligida amalga oshiriladigan ham jamoa, ham yakka tartibdagi ish turlarini o'z ichiga oladigan o'quv faoliyatini aniq tashkil etishda tushuntirish kerak. Texnologiya ta'limida amaliy mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilar har bir topshiriqlarni amalda bajaradilar, o'qituvchi ularga zarur vaqtda ko'rsatma beradi, nazorat qilib baholab boradi va jarayonda ishtirok etadi.

Umumta'lim maktablarida ilg'or, tajribali, ijodkor o'qituvchilar zamonaviy dars talablariga mos keladigan sinov, seminar, konferensiya, musobaqa, test, teatrlashgan dars kabi noan'anaviy dars turlaridan o'z o'rnida foydalanib kelmoqda. Texnologiya ta'limiga oid mashg'ulotlarni bunday noan'anaviy usullarda o'tkazish o'quvchilarning ijodkorligini, izlanuvchanligini va mustaqil fikrlay olish qobiliyatlarini shakllantirishga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi.

Texnologiya fanida so'nggi davrlarda eng keng qo'llaniladigan metod bu "Videotopishmoq" metodidir. "Videotopishmoq" metodi asosan kompyuter texnologiyasi orqali qo'llaniladigan metod bo'lgani uchun hozir kompyuterning asosiy va yordamchi qurilmalari va ularning imkoniyatlari hamda kompyuter dasturlari bilan tanishib chiqamiz.

O'quv fanining kompyuter dasturlari majmuasini loyihalashtirishda bog'langan hujjat – ta'lim jarayonining mazmunini zamonaviy ishlab chiqarish, ilmiy – texnik taraqqiyotning malakali mutaxassislarni tayyorlashga bo'lgan talablariga muvofiq belgilaydigan o'quv dasturidir. Kompyuter dasturlari majmui dasturiy materialning butun asosiy mazmunini qamrab olishi lozim. Majmuylik bu holda o'quv dasturining har bir o'quv mavzui bo'yicha kompyuter dasturlarining zaruriy eng kam to'plami bilan ta'minlangan bo'lishi zaruratida ifodalanadi.

Bugungi kunda o'quv muassasalari zamonaviy texnikaviy o'qitish vositalari bilan jihozlanmoqda. Ular uchun xilma-xil ekranli tovushli apparatlar, televizion qurilmalar, videomagnitofonlar, elektron hisoblash qurilmalari, bilimlarni nazorat qilish uchun dasturlashtirilgan qurilmalar, trenajyorlar, kompyuterlar media apparaturalar va boshqalar ishlab chiqilmoqda. Texnologiya ta'limi darslarida videotopishmoqlarni har bir mavzuga mos bo'lgan slaydlar orqali, ish usullari

ko'rsatilgan videoroliklar orqali o'quvchilarga taqdim qilishimiz mumkin.

Videotopishmoq metodidan foydalanishda quyidagi harakatlar amalga oshiriladi:

-O'quvchilar o'rganilayotgan mavzu mohiyatini tasviriy yoritishga yordam berishga izohlarsiz bir nechta videolavha namoyish etiladi;

-O'quvchilar har bir lavhada qanday jarayon aks ettirilganligini izohlaydilar;

-Jarayonlarning mohiyatini daftarga qayd etadilar;

-O'qituvchi timonidan berilgan savollarga javob qaytaradilar.

Mazkur metod asosida mavzuga doir videolavha namoyish etiladi. O'quvchilar videolavha mavzusi, unda ifodalangan mavzu haqida o'z fikr-mulohazalarini bildiradilar. Masalan, "Elektr jihozlari" (1-sinf), "Tabiatni o'rganamiz" (2-sinf) kabilar asosida o'quvchilarga milliy an'analarimiz, urf-odatlarimiz, iqtisodiy munosabatlar haqida tushunchalar beriladi. Bu metodni 2-sinf o'quvchilarining turli fanlar doirasida o'tkazish mumkin. Masalan, ekran orqali qog'ozdan buklash-qirqish jarayonlari yordamida buyum yasash. Qog'ozni buklash ketma-ketligi orqali lola gulini yasash jarayoni ko'rsatiladi. O'quvchilar dars davomida bajarishadi. Unda o'quvchilarning xotiralari mustahkamlanadi, ijodiy qobiliyatlari shakllanadi.

Yoki o'quvchilarga videotopishmoqlar orqali mantiqiy o'y-fikrlarini kengaytirish, diqqatini bir joyga jamlash qobiliyatlari kengaytiriladi.

Bir kunlik kapalak erta tongda uyg'onib, hayotda juda baxtsizligini angladi: butun osmonni bulutlar qoplagan, ezib yomg'ir yog'ardi. Ko'rinib turibdiki, butun kun yomg'ir yog'adi, uning butun hayoti! Lekin u juda ham uchishni, dunyoni ko'rishni, hayotining yorqin va quvnoq o'tishini xohlaydi! Nima qilish kerak?

Nima uchun kapalak yomg'irda ucha olmaydi?

1. Qanotlar namlanib, og'irlashib ketishi va uni silkitishga kuchi yetmagani uchun
2. Qanotlardagi chiroyli naqshni yomg'ir yuvib tashlaydi
3. Kapalak nimalardan tuzilgan? tanasi, oyoqlari, qanotlari
Kapolakni o'rab turgan narsalarni eslang?
 1. yer, havo, shamol, bulutlar
 2. yomg'ir tomchilari, o'tlar, barglar
 3. gullar, daraxtlar, hayvonlar, odamlar
 4. shu so'zlardan foydalanib: kapalakni dunyo go'zalliklarini ko'rishiga, yordam berish yo'llarini o'ylab toping.

O'quvchilarda qanday g'oyalar paydo bo'ldi:

1. Qanotlarni yog'lasin, shunda tomchilar toyib tushib ketadi.
2. Qanotlarini selofan plyonka yoki nozik barg bilan yopsin.
3. Bulutdan yomg'ir kamida bir soat to'xtab turishini so'rash kerak.
4. Soyabon ostida yoki parashyutda uchish kerak.
5. Gullar tagidan uchib o'tsin.
6. Qanotlarini ochmay, faqat oyoqlari yordamida yursin.

Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar va ta'limiy o'yinlardan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, ijodiy izlash va mantiqiy fikrlash doiralarini kengaytirish bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. L.E.Bobomurodova. Texnik ijodkorlik va dizayn. O'quv qollanma. – Samarqand, 2022.
2. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari – Toshkent, 2001.
3. Qo'ysinov O.A. Kompetentli yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik ijodkorligini rivojlantirish texnologiyalari: Diss. ... ped. fan. dok. (DSc). -Toshkent, 2019.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA KICHIK NASRIY ASARLAR TAHLILINI PEDAGOGIK HAMKORLIK ASOSIDA TASHKIL ETISH

Shodiyeva Jamila Xolboyevna
SVPYMO‘MM o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida boshlang‘ich sinf darslarida hamkorlikdagi pedagogika ishlarni tashkil etish mohiyati keng yotirilgan.

Kalit so‘zlar. Pedagogik hamkorlik, asar, tahlil, ijodiy faoliyat, maktab, o‘qituvchi, o‘quvchi, dars, ta‘lim-tarbiya, mustaqil ish, do‘stona munosabat

Kichik nasriy asarlar tahlilini pedagogik hamkorlik asosida tashkil etishning o‘ziga xos jihatlaridan yana biri turlicha tabiatga, dunyoqarash, iqtidor va imkoniyatga ega bo‘lgan sub’yektlarning barcha xususiyatlarini ro‘yobga chiqara olishdir. Bu sohadagi dastlabki yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik hamkorlik ochiq didaktik vaziyatlar, uning tarkibiy qismlari va murakkab ta‘lim jarayonini qamrab oladi. Bugungi kunga kelib boshlang‘ich sinflarda badiiy asarlar bilan ishlash jarayonidagi hamkorlik ta‘limni rivojlantiruvchi ilg‘or g‘oya sifatida namoyon bo‘lmoqda. Zero, pedagogik hamkorlik tushunchasi ostida mustahkam nuqtai nazarga ega bo‘lgan pedagogik yondashuvlar, nazariyalar, qonuniyatlar hamda pedagogik tizimlar birlashadi, mushtaraklik kasb etadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini badiiy asarlar bilan tanishtirish darslari jarayoniga pedagogik hamkorlik g‘oyasining tatbiq etilishi, an’anaviy pedagogik tafakkurdagi bir tomonlama qotib qolishga barham beradi. Bu nazariyani milliy dasturning har bosqichi amaliyotiga joriy etish bugun alohida dolzarblik kasb etmoqda. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisiga pedagogik hamkorlik asosida faoliyat ko‘rsatish ko‘nikma, malakalarini shakllantirish va rivojlantirishni uning ilk davridayoq tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Chunki ta‘limning mazkur bosqichida bolada ijodiy faoliyatning ilk ko‘rinishlari shakllanadi va o‘zining rivojlanish bosqichiga kiradi. O‘quvchida ijodkorlik imkoniyatlarini yuzaga chiqarish va o‘z-o‘zini namoyon qilish ko‘nikmalari tarkib topadi. O‘qituvchi bilan

do'stona muloqotga kirishish, sinfdoshlari bilan hamkorlik, hamjihatlik ko'nikmalarini ta'limning ushbu bosqichida shakllantirish nihoyatda zarurligini amaliy tajribalar yaqqol ko'rsatmoqda.

Asar tahlida hamkorlikda faoliyat olib borishning asosiy g'oyasi o'quv topshiriqlarini nafaqat birgalikda bajarish, balki birgalikda o'qish-o'rganish hamdir. Hamkorlik jarayonida har bir bolani kundalik qizg'in aqliy mehnatga, ijodiy va mustaqil fikr yuritishga yo'naltirish, uning shaxsida onglilik, mustaqillikni tarbiyalash, har bir o'quvchida shaxsiy qadr-qimmat tuyg'usini vujudga keltirish, o'z kuchi va qobiliyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashni, tahsil olishda mas'uliyat hissini shakllantirishni ko'zda tutadi.

Kichik nasriy asarlarda nutqiy ta'limni hamkorlik texnologiyasi asosida tashkil etish har bir o'quvchining bilimlarni o'zlashtirishdagi muvaffaqiyati ma'lum bir guruh muvaffaqiyatiga olib kelishini anglagan holda mustaqil va sidqidildan aqliy mehnat qilishga, o'quv topshiriqlarini to'liq hamda sifatli bajarishga, o'quv materialini puxta o'zlashtirishga, sinfdoshlariga sherik bo'lib, o'zaro yordam uyushtirilishiga zamin tayyorlaydi.

Asar tahlilidagi hamkorlikda faoliyat olib borishda o'quvchilariga topshiriqni birgalikda bajarish uchun ko'rsatma berilishining o'zi yetarli emas. O'quvchilar tom ma'nodagi hamkorlikda ishlashlari, har bir bola qo'lga kiritgan muvaffaqiyatidan quvonishi, bir-biriga sidqidildan yordam berish hissini tuyishi uchun qulay ijtimoiy-psixologik muhit vujudga keltirilishi zarur. Mazkur texnologiyada o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish sifatini aniqlashda ularni bir-biri bilan emas, balki har bir bolaning jamoadagi kundalik yutug'i avval qo'lga kiritilgan bilimlari bilan taqqoslanadi. Shunda har bir bola o'zining hamkorlikdagi faoliyati davomida erishgan natijasi o'z jamoasiga foyda keltirishini anglagan holda mas'uliyatni his qilib, ko'proq izlanishga, bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga intiladi. Albatta, buning uchun o'quvchilar jamoasi bilimi, dunyoqarashi va o'zlashtirish jihatidan bir-biriga yaqin a'zolaridan iborat bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Asar tahlilida o‘zaro hamkorlikka asoslangan do‘stona muhitni vujudga keltirish shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim jarayonini tashkil etish nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega. Kichik nasriy asarlar tahlilidagi o‘quv-biluv jarayoni o‘quvchining huquqlari va erkinliklarini himoya qilish asosida tashkil qilinishi lozim. O‘qituvchi bilan o‘quvchi orasida o‘zaro hamkorlik muhiti yaratilayotganda barcha o‘quvchilarning imkoniyatlari va ehtiyojlari hisobga olinishi juda muhimdir. Bu jarayonda o‘zaro tenglik muhiti hukmron bo‘ladi, o‘quvchilarning aksariyat muammolarini hal etishga ko‘maklashadigan ta’limiy-tarbiyaviy muhit tashkil etiladi. Asar tahlilidagi hamkorlik demokratik va tolerantlik tamoyillari asosida amalga oshiriladi. Hamkorlikda faoliyat olib borish jarayonda o‘quvchilar oddiy ta’lim oluvchilar emas, ta’lim-tarbiya jarayonining teng huquqli, sheriklik asosida jipslashgan ishtirokchilari bo‘lishlariga erishiladi. Guruhdagi barcha bolalarga bir xil muomala va munosabat, o‘quvchi, o‘qituvchi va ma’muriyat orasida do‘stona muhit ustuvorligi asosida sifatli ta’lim berish sharoiti vujudga keladi. O‘quvchilarga nisbatan do‘stona munosabat o‘zaro adolatli muhit zamirida yaratiladi. Adolat bor joyda haqiqat, haqiqat bor joyda o‘zaro hurmat hukm suradi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, o‘qituvchi o‘zi tashkil qilayotgan o‘quv-biluv jarayoni samaradorligi har bir o‘quvchining betakror yaratiq ekanligiga, uning ta’lim-tarbiyasi va oilaviy muhitiga, sinfdagi mavqei va ustoz munosabatiga, ruhiy kechinmalari va kayfiyatiga ko‘p jihatdan bog‘liq bo‘lishini unutmasligi maqsadga muvofiqdir. Har bir pedagog o‘z bilimi va mahorati bilan o‘quvchilar qalbidan chuqur joy ola bilishi, ularning muhabbati, hurmat-ehtiromiga sazovor bo‘lishi, eng yaqin kishilaridan biriga aylanishi, quvonch va tashvishiga sherik bo‘lishi, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri yo‘l ko‘rsata olishi zarar. Shunday hamkorlik faoliyati jarayonida ta’lim-tarbiya oldiga qo‘yilgan maqsadga oson erishish mumkin bo‘ladi.

Kichik nasriy asar tahlili jarayonida o‘qituvchi bilan o‘quvchilar orasidagi o‘zaro hamkorlik muhitini shakllantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish kerak bo‘ladi:

- o‘quv jarayonida ijodkorlik muhitini vujudga keltirish;

- o'quvchilar faoliyatini muayyan tartib asosida tashkil etish;

- o'quvchilar orasida o'zaro do'stona muhitni vujudga keltirish va h.k.lar.

O'zaro hamkorlik va do'stona muhitni vujudga keltirish uchun ta'lim-tarbiya jarayonining ochiq xarakter kasb etishi va o'zaro axborotlar almashinuvi uchun qulay bo'lishini ta'minlash muhimdir. Badiiy asar tahlili jarayonida o'zaro hamkorlikni yo'lga qo'yish uchun o'quvchilarda ongli faoliyat ko'rsatish ko'nikmasini tarkib toptirish, ularni mustaqil, ijodiy fikrlashga o'rgatish alohida ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Husanboyeva Q. va boshqalar Ona tili va o'qish savodxonligi metodikasi. - Toshkent: Innovatsiya-ziyo, 2022 yil.
2. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. T. : "O'qituvchi", 2006y.
3. Ziyodova T. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish T. : "O'qituvchi", 2006y.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Ahmedova Gulhayo

Paxtachi tumani 6-MTT tarbiyachisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish, nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishning turli usullari keng yotirilgan.

Kalit so'zlari. Maktabgacha ta'lim, nutq, muloqat, tibiiy usul, ijtimoiy usul, ta'lim-tarbiya, rivojlantiruvchi muhit, bola

“Qaysi sohani olmaylik, biz zamonaviy yetuk kadrlarni tarbiyalamasdan turib biron-bir o'zgarishga, farovon hayotga erisha olmaymiz. Bunday kadrlarni,

millatning sog'lom genofondini tayyorlash, avvalo maktabgacha ta'lim tizimidan boshlanadi".

Sh.Mirziyoyev

Frazand dunyoga kelar ekan oilaga shodlik, quvonch kirib keladi. Ota-onaning g'amlari chekinadi. Bolajonlar bizning hayotimiz davomchilari. Kelajak ularning qo'lida. Shuning uchun bugungi kunda maktabgacha ta'lim sohasiga yuksak e'tibor berilmoqda. Bolajonlar uchun barcha shart-sharoitlar yaratilgan.

Maktabgacha ta'lim muassasi hodimlari faqat bola ta'lim tarbiyasi bilan emas, jamoat va oila bilan ham ilg'or pedagogik tajribalarni umumlashtirgan holda ish olib borishlari zarurdir.

Maktabgacha ta'lim sohasida bolani har tomonlama rivojlantirish asosiy vazifa ekan, demak bola kattalar va tengdoshlari bilan muloqotga kirishganda o'zini erkin his qilishi lozim. Tarbiyachi bolalarni sevishi, ularni turli metodlar orqali jamoaga jalb qilishi, bolaning qiziqishlarini anglashi yoki undagi kamchiliklarni bartaraf etishga harakat qilishi lozim. Bola bilan muloqotga kirishuvchanligini ta'minlash bilan birgalikda so'zlashuv jarayonida nutq faoliyatiga ham e'tibor berish lozim. Chunki nutq – bolaning yuqori nerv faoliyati rivojlanishini baholashning eng muhim parametrlaridan biridir. Uning rivojlanishi chaqaloqning birinchi oyi bilan boshlanadi va 5-6 yoshga qadar faol davom etadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolajonlar hayotidagi eng muhim bosqichlardan birin bosib o'tadi. Inson uchun xos barcha fazilatlar, inson shaxsiyati shu davrda rivojlanib boradi.

Inson hayoti davomida egallashi kerak bo'lgan ma'lumotning 70% ini 5 yoshgacha egallar ekan. Bu ota-ona va pedagog tarbiyachiga katta ma'suliyat yuklaydi.

3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davr ichida bolaning organizmi ham rivojlanadi va mustahkamlanadi. Bosh miyasida ham sezilarli darajada o'zgarishlar ro'y beradi. Bunda bolaning nutq faoliyati ham yaxshi rivojlanishi juda zarur. Chunki bola ijtimoiy hayotga faol moslashmog'i kerak.

Bolada nutqning sust rivojlanishi ayrim bolalarda qator muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. O'z fikrini bildira olmaslik, tortinchoqlik, bilim olishning sustlashishi, fe'ning injiqligi va bir qancha noqulayliklar paydo bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. O'yinchoqlarga ham beparvo bo'ladi. Bolalarda nutq kamchiliklarini paydo bo'lishi 2 ko'rinishda bo'ladi:

1) Tibbiy usul

2) Ijtimoiy usul

Tibbiy usul. Ona homiladorlik davrida asabiylashishi, yaxshi ovqatlanmaslik, kam uyqu, infeksiyon kasalliklar bilan og'rishi yoki tug'ruq davrining qiyin kechishi, irsiy kasalliklar bolada eshitishning yaxshi ravojlanmaganligi, bosh jarhatlanishi bu tibbiy usul bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy usul esa kattalar bilan muloqotlarda paydo bo'ladi. Bolalarga tegma, qo'yma, qilma deb ularni muntazam nazoratga olish va bolaning fikrini qo'llamasligidan paydo bo'ladi.

Yana bir omil esa bolaga kattalarning so'zlarni to'g'ri talaffuz qilmasligidir. So'zlarni qisqartirib aytish va yana bir omil tishlarning noto'g'ri chiqishi ham talaffuzning buzilishiga sabab bo'ladi.

Bolalarda ravon nutqning yaxshi rivojlanmasligi bolaning atrofdagilardan o'zini tortib turishiga, faolligining pasayishiga olib keladi.

Malakali pedagog hodim bolalar nutqining grammatik tomonlarni to'g'ri o'sib borishiga harakat qiladi. Ularga tez aytishlar yod oldirishi, topishmoqlar berishi, ko'plab qofiyadosh she'rlarni yod oldirishi lozimdir.

Jamoa bolalari ichida bir nechtagacha ayrim harflarni tashlab talaffuz qiluvchi yoki harflarning o'rniga boshqa harflarni aytadigan bolalar bo'ladi. Ular bilan pedagog yakka tartibda yoki jamoa bo'lib turli o'yinlar va mashqlar orqali shug'ullanishlari ham yaxshi natija beradi.

Masalan, "**Ovozidan top**" o'yini.

Qani bolajonlar ot yurganda qanday ovoz chiqadi.

Taq-tuq, taq-tuq, taq-tuq.

Sigirning ovozi qanday.

Mo - mo - mo.

Uloqchanning ovozi

Ma - ma - ma

Quyuncha qanday sakraydi.

Dik - dik - dik.

Bolajonlar hozir sizlar bilan "Bosh harflar" o'yinini o'ynaymiz. Men sizlarga turli rasmlar ko'rsataman sizlar nomlari va bosh harflarini aytasiz. Faol qatnashgan bolalar rag'batlantiriladi.

Lola - **L**

Panda - **P**

Banan - **B**

Mushuk - **M**

Bundan tashqari katta va tayyorlov guruhlariga savodga o'rgatish faoliyati olib boriladi. Bunda faoliyatning birinchi qismida **S** tovushini talaffuz qilish va harfni tanishga o'rgatish bo'lsa, ikkinchi qismida esa **S** tovushiga doir so'z topish o'yinlari o'rgatildi.

Masalan: **S** tovushiga oid ismlar, joy nomlari, buyum nolari va hokazo.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. "Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi". M.P. Xamidova, M.Y.Yusupova, Toshkent – 2009
2. Maktabgacha ta'lim metodikasi va nazariyasi jurnallari.
3. Internet manbasi ma'lumotlari.

QANDAY QILIB BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA OG‘ZAKI HISOBLASH AMALLARINI TEZDA RIVOJLANTIRISH MUMKIN

Hofizova Zubayda Maxmadoli qizi
Urgut tuman 34- maktabi o‘qituvchisi.

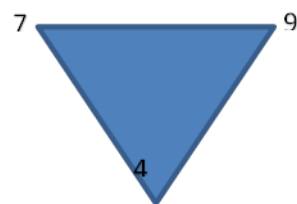
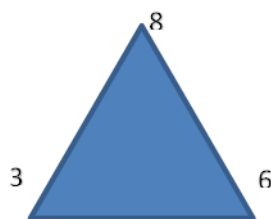
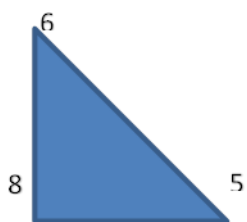
Annotatsiya. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning og‘zaki hisoblash ko‘nikmalarini shakillantirishning turli usullari haqida ma’lumot.

Kalit so‘zlar: og‘zaki, yozma, ta’lim, jarayon, shakillantirish, usul, uchburchak, hisoblash, individual, faoliyat, mahorat.

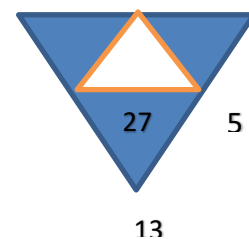
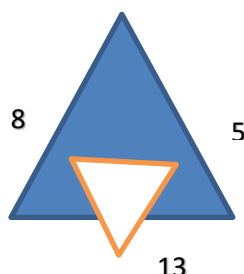
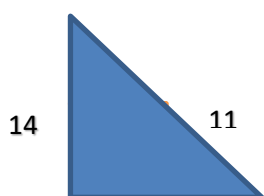
Ma’lumki biz ta’lim jarayonida hisoblashlarni og‘zaki va yozma ko‘rinishda bajaramiz. Og‘zaki hisoblash jarayonlari faqatgina miyamizda qayd etib boriladi. Yozma hisoblash esa hisoblashning har bir bosqichi yozib tahlil qilib boriladi. Boshlang‘ich sinflarda og‘zaki va yozma hisoblashlarning asosiy ko‘nikmalari birinchi va ikkinchi sinfdayoq shakillantirib boriladi. Yozma hisoblash jarayonlarida og‘zaki hisoblash ko‘nikmalari takomillasha boradi. Og‘zaki hisoblash yozma hisoblashning tarkibiy elementi sifatida qaraladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun og‘zaki hisoblash amallari yozma hisoblashga nisbatn qiyinroq kechadi. O‘quvchilarga og‘zaki hisoblash topshirig‘i berilsa ko‘pincha tezda uni qoralama daftarga yozib hisoblashga o‘tishadi. Ular bunga o‘rganib qolishgan va aniq bo‘ladi deb o‘ylashadi. Biz o‘quvchilarda og‘zaki hisoblash ko‘nikmalarini yaxshi rivojlantirish uchun o‘yin tariqasidagi topshiriqlar va usullardan foydalanishimiz zarur. Chunki bu yosh davrdagi bolalar o‘yin faoliyati tariqasida dars mashg‘ulotini o‘zlashtirish yaxshi nateja beradi. Quyida shunday usullardan namunalar keltirmoqchiman.

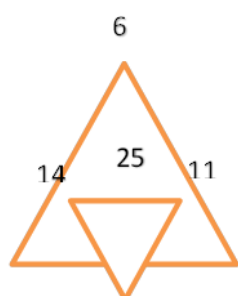
1. “Tez hisobla” o‘yini. O‘yinchilar ikki yoki uch guruhga bo‘linadi. Guruh a‘zolari soni qancha bo‘lsa, shuncha uchburchak chiziladi. Masalan 3 ta guruhda 3 kishidan o‘quvchi bor (Sinif doskasida bajarish qulayroq) 1 ta guruh uchun

Bunda birinchi har xil turdagi uchburchaklar va ularga ichki chizilgan uchburchaklar chiziladi. Kata uchburchaklar uchlariga o'quvchilarning yoshiga mos bir ikki uch xonali sonlar yoziladi.

Shundan so'ng uchburchak uchlaridagi sonlar yig'indisi og'zaki tarzda bajarilib

shu tomonlarning o'taciga ya'ni ichki chizilgan uchburchak uchlariga yoziladi. Masalan, Kiyingi bosqich ichki chizilgan uchburchak uchlaridagi Sonlar ham shu tarzda hisoblanib o'rtasiga yoziladi

Xuddi shu tarzda jamoaning har bir a'zosi hisoblashlarni bajaradi. Qaysi jamoa to'g'ri va tez bajarsa usha jamoa g'olib sanaladi. Shuni unutmaslik kerakki uchburchak uchlaridagi sonlar uning tomonlari uzunliklari emas. Bu shunchaki hisoblash uchun qo'yilgan sonlar.

2 "Shakilni to'dir" o'yini. Bu usul ham guruh yoki individual o'tkazilsa ham bo'ladi Istalgan shakil chiziladi (doira uchburchak, gulcha, besh panja va h.k). O'tkazilish tartibi quydagicha. 2 ta o'quvchiga bir xil shakil chiziladi va vaqt belgilanadi.

"5 daqiqa" O'qituvchi shakilning ichiga yonidagi

kitobning istalgan sahifasini ochib tartib raqamini yozadi. Masalan 10keyin yana istalgan sahifasini ochib tartib raqamini yozilgan songa og‘zaki qo‘shib yig‘indini shakil ichiga yozishni 1-o‘quvchiga buyuradi. Yana yangi sahifa ochiladi, oxirgi yozilgan songa o‘quvchi qushib hisoblaydi. O‘yin shu tarzda ikki o‘quvchi o‘rtasida belgilangan vaqt bo‘yicha o‘tkazilib, natejalar hisoblanadi. Qaysi o‘quvchi shakilning ichiga ko‘p va to‘g‘ri hisoblab yozgan bo‘lsa shu uquvchi g‘olib sanaladi. Bu o‘yinni o‘quvchilar o‘zaro darsdan bo‘sh vaqtlarida o‘ynaganlari maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, bu usullar orqali og‘zaki hisoblashlarni bajargan o‘quvchilarda tez hisoblash ko‘nikmalari, xotira mustahkamligi va diqqatni jamlay olishlari yaxshilanganligini ko‘rish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. M. E. Jumayev, Z. G‘. Tadjiyeva “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” Toshkent – 2005 223 – bet.
2. Internet saytlari ziyonet.uz Gogle.uz

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINI TINISH BELGILARINING ISHLATILISHI BILAN TANISHTIRISH

Aminova Dilshoda Shavkatovna

Samarqand davlat universiteti filologiya fakulteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tinish belgilarining ishlatilishi bilan tanishtirish haqida fikr bildirilgan bo‘lib, ona tili darsliklarida berilgan mashqlarda tinish belgilarining o‘rgatilishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: O‘quvchi, ta‘lim, ona tili, darslik, tinish belgilari, punktuatsiya.

Boshlang'ich sinflarda ona tili fani yetakchi rol o'ynaydi. Ona tilini o'rganish orqali o'quvchilar fan asoslarini ongli o'zlashtira oladilar. Fikr doiralarini kengaytirib, bilish qobiliyatlarini va mustaqil ishlash malakalarini egallaydilar.

Inson hayotida yozuvning o'rni be'qiyosdir. Chunki insonlar hayoti davomida har kuni, kun ora turli xil hujjatlardan, rasmiy qog'ozlardan va shunga o'xshash yozuv turlaridan foydalanishadi. Yozuv turlaridan foydalanganda bexato va chiroyli yozish talab etiladi. Demak, o'quvchilarning yozuvlari chiroyli va bexato bo'lishi uchun boshlang'ich sinflardan o'quvchilarning yozuviga doimo e'tibor berish lozim. Bunga erishish uchun esa yozuv usullarini, vositalarini, uslubiyatlarini mukammal bilishga harakat qilish kerak.

Yozma nutq bexato va chiroyli bo'lishi bilan birga, harf va so'zlarning ma'lum qonuniyat asosida o'zaro birikuvi, tinish belgilari, har xil ajratishlar: xatboshi (abzas), bo'lim, bob kabilar orqali voqelanadi.

Ushbu maqolada biz tinish belgilariga kengroq to'xtalamiz. Ma'lumki, "punktuatsiya" tinish belgilarning ishlatilishi haqidagi qoidalar yig'indisidir. Hozirgi o'zbek yozuvida quyidagi tinish belgilari mavjud: nuqta, so'roq belgisi, undov belgisi, vergul, qavs, tire, ko'p nuqta, ikki nuqta, nuqtali vergul, qo'shtirnoq.

Punktuatsiya ham yozuv kabi kishilar orasidagi aloqaning muhim vositalaridan biri sanaladi. Boshlang'ich sinflarda to'rtta tinish belgisi: gap oxirida nuqta, so'roq, undov belgisi hamda uyushiq bo'lakli, undalmali gaplarda vergulning ishlatilishi haqidagi qoidalar o'rgatiladi. Boshlang'ich sinflarda o'rgatiladigan tinish belgilari kam bo'lishiga qaramay, o'qituvchi har bir sinfda tinish belgilari ustida muntazam ish olib borishi zarur. Kichik yoshdagi o'quvchilarni tinish belgilari bilan tanishtirishda o'qituvchi avvalo, ularning yozma nutqda ishlatilishi va o'rnini ko'rsatadi. Tinish belgisi fikrni to'g'ri, boshqalarga tushunarli qilib ifodalash uchun muhim ekanini tushuntiradi. Masalan, nuqtaning roli bilan elementar tarzda tanishtirish uchun gaplarga ajratilmagan (tinish belgilari qo'yilmagan) yaxlit matn o'qitiladi. O'quvchilar bunday matnni o'qish va mazmuniga tushunish qiyin ekanligiga ishonch hosil qiladilar.

Puntuatsiya semantik, sintaktik va intonatsion qoidaga asoslanadi. Bu uchchalasi bir-biriga o‘zaro ta’sir qiladi. Xat yozuvchi tinish belgisini qo‘yishda, avvalo, bayon etadigan fikrining mazmuniga asoslanadi. Nutqning mazmun tomoni gapning qurilishiga ham ta’sir qiladi. Shuning uchun o‘quvchilarga tinish belgilarining qo‘llanilishini o‘rgatishda biror gapda tinish belgilarini qo‘llashni belgilaydigan semantik-sintaktik tamoyilga asoslaniladi.

O‘quvchilar 1-sinf savod o‘rgatish davridayoq nuqta, so‘roq va undov belgilari bilan amaliy tanishtiriladi. “Alifbe” darslarida rasmga qarab gap tuzadilar. O‘qituvchi ularga talaffuzda bir gap boshqasidan to‘xtam (pauza) bilan ajratilishini, gapning oxirida ovoz pasayishini tushuntiradi. O‘quvchilar o‘qituvchi topshirig‘iga ko‘ra, 3-5 gapli kichik matnni gaplarga ajratadilar va ular o‘rtasidagi to‘xtam (pauza) qilish hikoya mazmunini yaxshi tushunishiga yordam berishiga ishonch hosil qiladilar. Ular gapni to‘g‘ri talaffuz qilishni o‘rgana boshlaydilar. Bu gap oxiriga nuqta qo‘yilishi bilan tanishtirish uchun mazmuniy va intonatsion asos yaratadi. O‘quvchilarni gapni o‘qishga oldindan tayyorlash uchun chizmadan foydalaniladi. Masalan, o‘quvchilar gap tuzadilar, undagi so‘zlarni sanaydilar va o‘qituvchi rahbarligida chiziqlar bilan belgilaydilar.

O‘qituvchi quyidagi mazmunda tushuntiradi:

- har bir gapni ikkinchisidan pauza (to‘xtam) bilan ajratamiz;
- har bir gapni talaffuz qilib ko‘ramiz;
- gap tugashida ovozni pasaytiramiz...

Bir necha darsdan so‘ng o‘quvchilar gaplarni o‘qiy boshlaydilar. Ular nuqta pasaytirish, pauza qilishga belgi ekanini tushunadilar. Kesma harflardan gap tuzishda albatta nuqtali kartochkalardan foydalaniladi. O‘quvchilar gapni yozganda o‘qituvchi nuqta qo‘yishni eslatadi, ishni tekshiradi, gapning oxiriga nuqta qo‘yilmasa, xato hisoblanishini tushuntiradi. O‘quvchilar o‘qituvchi yordamida nima uchun nuqta qo‘yish lozimligini tushunadilar. Shunday yo‘l bilan gapning oxiriga nuqta qo‘yish ko‘nikmasi shakllantiriladi.

So‘roq va undov belgilari bilan ham savod o‘rgatish davridayoq tanishtiriladi. O‘quvchilar so‘rash mazmunini bildirgan gaplarni o‘qiydilar. Bunday gaplarni

ohangga rioya qilgan holda, ya'ni gapning oxirida ovozni ko'tarish bilan o'qishga o'rgatiladi. Gapning mazmuni va intonatsiyasi so'roq belgisini qo'yishni talab etadi. Undov belgisini qo'yishni o'quvchilar gapning his-hayajon ifodalashi va alohida ohangda o'qilishi bilan bog'laydilar.

O'quvchilar 2-sinfda "Gap" bo'limidagi mavzularini o'rganish jarayonida nuqta, so'roq va undov belgisi haqida nazariy tushunchalar oladilar. 3-sinfda esa tinish belgilari haqidagi nazariy tushunchalar chuqurlashtiriladi. Shu vaqtdan boshlab o'quvchilar gap oxiriga tinish belgilari sintaktik asosda qo'yilishini anglay boshlaydilar. "Darak gap" mavzusini o'rganish bilan bog'liq holda nuqta qo'yilishi, "So'roq gap" mavzusi bilan bog'liq holda so'roq belgisi va "Undov gap" mavzusini o'rganish bilan bog'liq holda undov belgisining qo'yilishi o'rgatiladi.

O'quvchilar 4-sinfda "Gapning uyushiq bo'laklari" mavzusi o'rgatilganda sanash ohangi bilan bog'langan bo'laklarda vergulning vazifasi bilan tanishadilar.

Boshlang'ich sinflarda tinish belgilari mavzusi boshqa mavzular tarkibiga singdirib yuborilgan. Masalan: „Gap“ mavzusida shunday qoida bor: „Xabar mazmunidagi gapning oxiriga nuqta (.) qo'yiladi. So'roq mazmunidagi gapning oxiriga so'roq bel gisi (?) qo'yiladi. His-hayajon mazmunidagi gapning oxiriga undov belgisi (!) qo'yiladi. „Gap va so'z“ mavzusida „gap“ ga berilgan ta'rif bor: „Gapning birinchi so'zi bosh harf bilan boshlanadi. Gapning oxiriga nuqta (.), so'roq belgisi (?) yoki undov belgisi (!) qo'yiladi. Ko'rib turganimizdek tinish belgilari „gap“ mavzusi bilan birgalikda tushuntiriladi. Lekin tinish belgilari uchun alohida mavzu bo'lsa, o'quvchilar bu mavzuni tushunishlari osonroq bo'lardi. Tajribadan ma'lumki, nafaqat o'quvchilar balki katta yoshdagi insonlar va hatto ba'zi o'qituvchilar ham diktant yozganlarida ko'p holarda orfografik xato emas, punktuatsion xatolarga yo'l qo'yishadi. Tinish belgilari haqidagi mavzuni 1-sinf ona tili darsliklaridan boshlab berib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda ona tili – nutq, o'qish va yozish sohasidagi ko'nikma va malakalar o'quvchilar o'quv mehnatining zaruriy sharti va vositasi hisoblanadi. Bola o'qish va yozish ko'nikmalarini egallash bilan birinchi navbatda, o'z ona tilini o'rganishi zarur. Chunki ona tili bilimdonlikning, aql-idrokning kalitidir. Ona tili

boshqa fanlarni o‘qitish vositasi hamdir, jamiyat tarixi ham, tabiiy fanlar ham ona tili yordamida o‘rganiladi. Demak, ona tili bolaning umumiy kamol topishida ham, bilim va mehnatga havasini uyg‘otishda ham alohida rol o‘ynaydi. Shunday ekan o‘quvchilarni boshlang‘ich sinflardan oq xatosiz va to‘g‘ri yozishlariga alohida e‘tibor berish, ularning imloviy savodxonliklarini to‘g‘ri rivojlantirib borish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ashrapova T. va b. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent “O‘qituvchi”, 2001-yil
2. Qosimova K. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent. “O‘qituvchi”, 2010-yil
3. Mirqosimova M. O‘quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. -Toshkent. “Fan”. 2006-yil

www.edu.uz

O‘QISH DARSLARIDA BADIY ASARNI O‘QITISHNING MUHIM JIHATLARI

Elbekova Iroda Turdialiyevna

Ishtixon tumani 69-maktab o‘qituvchisi

Shodiyeva Jamila Xolboyevna

SVPYMO‘MM o‘qituvchisi

Annotatsiya. Bu maqolada boshlang‘ich ta‘limda badiiy asarlarning o‘rni, ularni o‘qitish usullari, asarni o‘rganish darslarining qurilishi haqida batafsil ma‘lumot beriladi.

Kalit so‘zlar: badiiy asar, matn, sujet, reja tuzish, qayta hikoyalash, ijodiy davom ettirish, tahlil qilish.

Uzluksiz ta‘limning boshqa bosqichlaridan farqli o‘laroq, boshlang‘ich sinflarning o‘qish darslarida o‘quvchilarning o‘qish malakalarini shakllantirish, asar matni ustida ishlash ta‘limning didaktik maqsadi hisoblanadi. U turli mavzudagi matnlar ustida ishlash orqali ma‘naviy-ahloqiy, adabiy - estetik tarbiya bilan chambarchas bog‘lab olib boriladi.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Negaki uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa predmetlar ta'limini o'qish ta'limisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. O'quvchi matni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning Davlat ta'lim standartlari (DTS) talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan o'quv-biluv ko'nikma-malakalari hamda bilimlarni egallashlariga yo'l ochiladi. Aynan o'qish ta'limida insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga bo'lgan intilishlariga turtki beriladi.

Shu maqsadda «O'qish kitobi» darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqloq va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo'yicha atroflicha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limiy, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi. O'qish darslari savod o'rgatish davrida o'quvchilarni bo'g'in, so'z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o'qish, rasmlar asosida hikoya qilish tarzida uyushtirilsa, o'qish texnikasi egallangandan so'ng o'qish muayyan mavzular bo'yicha tanlangan badiiy, ilmiy-ommabop matnlar yuzasidan olib boriladi.

Ma'lumki, sinfda o'qish asosida badiiy va ilmiy-ommabop matnlar turadi. O'quvchilarni matn bilan tanishtirish o'qishga tayyorgarlik bosqichidan boshlanadi. Tayyorgarlik bosqichi yozuvchilar haqida ma'lumot berish, o'quvchilarni asarda tasvirlanadigan voqea-hodisalarni idrok qilish, asar pafosini his etish, notanish va ko'p ma'noli so'zlar, murakkabroq tarzdagi obrazli ifodalarni izohlash kabi masalalarni o'z ichiga oladi. Agar asar yil fasllari haqida bo'lsa, tabiat qo'yniga sayohat uyushtirish ham sinfda o'qish muvaffaqiyatini ta'minlashga xizmat qiladi.

Matn bilan dastlabki tanishuvdan so'ng quyidagicha savollar bilan murojaat qilish darsda o'quvchilarning faolligini oshiradi:

1. Hikoyadagi qaysi epizodni qiziqarli deb o'ylaysiz?

2. Hikoya qahramonlaridan qaysi birining xatti-harakatini ma'qullaysiz? Qaysi birining fe'l-atvori, o'zini tutishi sizga yoqmadi?

3. Hayotda shunday kishilarni uchratganmisiz?

Sinfda o'qishning muvaffaqiyatini ta'minlaydigan omillardan yana biri tanlab oqishdir. Masalan: 2-sinfda N.Nosovning «Gulzor shahrining mittilari» hikoyasi bilan tanishish jarayonida bolalarning bahslashishi Bilmasvoyning sarguzashtlari yoki «Ilmsizlik» rivoyatidagi epizodlar yuzasidan o'qituvchi topshirig'iga ko'ra mazkur o'rinlarni tanlab qayta o'qilishi natijasida ushbu asarlarning badiiy estetik qimmatini chuqurroq o'zlashtirishga erishiladi.

«O'qish kitobi» darsliklaridan turli mavzudagi asarlar o'rin olgan. Vatanparvarlik, atrofimizdagi olam, mehnatsevarlik kabilar o'qish darsliklaridagi keng qamrovli mavzulardan bo'lib, 2-sinfda «Vatanim-jannatmakon O'zbekiston» bo'limiga kiritilgan «Vatan»), «Ozod va obod vatan», «Yer yuzining bezagi», 3-sinfda «Serquyosh o'lka», 4-sinfda «Yagonadir vataning sening» bo'limidagi « Vatan o'zi nima » kabi asarlar misolida atroflicha tahlilga tortiladi.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'rganiladigan asarlarning mavzu doirasi ancha keng bo'lib, ona tabiat, yil fasllari, xalq og'zaki ijodi, mehnatga muhabbat, asosiy bayram sanalari, milliy istiqloq va ma'naviyat kabi umumiy mavzular doirasida birlashtirilgan.

O'qish ta'limi bo'yicha o'quvchilarni faqat matn bilan tanishtirish yordamida dastur talablariga javob berib bo'lmaydi. Negaki matn tagzaminidagi tarbiyaviy g'oya uni tushunish, idrok qilish natijasidagina ochiladi. Boshqacha aytganda, har qanday asardagi sehr-joziba matn zaminidagi yashirin mazmun-mohiyatni anglab etilganda o'quvchi diqqatini o'ziga jalb etishi mumkin. Bunga adabiy-nazariy tushunchalarni o'zlashtirish, adabiy tahlil malakalarini shakllantirish orqali erishiladi.

Asar tahlili jarayonida o'qituvchi savollariga o'quvchilarning o'z so'zlari bilan javob berishi ham matnda tasvirlangan voqea - hodisalar yuzasidan mantiqiy fikrlashga, qahramonlarning xatti-harakatlarini to'g'ri baholashga yaqindan yordam beradi. Savollar uzuq-yuluq va mantiqsiz bo'lmasdan, qat'iy maqsad

asosida izchil berilishi o'quvchilarning o'qilgan matn mohiyatini chuqur anglab etishlariga imkon yaratadi. Negaki har qanday javob mustaqillikni taqozo etadi.

O'qish darslari uchun tanlangan mavzular o'quvchilarga kundalik hayot, mustaqillikni mustahkamlash va insoniy munosabatlar bo'yicha ham bilim va tarbiya berishni ko'zda tutadi. Bular ichida istiqlol, vatan, ma'naviyat va tabiat haqidagi mavzular alohida ajralib turadi. Ulardan ko'zlangan maqsad o'zlikni anglash, istiqlol, vatan va tabiat bilan bog'liq tuyg'ularini uyg'otishdir.

Tabiatga oid mavzular yordamida o'quvchilar tabiatdagi o'zgarishlar, yil fasllarining almashinuvi, hayvonot olamiga doir bilimlarni egallaydilar. Ular o'quvchilarni kuzatuvchanlikka, tabiatni sevishga, unga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishga o'rgatadi.

«O'qish kitobi» darsliklaridagi materiallar sinfdan sinfga o'tgan sari mavzu jihatidan ham, mazmun jihatidan ham kengaya borishi hisobga olingan. 1-sinfda o'rgatiladigan vatanparvarlik, ajdodlar merosi, mehnatsevarlik, do'stona munosabatlar, yaxshi fazilatlar inson ziynati ekanligi, ilm, kitobxonlik, fasllar ta'rifiga oid mavzular 2-4 sinflarda ham davom ettiriladi. Natijada o'quvchilarning oldingi bilimlari to'ldiriladi va boyitiladi.

Darsliklardagi har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o'quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos kelishiga alohida e'tibor qaratiladi. Ijtimoiy-tarixiy mazmundagi mavzular Vatanimiz o'tmishi, xalqimiz hayoti, mardonavor kurashi, ulug' siymolar tomonidan amalga oshirilgan ishlar, tarixiy sanalar to'g'risida muayyan tasavvur beradi. Beruniy, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ajdodlarimiz haqidagi matnlar shular jumlasidandir. Bu xildagi asarlar o'quvchilarni faqat o'tmishimiz bilan tanishtirib qolmasdan, Vatan oldidagi farzandlik burchi va mas'uliyatini teran anglashga ham yordam beradi. Ularda Vatanga muhabbat tuyg'usi shu tariqa shakllanadi.

Vatanimiz o'tmishi haqida hikoya qilingan asarlar bilan tanishish va ularni tahlil qilish jarayonida o'quvchilar o'tmish bilan bugungi kunni taqqoslash

imkoniga ega bo'ladilar. Jamiyat taraqqiyoti xususida qisqacha bo'lsa-da, tushuncha hosil qiladilar.

Badiiy asarlar matni ustida ishlash jarayonida ularning janriy hususiyatlaridan tashqari, mavzusi ham nazarda tutiladi. Masalan, tabiat tasviriga oid matnlar ustida ishlashda tabiat bag'riga sayohat uyushtirilib, bolalar kuzatuvchanlikka o'rgatilsa, vatanparvarlikka oid asarlar tahlili vatanning dongdor kishilari bilan uchrashuvlar yoki mavzuga daxldor kinofilmlar namoyishi vositasida amalga oshirilsa, dars samaradorligi yanada ortadi.

Umuman, «O'qish kitobi» darsliklaridagi barcha mavzular o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish bilan birga, ularning lug'atini boyitishga, og'zaki va yozma nutqini to'g'ri shakllantirish, nutq madaniyatini o'stirishga ham qaratiladi. O'quvchilar darsliklar yordamida o'zlashtiriladigan bilim, ko'nikma va malakalarining kelajak hayotda zarur bo'lishini tushunib etishlariga erishish o'qituvchilar oldidagi muhim vazifalardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.E.Toirova 4-sinf O'qish savodxonligi T.: Novda, 2023.
2. G.Mamatova va boshqalar 3-sinf O'qish darsligi T.: 2022.
3. U.B.Aydarova O'qish savodxonligi. 1-qism darslik 2-sinf uchun– Toshkent: Respublika ta'lim markazi 2023.
4. Yuldasheva X. Adabiy ertaklarni o'qitish usullari T.,2019yil

DARS JARAYONIDA OQITISHNING KO'RGAZMALI USULLARINI SAMARALI QO'LLASH

Djurayeva Zunura Ergashovna
Toyloq tuman 56-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dars jarayonida oqitishning ko'rgazmali usullarini samarali qo'llash haqida fikr bildirilgan bo'lib, ko'rgazmali usuldan foydalanish boshlang'ich sinflar misolida, amaliy jihatdan qo'llab ko'rsatilgan.

Kalit soʻzlar: Oʻquvchi, didaktika, koʻrgazmalilik, usullar, idrok, tafakkur, metod.

“Aytasang unutaman, koʻrsam eslab qolaman, oʻzim bajarib, anglab yetaman” *Xitoy faylasufi Konfutsiy*

Koʻrgazmali usullar deganda, taʼlim jarayonida qoʻllaniladigan koʻrgazmali qurollar va texnika vositalariga koʻp darajada bogʻliq boʻlgan oʻquv materialini oʻzlashtirish shakllari tushuniladi.

Taʼlimning koʻrgazmali vositalari bilimlarni oʻrganish va oʻzlashtirish darajasini belgilaydi. Bunda, masalan, tikuv mashinasi detallari namunalari koʻrsatilishi yoki tikuv mashinasida bajariladigan texnologik jarayonning videotasviri namoyish qilinishi mumkin.

Asosiy maqsad dars mazmuni, albatta. Oʻqituvchi esa qoshimcha tuzatishlar kiritishi mumkin xolos.

Taʼlimning bunday metodlaridan foydalanilganda oʻquvchilarning bilish faoliyati koʻrgazmali vositalar yordamida shakllanadigan yoki esga tushiradigan hissiy obrazlarga, tassavurlarga bogʻliq boʻladi. Koʻrgazmali qurollar bilimlarni tartibga solish va boyitishga, shuningdek, oʻquvchilarning fikr yuritish faoliyatini faollashtirishga yordam beradi.

Taʼlimning koʻrgazmali metodlari oʻquvchilarning bilim faoliyatida obrazli va mantiqiy, aniq va mavhum, hissiy va aqliy jihatlar nisbatini chuqur tushunishni talab etadi.

Oʻqitishning koʻrgazmali usullarini qoʻllash Y.A.Komenskiyning “Buyuk didaktika” asaridayoq oʻz asosini topgan. ”Oʻquvchilar sezib, idrok etishi mumkin boʻlgan narsalarni, albatta, sezgilar vositasi bilan, koʻrish mumkin boʻlgan narsalarni koʻz bilan koʻrib, eshitish mumkin boʻlgan narsalarni quloq bilan eshitib, hidi bor narsalarni tatib koʻrib, ushlab sezish mumkin boʻlgan narsalarni ushlab koʻribgina bilib olishlari kerak” , - deb yozgan edi u.

Koʻrgazmali idrok katta imkoniyatlarga ega. Eslab qolishda koʻrgazmalilikning oʻzi emas, balki ularning nutq va amaliy faoliyat bilan birlashtirilishi eng yuqori

samaradorlikka ega bo‘ladi. Bu o‘qitish usullarining eng samarali birikmasini izlash zarurligidan dalolat beradi. Shuning uchun ham ayrim didaktik qo‘llanmalarda ko‘rgazmalilik tomoyilini o‘quv-bilish faoliyatidagi jonli mushohada va abstrakt tafakkurning organik bog‘liqligini ta’kidlab, aniq hamda mavhumlik birligi sifatida talqin qilinishi bejiz emas.

Oqitish jarayonida qo‘llaniladigan ko‘rgazmali vositalariga quyidagilar kiradi:

- o‘qituvchining namoyish qilishi, ekskursiya, sayr va hokazolar davomida o‘quvchilar tanishadigan asl holidagi tabiiy obyektlar;

- real obyektlarni aks ettiruvchi maxsus tayyorlanadigan illyustratsiya – tasviriy vositalar – plakatlar, sxemalar, rasmlar, fotosuratlar, grafik qo‘llanmalar va hokazolar, shuningdek, hajmli geometrik shakllar, jismlar, mulyajlar va boshqalar;

- ko‘rgazmalilikning shartli va ramziy vositalari – kartalar, globuslar, telluriylar va boshqalar;

- tabiiy - matematik yo‘nalishdagi predmetlarni o‘rganishda qo‘llaniladigan namoyish qilish asboblari, modellari va boshqalar;

- ko‘rgazmalilikning texnik namoyish qilish vositalari – kinofilm, diafilm, diapozitivlar, axborot kommunikatsiya texnologiyalari va shunga o‘xshashlar;

- tovush, ko‘rish va eshitish vositalari – videoyozuv, videofilmlar va hokazolar.

Shundan ta’limning ko‘rgazmali usullarini ikkita kichik guruhi: illyustratsiya usullari va namoyish qilish usullari mavjud degan xulosa kelib chiqadi.

O‘qitishning yassi vositalarini illyustratsiya qilish usullari plakatlar, sxemalar, rasmlar, chizmalar, fotosuratlar, grafik qo‘llanmalar va boshqalarni ko‘rsatishni o‘z ichiga oladi.

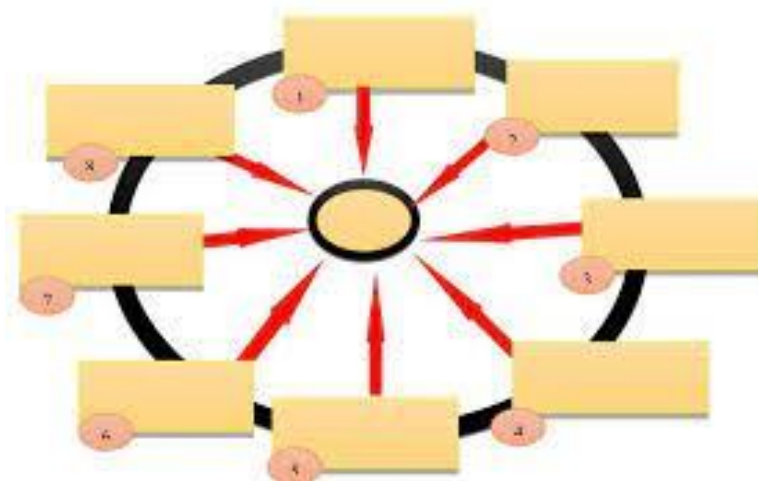
O‘qitishning hajmli vositalarini namoyish qilish usullari asbob va uskunalarni namoyish qilishni; dinamik qo‘llanmalar, asl holidagi tabiiy obyektlarni ko‘rsatishni; texnik namoyish qilish vositalari – kinofilm, diafilm, diapozitivlar, axborot kommunikatsiya texnologiyalari; tovush, ko‘rish va eshitish vositalari (videoyozuvlar, videofilmlar) va hokazolarni nazarda tutadi.

O‘qituvchi o‘qitishning umumiy tamoyillariga tayanib, o‘qitishning ko‘rgazmali usullarini qo‘llash qachon samarali bo‘lishligi haqida tasavvurga ega bo‘lishi, ya’ni

ularning imkoniyatlarini bilishi kerak. Quyida o‘qitishning ko‘rgazmali usullaridan namunalar keltiriladi. Ushbu usullardan boshlang‘ich sinf darslarida foydalanish tavsiya etiladi.

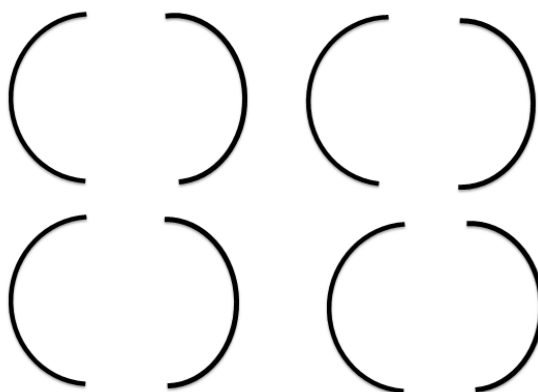
“Charxpalak” metodi

Bu harakatli ko‘rgazmani barcha fanlarda qo‘llasa bo‘ladi. Buning uchun qo‘llyaydigan fandan savollar tuziladi. O‘quvchi charxpalakni aylantirib, o‘q qaysi savolga to‘xtasa o‘quvchi o‘sha savolga javob beradi.

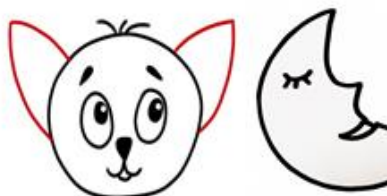
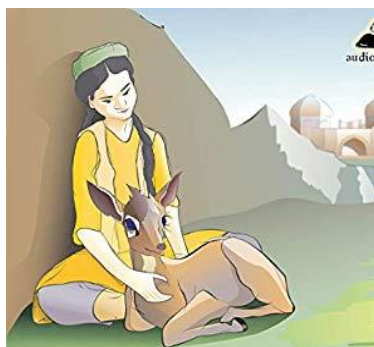

“Tangram” metodi

O‘quvchilaraga quyidagi ko‘rinishdagi varaqalar tarqatiladi va ularga ushbu shakllarni birlashtirib, orasiga, ichiga xullas shu shakllardan yangi shakllar yoki rasmlar chizish topshiriladi.

O‘quvchilar taxminan quyidagicha rasmlar chizishi mumkin.

“Tangram” metodi o‘quvchilarni kreativ va kritik fikrlashlariga yordam beradi.

“Piktogramma” metodi

Bu usulda ertak qahramoni yoki multfilm qahramonlari rasmi ko‘rsatiladi, o‘quvchilar ushbu qahramonlarni rasmlariga qarab, multfilm yoki ertakni nomini topshlari kerak. Masalan:

“Yoriltosh” ertagi “Qizil shapkacha” ertagi “Bobo sholg‘om” ertagi

“Ertaklar yaxshilikka yetaklar” usuli

Bu harakatli ko‘rgazma o‘qish faniga oid. O‘quvchi ertak asosida rasm chizilgan teskari turgan qog‘ozni olib boshiga kiyadi. O‘tirgan o‘quvchilar shu ertak asosida o‘quvchiga savollar beradi. O‘quvchi ertakni qanchalik yaxshi bilganligi javobiga bog‘liq va ayni damda bu ko‘rgazma o‘quvchilarni o‘ziga jalb qiladi. Bu ko‘rgazmani darsda qo‘llaganda dars juda qiziq o‘tadi. Ayniqsa musoboqa darslarida o‘quvchilar javobiga qarab guruhlar baholanadi.

Tadqiqotlar natijasi shuni tasdiqladiki, maqsadga muvofiq tuzilgan mashqlar tizimi vositasida o'quvchilarda o'qitishning ko'rgazmali usullaridan foydalanish ko'nikma va malakalarini samarali shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Avliyoqulov N.X., Musaeva N. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent-2018-yil
2. Ibragimov R. Boshlang'ich maktab o'quvchilarida bilish, faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari. Diss. T., 2011-yil

www.pedagog.uz

www.ziyonet.uz

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QUVCHILARNI MIQDORLAR BILAN TANISHTIRISH

Abrayev Madaminbek Bekmurza o'g'li
O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya. Ushbu boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni miqdorlar bilan tanishtirish, o'quvchilarning «miqdor» va «raqam» tushunchalarini aniq farqiga bora olishlari yuzasidan fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: O'quvchi, ta'lim, miqdor, raqam, o'lchamlar, jadval, misol, masala, qiymat, masofa, yechim.

Miqdorlar, xuddi raqamlar kabi boshlang'ich sinflarda matematika mashg'ulotlarinig asosiy tushunchasi bo'lib, bolalarda miqdor haqida predmetlar va voqelikka aloqador va o'lchov bilan bog'liq sifat tasavvur uchun foydalaniladi.

O'quvchilar 1–4-sinflarda uzunlik, massa, (og'irlik) hajm, vaqt va ularning o'lchov birliklari haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Misollarni yechish jarayonida ular baho, qiymat, miqdor, narx, tezlik, masofa, unumdorlik tushunchalari bilan tanishadilar.

Mavzuni o'rgatish jarayonida shunga erishish zarurki, o'quvchilar o'zaro bog'liq, ammo mutlaqo boshqa-boshqa mazmunga ega bo'lgan «miqdor» va «raqam» tushunchalarini aniq farqiga bora olishlari kerak. Masalan, sim

o‘ramidan bir bo‘lak kesib olib, o‘lchash birligi detsimetrdan foydalanib, 1 dm, 2 dm, 3 dm, 20 dm. kabi uzunliklarni belgilab boramiz. Ya’ni mazkur o‘lcham birligini sim uzunligi bo‘yicha ketma- ket qo‘yish bilan o‘lchaymiz va tegishli nomi bilan - (20 dm) yozib qo‘yamiz. Agar boshqa o‘lcham birligi, masalan, santimetrdan foydalangan bo‘lsa, miqdorning raqam belgisi o‘zgacha bo‘lganiga erishamiz. Bu raqamni ham tegishli nomi bilan (200 sm) yozib qo‘yamiz. Metr o‘lcham birligidan foydalansak, mazkur miqdorning yana bir raqamli ko‘rinishga ega bo‘lamiz (2 m).

Miqdor va son (raqam) iboralarini qo‘llash bilan bog‘liq boshqa mashqlar ham shu kabi aniq va tushunarli ifodalanishi kerak. Masalan; «385 va 481 sonlarini qo‘shing», yoki «3 m 85 sm hamda 4 m 81 sm miqdorlarni qo‘shing» kabi.

U yoki bu miqdor haqida tasavvurni shakllantirish va ularni o‘lchash usullari o‘ziga xoslikka ega bo‘lsa ham, har bir miqdorni o‘rganishda umumiy bosqichlarni alohida ta’kidlash maqsadga muvofiq bo‘lar edi. O‘qituvchi har bir miqdorlarni o‘rganish jarayonida ana shularga tayanib, o‘quvchilar faoliyatini quyidagicha tashkil etishi mumkin.

Miqdorlarni o‘rgatish bo‘yicha metodik tavsiya:

1. O‘quvchilarda mavjud mazkur miqdorlar haqidagi tushunchalarni aniqlash (o‘quvchilarning hayotiy tajribasiga murojaat etish).
2. Bir xil nomli miqdorlarni solishtirish (chamalab ko‘rinish, solishtirish, taqqoslash, o‘lchash va boshqa xil usullar bilan).
3. Mazkur miqdorning o‘lchov birligi va o‘lchov asboblari bilan tanishtirish.
4. O‘quvchilarda o‘lchash ko‘nikmalari hosil qilish.
5. Bir xil nomdagi miqdorlarni qo‘shish va ayirish. (Masalalarni yechish jarayonida).
6. Miqdorlarning yangi o‘lchov birliklari bilan tanishtirish, bir nomdagi miqdorlarni boshqa o‘lchov birliklariga aylantirish. Ikki bir xil nomli o‘lchov birliklarini bitta ikki nomli o‘lchov birligiga aylantirish va aksincha.
7. Ikki xil nomli miqdorni qo‘shish va ayirish.

8. Miqdorlarni sonlarga ko‘paytirish va bo‘lish

Boshlang‘ich sinflarda miqdorlarni (miqdori, bahosi, narsalar miqdori ya‘ni soni, qancha turishi va hokazo) arifmetika bilan uzviy bog‘liqlikda o‘rgarish katta ahamiyatga ega. Miqdorlarni o‘rgatishda ularni o‘lchash usullari, tegishli o‘lchov birliklari va ular orasidagi munosabatlar, miqdorlar orasidagi (eng soddalari formulalar yordamida ifodalanuvchi) bog‘lanishlar qaraladi. Masalan, “Hamma sotib olingan narsa qancha turishini bilish uchun narsaning bahosini narsalar soniga ko‘paytirish kerak” ekanini bolalarga og‘zaki tushuntiriladi. (Bunda aslida formulalar yozilmaydi). Shu bois masalalarni tanlashda bu bog‘lanishlarni ochib beruvchi masalalarga alohida e‘tibor berish kerak.

Masalan: jadval asosida tuzilgan masala orqali miqdor haqida o‘quvchilarga tushuncha berilib, masala ishlanadi.

Bahosi	Miqdori	Jami pul
2000 so‘m	2 ta	?

Ushbu masaladan kelib chiqqan holda jami sotib olingan narsa qancha turishini bilish uchun, narsaning bahosi 2000 ni narsalar soni ya‘ni miqdori 2 ga ko‘paytirish kerak. Yechimi: $2000 \cdot 2 = 4000$

Miqdor, narx va baho orasidagi bog‘lanishni yaqqol ko‘rinishda tasvirlash uchun jadval tuzish va unda, masalan, qalamlarni sotib olish ma‘lumotlarini keltirish foydalidir:

Bahosi	Miqdori	Narxi(jami pul)
1000 so‘m	3 ta qalam	?
<u>1000 so‘m</u>	<u>? ta qalam</u>	<u>3000 so‘m</u>
?	3 ta qalam	3000 so‘m

Bu jadvalning har bir satri bo‘yicha o‘quvchilar sodda masala tuzadilar, uni yechadilar va masalada nima ma‘lum va nimani aniqlash kerakligini aniqlaydilar. Masalan, qalamlar miqdorini bilish uchun nimani bilish zarur? (bahosi va narxini) Bizga nima ma‘lum?(bahosi.) Qalamlar miqdorini qachon bilib olamiz? “Qalamlar miqdorini (sonini) bilish uchun biz qalamlar narxi (3000 so‘m) ni qalamlar bahosi (

1000 so‘m) ga bo‘lamiz ($3000 : 1000 = 3$). Shunday qilib, qalamlar miqdori ya‘ni soni kelib chiqadi.

Bolalarni masalalarning bahosi va miqdori bo‘yicha umumiy narxni, umumiy narx va bahosi bo‘yicha miqdorni, umumiy narxi va miqdori bo‘yicha bahosini aniqlash mumkinligi to‘g‘risidagi umumlashtirishga olib kelinadi.

Boshlang‘ich sinflarda miqdorlar, o‘lchov birliklarini o‘rgatishdan maqsad shundaki, o‘quvchilarga kichik yoshidan boshlab, miqdorlar va o‘lchov birliklari haqida sodda va lo‘nda tushunchalar berishdir.

Bu mavzuni o‘rgatishda turli zamonaviy usullardan, ko‘rgazmalar, testlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu usullar matematika darslarida o‘quvchilarni fikrlashga, izlanishga, zukkolikka, epchillikka o‘rgatadi. Og‘zaki, yozma savodxonlik, mustaqil fikrlay olish qobiliyati va nutqi rivojlanadi. O‘quvchilarda o‘zaro hurmat hissi uyg‘onadi.

Xulosa qilib aytganda, ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini o‘stirish, masala va topshiriqlar ustida ijodiy fikrlash va xulosalar chiqarish uchun o‘qituvchi darsda o‘quvchilarga turli xildagi fikrlashga undaydigan topshiriqlar, masalalar berishi, krossvord, rebuslar yechishga o‘rgatishi lozim.

Darsda o‘quv materiallaridan tashqari turli axborot manbalari hisobiga bilimni o‘stirib borish, ayniqsa, yangi axborotlar orqali hozirgi zamon ta‘lim islohotlarini to‘g‘ri tushunishga oid ko‘nikma va malakalarini hosil qilish bugungi kun pedagoglarining oldida turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Shunday ekan, har bir dars o‘z mazmuniga ko‘ra o‘quvchilarning bilim olishga qiziqishini ko‘paytirishga va ularning o‘z bilimlarini mustaqil ravishda to‘ldirish ko‘nikmalarini hosil qilishga qaratilgan darajada bo‘lishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov M., Abduraxmonova N., Jumayev M. Matematika. O‘qituvchi kitobi. - Toshkent: 2003 yil.
2. Bikboyeva N.U. va boshqalar. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. - Toshkent: O‘quv qo‘llanma. 2006 yil.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIAT MAVZUSIDAGI ASARLARNI O'RGANISH USULLARI

Ergasheva Gulshoda Amirovna

SPYMO'MM katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida tabiat mavzusini o'rganishning ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyati, boshlang'ich sinflarda mavsumiy mavzusidagi asarlarni o'rganish usullari, ulari o'rganishdai interfaol usullardan foydalanish xususiyatlari o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: tabiat, asar tahlili, tasavvur, og'zaki nutq, sarlavha, hikoya, she'r

Bolalarga maktabga kelgan kundan boshlab, bilim olishga havas tuyg'usi shakllantiriladi. Ularda asta-sekin bilim olishga ehtiyoj paydo bo'ladi va bu orqali o'quvchilar ma'naviy ozuqa ola boshlaydilar. Bolalarda kelajakka intilish, orzu-havas, mehnatga va bilim olishga chanqoqlik, xayr-u ehsonda sofdillik, ona-Vatanga mehr-muhabbat, fidoyilik, milliy g'urur, matonat, mehr-oqibat, do'stlik, ezgulik kabi yuksak hislar paydo bo'ladi. Badiiy asarlar shunday yuksak hislarni tarkib toptiruvchi asosiy omil sanaladi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'rganiladigan asarlar kichik yoshdagi o'quvchilarda imon-e'tiqod tuyg'ularini shakllantirish, vatanga muhabbat uyg'otish, o'zligini tanish orqali olamni tanishga yo'llash maqsadlariga xizmat qiladi. O'qish bolalarning nutq boyligini oshirish, adabiy-estetik tafakkurini kamol toptirish, mustaqil fikrlashga o'rgatishning muhim omilidir. Shuning uchun ham o'qish boshlang'ich ta'lim tizimida muhim o'quv predmeti, ta'lim berish, kamol toptirish va tarbiyalash, o'qish ko'nikmalarini bilan qurollantirish vositasi hisoblanadi.

Ma'lumki, badiiy asar matni ustida qilinadigan tahlil ishlari asar mazmunini to'liq o'zlashtirishga qaratiladi. Ular o'quvchilarning jamiyat va borliq haqidagi bilimlarini boyitib, o'qish ko'nikmalarini takomillashtiradi. Asar tili, badiiy vositalari ustida ishlash o'quvchilarning nutqini o'stiradi, asar qahramonlariga tavsif berish o'quvchi shaxsini tarbiyalaydi. Demak, o'qish darslarida badiiy asar

ustida ishlashning har bir yo'nalishi va bosqichi ta'limiy-tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinflar kesimida mavsumiy mavzularni o'rganishga katta o'rin berilgan. O'qish darslarida tabiat mavzusidagi badiiy asar matnida ustida ishlashda o'quvchi va o'qituvchi faoliyatini to'g'ri tashkil etilishi, o'qitish usullari to'g'ri tanlanishi taqozo etiladi.

O'qish darslarida mavsumiy mavzudagi asarlarni o'rganish o'quvchilarni tabiat hodisalari bilan tanishtiribgina qolmay, ularning o'qish ko'nikmalarini o'stiradi, lug'atini boyitadi, nutqini rivojlantiradi, tabiat uning uyi ekanligini, uni muhofaza qilish burchi ekanligini anglashlariga yordam beradi.

Hozirgi kunda o'qish darslarida har bir ta'limiy vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari ishlab chiqilgan bo'lib, ular zamonaviy o'qitish usullari bilan boyitib borilmoqda.

Darsda o'quvchilarning faolligini oshiradigan, tasavvurlarini boyitadigan usullar asarlarni janr tabiatidan kelib chiqib tanlanadi. Asarni o'qib tanishtirish, o'quvchilarning o'zlariga ketma-ketlikda o'qitish, rollarga bo'lib o'qitish, asar tili ustida ishlash, qahramonlarga tavsif berish, asarni qayta hikoya qildirish, ta'limiy va tarbiyaviy xudlosa chiqarish ishlari hozirgi kunda maktablarda an'anaviy tarzda amalga oshirilmoqda. Lekin ularni tashkil etishda ilg'or innovatsion texnologiyalardan foydalanish ishlari ishlab chiqilishni davr talabi deb hisoblaymiz.

Boshlang'ich sinflarda mavsumiy mavzularni o'rganishning hozirgi holatini o'rganish bevosita shu mavzudagi o'quv materiallarining sifati, o'quvchilar yoshi va saviyasiga mosligi, o'rganish metodikasining qaydarajada yaratilganligi va uning tatbiqi bilan asoslanadi.

Boshlang'ich sinf o'qish dasturi va darsliklarida mavsumiy mavzularga katta e'tibor qaratilgan va yaxshigina o'rin berilgan. Mavzuga doir tanlangan asarlar ham o'quvchilarga yetarli bilim beradi, tabiatga mehr va uni asrash hissini uyg'otadi. Tanlangan asar badiiy jihatdan ham yuqori savida bo'lib, ular o'quvchilar hissiyotiga kuchli ta'sir qiladi, ularni hayajonga soladi.

1-4-sinflarda mavsumiy mavzularni o'rganish asta-sekin murakkablashib borgan. Bu mavzu dastur talablari asosida kengaytirilib, mavzuga doir asarlar sinflar kesimida takrorlanmagan. O'quvchilarning tabiat haqidagi bilimlari sinfdan sinfga o'tgan sari kengayib boradi.

4-sinf darsligiga mavsumiy mavzularda badiiy jihatdan yuqori saviyadagi asarlar tanlangan.

Mavsumiy mavzudagi asarlar tahlilida asar tili, badiiy san'atlar, asar qahramonlariga tavsif berish, asar mazmuniga mos rasmlarni qayta so'zlash, asar matnini qismlarga bo'lish, har bir qismga sarlavha topish, hikoyaga reja tuzish, reja asosida qayta hikoyalash, ijodiy yozma ishlar yozish kabi ishlar amalga oshirildi.

Boshlang'ich sinfdan mavsumiy mavzudagi asarlardagi yozuvchi ilgari surayotgan g'oyani bolalar to'g'ri anglashlari uchun qo'yidagi tamoyillarga to'liq amal qilinishi zarur:

1. O'qishni tabiatda yuz beradigan jarayonlar bilan bog'liq holda tashkil etish.
2. O'qishning ongli va ta'sirchan bo'lishi uchun o'quvchilarning tabiat haqidagi hayotiy tajribalariga, taassurotlariga tayanish.
3. Tabiat mavzusidagi asarlarni o'qishni ko'rgazmali tashkil qilish, tabiatga ekskursiyalar uyushtirish, hayvonot olami va o'simliklar dunyosini kuzatish, rasmlar, jadvallar, predmetlar foydalanish lozim.

Mavsumiy mavzudagi asarlarning har biri o'ziga xos shakl, uslub va mazmunda bo'lgani uchun o'ziga xos usulda o'qib-o'rganishni taqozo qiladi. Ma'lumki, mavsumiy mavzudagi asarlar ham bir dars davomida bosqichma-bosqich o'rganiladi. Bilamizki, avvalo o'quvchi asarni o'qishga tayyorlab olinishi kerak. Tabiat mavzusidagi asarlarni o'rganishda tabiat tasviriga doir rasmlar ustida ishlash, tabiat bag'riga sayohat, tabiat va kuzdagi bayramlar haqidagi kinofilmlar namoyishi bolalarni kuzatuvchanlikka o'rgatadi.

Boshlang'ich ta'limda mavsumiy mavzularni o'rganishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlashlariga, ijodiy

qobiliyatlarining o'sishiga, nutqini o'stirishga, o'qish ko'nikmalarini takomillashtirishga xizmat qilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. U.B.Aydarova O'qish savodxonligi 1-qism. 2-sinf O'qish darsligi T.: Novda, 2023.
2. M. E.Toirova O'qish savodxonligi 1-qism. 4-sinf O'qish darsligi T.: Novda, 2023.
3. Mavlonova K. va boshq.. Ona tili va o'qish savodxonligi. 1-qism darslik 2-sinf uchun– Toshkent: Respublika ta'lim markazi

O'QISH DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN METODLARNING KREATIV FIKRLASHDAGI ORNL

Tuxtayev Olimjon Xalmuradovich.
SVPYMO`MM o`qituvchisi.

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning mantiqiy va kreativ fikrlashini o'stirishga xizmat qiluvchi metodlar tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: metod, pedagogik texnologiya, didaktika, o'yin, mashq, dars, kreativ.

O'qish darslarining samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim metodlarining to'g'ri tanlanishiga bog'liq. Binobarin, fanning o'zi kabi o'qitish metodlari ham doimiy rivojlanishda bo'ladi. Masalan, eski maktablarda o'qish quruq yod olish metodi asosida o'rgatilgan bo'lsa, hozir izohli o'qish asosida olib boriladi. Yod olish metodida matndagi so'zlarga izoh berishga, ma'nosini tushuntirishga, o'qilganni qayta hikoyalashga, umuman olganda, o'qishning ongli bo'lishiga mutlaqo e'tibor berilmagan. Ularda ko'proq to'g'ri talaffuz, qiroat bilan o'qish, ifodali o'qish nazarda tutilgan

Inson hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lgan o'qish faoliyati barcha predmet darslarida amalga oshiriladi. Lekin o'qishga o'rgatish yo'l-yo'riqlarini o'qish metodikasi ishlab chiqadi. O'qish metodikasi kichik yoshdagi

o'quvchilarning umum rivojlanishi, psixologiya, xususiy metodika sohasidagi yutuqlar asosida takomillashtirilib boriladi.

Ko'plab tadqiqotchilar ta'kidlashadiki, maktabdagi ta'limning eng asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda mantiqiy amallarni bajarish bo'yicha yetarli darajadagi ko'nikma va malakalarni shakllantirish, ularni turli mantiqiy fikrlash usullariga o'rgatish, mantiqiy bilimlar bilan qurollantirish, olgan bilimlarini o'quv va amaliy faoliyatlarda maqsadli qo'llashga o'rgatishdan iborat. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan mantiqiy bilim va usullarni o'zlashtirish masalasi V.S. Ablova, Y.L. va T.K. Kamolova va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan. Mazkur olimlarning tadqiqotlarida boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishning to'g'ri tashkil qilinishi natijasida bolalar mantiqiy fikrlash bo'yicha ko'nikma va malakalarini (hususan, sinflarga ajratish, umumlashtirish, o'z xulosalarini yetarli argumentlar bilan asoslash va h.k.) juda ham tez egallaydilar.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yosh hususiyatlari, savodxonlik darajalari, shaxsiy tabiatlariga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik suhbatlar loyihalashtirish asosidagi metodlar keng qo'llanilmoqda. Agar o'qitish jarayonida har bir o'quvchi o'zining o'zlashtirish imkoniyati darajasida topshiriqlar olib ishlaganida u yuqori sifat va samaradorlikni ta'minlagan bo'lar edi. Bunday holatni faqat tabaqalashtirgan ta'lim orqaligina amalga oshirish mumkin. Endi ta'lim jarayonlarini didaktik o'yinlar orqali amalga oshirish haqida fikr yuritimiz: Interfaol o'yinli metodlar o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish muammosiga yondoshuvlar turlicha bo'lishga qaramay, tadqiqotchilarning asosiy qismi ta'lim jarayonida mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish quyidagilarni o'z ichiga oladi degan umumiy qarashlar mavjud: o'quvchilarda qaralayotgan predmetlarni qiyoslashga, ulardagi

o'xshashliklar va farq qiluvchi hususiyatlarini aniqlashga o'rgatish; predmetlarning eng muhim va ikkinchi darajali hususiyatlarini ajratib olishga o'rgatish, o'quvchilarga predmetlarni tarkibiy qismlarga (analiz) bilish maqsadida ajratish, alohida tashkil etuvchi qismlarni yaxlit predmet sifatida birlashtirish (sintez) hamda bu jarayonda qismlar o'rtasidagi munosabatlarni aniqlashga o'rgatish; o'quvchilarga kuzatish va mavjud faktlar asosida to'g'ri xulosa chiqarish, bu xulosalarni tekshirish, ishonarli tarzda isbotlash, yolg'on mulohazalarni inkor qilishga o'rgatish; o'quvchilarning o'z fikr-mulohazalarini ma'lum bir tartib va ketma-ketlikda, asoslangan holda, bir-birini inkor qilmaydigan mulohazalar yordamida bayon qilishlarini nazorat qilish. Shunday qilib, mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bevosita ta'lim jarayoni bilan bog'liq bo'ladi.

Turli o'yinlar davomida namoyon bo'ladigan boladagi mustaqillik asta-sekin tashabbuskorlikka, mulohazalar yuritishda erkinlikka aylanadi. Maktabgacha ta'lim maskanlarida ko'rsatilgan namunalarga taqlid, qoida va ko'rsatmalarga itoat qilish boshlang'ich sinf o'quvchilarida ruhiy jarayonlarning ixtiyoriyligi, hulqi va bilim olishga intilishida tashabbuskorlik hislari rivojlanadi. Bola o'yin vaqtida turli bir xil buyumlar o'rniga boshqalaridan foydalanishga o'rganadi. Buning oqibatida ularda tasvirlarni tushunish, asta-sekin tasavvur, ko'rgan narsalarini qandaydir vositalar yordamida tasvirlash hissi shakllanadi va rivojlanadi. Bu holat asta-sekinlik bilan bolalarda alomatli-belgili faoliyat ko'rsatishga (chizma, sxema, grafik, jadval va modellarni tahlil qilish, tushunish, o'qish, ishlash) aylanadi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida asosan she'rlar, masallar, ertaklar, hikoyalar, afsonalar, maqollar va topishmoqlar, ilmiy-ommabop asarlar o'qib o'rganiladi. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinf o'qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya usullaridan — Aqliy hujum, —Tarmoqlash, —Guruhlar bilan ishlash, —Blits texnologiyasi kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi.

Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish,

darsda qanday usullarni qo'llash o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduroxmonova S. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mantiqiy fikrlashini o'stirish orqali ijodiy nazorat ishlari samarasini oshirish yo'llari. «Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya» nomli ilmiy-amaliy konferensiya.
2. Abdujalilova, S., Koraev, S. B. (2020). Талабалар илмий дунёқарашини шакллантиришда педагогик технологияларнинг ўрни. *Academic Research in Educational Sciences*, 1(4), 813-823

5-YO‘NALISH

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARI MAKTABGA MOSLASHUVINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Xasanova Bog‘dagul Turg‘unbayevna

Payariq tumani 24 -maktab psixologi

Annotatsiya. Bugungi kunda ta‘lim tizimiga e‘tibor mamlakatimizda har qachongidan ham kuchayib bormoqda. Bu borada maktablardagi boshlang‘ich ta‘lim tizimidagi o‘quvchilarning ham ta‘lim olishi va birinchi sinfdagi moslashuvchanlik esa o‘z dolzarbligini yo‘qotgan emas. Mazkur maqolada ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilari maktabga moslashuvining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari haqida ilmiy mulohazalar o‘rin olgan.

Kalit so‘zlar: o‘quvchi, boshlang‘ich ta‘lim, psixologik moslashuv, tayyorgarlik, bola, qobiliyat, rolli o‘yinlar, muhit.

Maktabning boshlanishi har bir bola va uning ota-onasining hayotida muhim ahamiyatga ega. Odatda, 6-7 yoshdagi bolalar o‘quvchi deb atalmish maqomiga qiziqish bildiradilar va bu rolga intilishga tayyor bo‘lishadi. Biroq, bu tayyorlik va bolaga maktab bilan bog‘liq bo‘lgan barcha tasavvur va umidlar ko‘pincha har bir yangi birinchi sinf o‘quvchisi muqarrar ravishda duch keladigan stress devoriga qarshi sindiriladi. “Hayot sharoitida, kun tartibida, yetakchi faoliyat turida o‘zgarish barcha tana resurslarining katta shafqatsizligini talab qiladi”, - deydi yosh davrlar tadqiqotchisi D. B. Elkonin¹.

D. B. Elkonin to‘xtalgan mazkur “shafqatsizlik” haqida biz ham bir qator tajribalarimiz shuni ko‘rsatdi-ki, aynan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari organizmida ham mana shunday katta o‘zgarishlar ularning maktabga moslashuvi uchun reaksiya vazifasini o‘tar ekan. Bunda esa ulardagi kun tartibining ota-ona va

¹ Karimova V.M., Akramova F. Psixologiya. T.2000.

ustozlari orqali to'g'ri tashkil qilinishi muhim ekanligini ko'rsatishimiz mumkin bo'ladi. Qolaversa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining syujetli rolli o'yinlar orqali darslarni tashkil qilish muhimligini ham unutmasligimiz kerak bo'ladi.

Syujetli asosda o'tkazilgan darslar orqali o'quvchi "bola" ekanligini va talab juda katta emasligini ongosti soxasi orqali sintez qilar ekan, bu unga maktab va undagi o'qituvchi ana shu syujet ichidagi bir epizod vazifasini o'taydi.² Germaniyalik olim ayol A. Anastaziyning yuqoridagi fikriga ko'ra ham biz o'tkazgan tadqiqotlar aynan bizning maktablarda ham qo'llanilib keladi faqat juda ham ko'p emas. Sababi, ayrim boshlang'ich sinf o'qituvchilari har qaysi fandan bilimli bo'lishi mumkin ammo dars o'tish uning yosh davrini hisobga olib ana shunday syujetli – rollii o'yinlar asosida tashkil qila olmasligi ayon bo'ldi. Ijtimoiy-psixologik moslashuv natijasida bolada, birinchi navbatda, faoliyatning buzilishi bilan bog'liq bo'lgan o'ziga xos bo'lmagan qiyinchiliklarning butun majmuasini ko'rsatishini kutish mumkin.

Darsda moslashmagan o'quvchi tartibsiz, ko'pincha chalg'itadi, passiv, faollik sekinlashadi, ko'pincha xatolarga yo'l qo'yiladi. Maktabdagi muvaffaqiyatsizlikning tabiati turli omillar bilan belgilanishi mumkin, shuning uchun uning sabablari va mexanizmlarini chuqur o'rganish pedagogika doirasida emas, balki pedagogik va tibbiy (va yaqinda) nuqtai nazardan amalga oshiriladi. ijtimoiy) psixologiya, defektologiya, psixiatriya va psixofiziologiya d) ijtimoiy: o'smir jamiyat hayotiga aralashadi, deviant xulq-atvori bilan ajralib turadi (me'yordan chetga chiqadi), asotsial muhitga osongina kiradi (asotsial sharoitga moslashish), huquqbuzarlikka aylanadi (delikvent), noto'g'ri adaptatsiyaga moslashish (giyohvandlik) bilan tavsiflanadi, alkogolizm, sarsonlik), buning natijasida kriminogen darajaga erishish mumkin. Bunga oddiy muloqotdan "tashlangan", uysiz qolgan, o'z joniga qasd qilishga moyil bo'lgan va hokazo bolalar kiradi.

² Anastazi A. Psixologicheskoe testirov 2- tomax. M. 2012.

Agar o‘qituvchi uning qanday o‘tkazish tartibini bilmas ekan uning darsi “o‘yin” darsiga yoki jismoniy tarbiya darsiga ham o‘xshab ketishi mumkin. Shuningdek, darslardagi boshlang‘ich berilayotgan bilimlar o‘quvchini to‘laqonli olinga aylanishini kutish bu o‘qituvchisining eng katta xatosi hisoblanadi, bu uchun o‘quvchilarda yetarli tasavvurlar va ko‘nikmalarni shakllantirish kifoya.³ Biz ham o‘tkazgan tadqiqotlarimizni E. G‘. G‘oziyevning bir qator ilmiy nazariy ma‘lumotlari orqali olib borishda shu narsa ma‘lum bo‘ldi-ki, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘quvchilarni “qoniqarli darajada o‘qiydimi demak u shunday uni o‘zgartirib bo‘lmaydi” kabi tushunchalar bilan dars o‘tishiga guvoh bo‘ldik va bir sinfdan ana shundan “qoniqarli” o‘qiydigan o‘quvchilar bilan olib borgan tajribalarimizda ularga Tabiiy fanlar darsligidagi tog‘lar mavzusida aynan tog‘larning ko‘plab rasmlar va qiziqarli ma‘lumotlar bilan tushuntirganimizda ularda mana shu mavzudan “a‘lo” bahoda o‘zlashtirishi mumkin ekanligini qayd etdik.

Psixologiya fanlari doktori U. Qodirov “Yosh davrlarining eng muhim bosqichi boshlang‘ich sinf bosqichidir. Chunki endi bolaga muhim hayotiy va kelajak bilimlari beriladi. Qaror chiqarish va qarorlarni qabul qilish esa bu ham mana shu davr uchun muhim jarayonligini unutmaslik kerak.”⁴ Qaror chiqarish va qabul qilish borasidagi ilgari surilgan mazkur mulohazani biz o‘z tadqiqotlarimizning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida shu narsani ma‘lum bo‘ldi-ki, o‘quvchi uchun qaror chiqarish bu o‘ta qiyin masala ekanligi, ammo ayrim sho‘x va tempramenti va xarakteridan kelib chiqib baxolash mumkinligi a‘yon bo‘ldi. Sangvinik va xolerik tempramentli o‘quvchilar uchun qaror chiqarish juda ham tez va aniq bo‘ladi. Ular nimani xohlashi va qiziqishini, nima yoqmasligini o‘z vaqtida aytishi o‘z tajribalarimizda uchratdik.

Shundan kelib chiqib mazkur yuqoridagi mulohazadagi “qaror chiqarish” bu barcha o‘quvchilar uchun deb belgilanishi biroz xatoroq ekan. Lekin kattalar

³ R.Yu.Toshimov, E.G‘.G‘oziyev. Psixodiagnostika va amaliy psixologiya. T, 2004 y.

⁴ Sariboyeva U. Yosh davrlari psixologiyasi. O‘quv uslubiy qo‘llanma. Angren –2005

tomonidan ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchisi tomonidan berilgan talablar so'zsiz ravishda barcha o'quvchilar uchun "qaror qabul qilishi" ga "majbur" qiladi.

Shuningdek, birinchi sinf o'quvchilarini maktabga moslashtirish aslida qancha vaqt mobaynida moslashuvi borasidagi izlanishlarimiz va ilmiy mazariy o'rganishlarimiz natijalari shundan iborat bo'ldi-ki, bu 2 oydan 6 oygacha davom etadigan va uch asosiy komponentdan iborat, ⁵ bo'lgan bosqich va davrlardan iborat ekan:

Birinchi sinf o'quvchilarining psixologik moslashuvi. Maktab jamoasida bolaning o'zi ham o'zini shaxs sifatida his qila boshlaydi. U o'z-o'zini baholash, maktabda muvaffaqiyatga erishish uchun talablar darajasini, boshqalar bilan xatti-harakatlar normalarini shakllantiradi. Bundan tashqari, muhim bir nuqta, o'yin faoliyatidan, yetakchi sifatida, o'quv faoliyatiga o'tishdir. Barcha bolalarda boshlang'ich akademik tayyorgarlikning turli darajalari bor, shuning uchun ham psixologik noqulaylik paydo bo'lishiga yo'l qo'ymaslik uchun birinchi sinf o'quvchilarini moslashtirish davrida belgilardan saqlanish yaxshiroqdir.

Birinchi sinf o'quvchilarini maktabga moslashtirishning ijtimoiy xususiyatlari. Bolaning yangi jamoaga moslashishi, muloqot qilishni o'rganishi, paydo bo'lgan odamlarning muammolari va nizolarni hal qilish. Bolaga muloqotda bo'lgan qiyinchiliklarga to'g'ri munosabatda bo'lish va ularni bartaraf etishga yordam berish kerak.

Birinchi sinf o'quvchilarining fiziologik moslashuvi. Tadqiqotlar bolaning hayot tarzida, shu jumladan, jismoniy jihatdan tubdan o'zgarishlarga olib keladi. Bolaning uzoq vaqt davomida bir joyda o'tirishi odatiy holdir, odatiy jismoniy faoliyati va harakat erkinligi yo'q. Kunlarning rejimini to'g'ri tashkil etish, vazifa, yuklamalarni tez-tez almashtirib turish muhimdir.

Darhaqiqat, kichik maktab yoshidagi o'quvchida mustaqil irodaviy faoliyatga nisbatan bo'lgan tayyorlik bilan xatti-harakatlarning mavjud vaziyatga yoki bevosita ichki kechinmalarga bog'liqligi o'rtasida ziddiyat mavjud bo'lsa o'smirlarda esa eng kuchli ziddiyatlar bir tomondan, uning o'ziga, o'zi baho

⁵ Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Toshkent 2002.

berishi va o'z talablari darajasi va ikkinchi tomondan, atrofdagilarning unga nisbatan bo'lgan munosabatlari haqidagi ichki kechinmasi o'rtasida mavjud bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Anastazi A. Psixologicheskoe testirov 2- tomax. M. 2012.
2. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Toshkent 2002
3. Karimova V.M., Akramova F. Psixologiya. T.2000.
4. R.Yu.Toshimov, E.G'.G'oziyev. Psixodiagnostika va amaliy psixologiya. T, 2004 y.
5. Sariboyeva U. Yosh davrlari psixologiyasi. O'quv uslubiy qo'llanma. Angren –2005

CHET EL VA O'ZBEK ERTAK JANRLARIDAGI QAHRAMONLAR OBRAZLARI

Obloberdiyeva Mexrubon Faxritdinovna
Samarqand tuman 24-umumiy o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola chet el va o'zbek ertaklarini taqqoslash, ularni o'xshash va farqli jihatlarini ko'rsatib berishdan iborat. Chet el ertaklari reallikka xos shu bilan bir qatorda o'zbek ertaklarida ham avvalambor insoniylik ilk o'rinlarda turadi. Jumladan, boshlang'ich sinflarda ertakni o'qishga o'rgatish o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytirish, yaxshi va yomonni farqlash, hayotga teran ko'z bilan qarash kerakligini o'rgatadi.

Kalit so'zlar: ingliz ertaklari, xalq og'zaki ijodi, ertak, o'gay qiz va o'gay ona obrazi, badiiy olam, integratsiya, o'quvchilar savodxonligi, nutqiy savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, axloqiy fazilatlar, og'zaki hikoya.

Bugun dunyo turli jabhalarda turli sohalarda jadal rivojlanib bormoqda jumladan, ta'lim sohasida ham keskin islohotlar olib borilmoqda. Yangi O'zbekistonimda ham ta'limga e'tibor qaratish sifati yaxshilanmoqda.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: „Nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a'zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma'rifat, yuksak ma'naviyat kerak. Ilm yo'q joyda qoloqlik, jaholat, va albatta, to'g'ri yo'ldan adashish bo'ladi. Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni o'zlashtirish, chinakam ma'rifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak”.^[1] Shunday ekan, yoshlar yurtimiz kelajagidir. Bu kelajaklarning esa poydevori mustahkam bo'lishi kerak. Ular teran fikrlaydigan, o'z fikrini aniq tushuntira oladigan, puxta va epsil yoshlar bo'lishi kerak. Bu fazilatlarni tarbiyalashda o'qituvchining o'rnini beqiyosdir. Uni qanday qilib tarbiyalash ham unga bog'liqdir. Jumladan, ertak o'qishga o'rgatish ham bolani tarbiyalash usuliga kirar ekan. Chunki har qanday kichik yoshdagi bolaning ruhiyatida ertak eshitishga moyillik bor. Zero, Eynshteyn aytganidek: „Bolangiz yaxshi odam bo'lishini xohlasangiz, kitob o'qib bering. Bolangiz yanada yaxshiroq odam bo'lishini istasangiz, yanada ko'proq kitob o'qib bering”.

Darhaqiqat, xalq og'zaki poetik ijodidagi eng boy va rang-barang janrlaridan biri ertaklardir. „Ertak” so'zi lotin tilidan olingan bo'lib, ertak, „gapiradi” degan ma'noni anglatadi. Bizning diyorumizda ko'p odamlar ertak o'qishni yaxshi ko'radilar. Bolalarning o'z ertaklari bor, kattalarning o'zi bor. Biz aqlimizni tanibmizki, ertaklar eshitamiz va ularni o'qishga qiziqamiz. Biz bolaligimizda o'qigan ertaklardagi har bir so'z va har bir tasvir ongimizga muhrlangan. Biz o'qigan ertaklar hech qachon tark etilmaydi. Ular biz bilan birga o'sib boradi va bizning orzularimiz ko'plab axloqlarning qoliplariga aylanadi, natijada esa ertaklar baxtli yakun topadi.

Biz bolalarga ertaklarni uyquga ketganlarida aytib beramiz yoki bo'lmasa maktabda ham ular uchun ertaklar aytib berib, ularni ertak o'qitishga o'rgatamiz. Ammo bu ertaklar ularga qanday ta'sir qiladi? Biz o'quvchilarga ertaklar haqida gapirishimizdan oldin, biz ularning mazmunini baholab, ularga qanday ta'sir qilishini ko'rishimiz kerak. Chunki ertaklarning bolalar ongiga ta'sirini bilish ularning rivojlanishida juda muhimdir. Multfilmlar va ertaklar bilan tanish bo'lgan o'quvchilar bizga gapiradigan yoki kulgili hayvonlar haqida aytishi

mumkin. Nega ular bunday qiladilar? Ko‘pincha kulgili yengillik uchun, yoki qahramonlarga rahbarlik qilishi uchun.

O‘quvchilar mana shu qahramonlarni hayotdagi insonlariga o‘xshatadilar yoki bo‘lmasa o‘sha qahramonni ideal inson qilib oladilar va unga o‘xshashga harakat qiladilar. Ular filmlar davomida bir nechta chiqish qiladilar va ertakning umumiy maqsadiga yoki axloqiga erishishga yordam beradilar. Biz o‘qigan ba’zi ertaklarda umumiy motivlardan biri sayohat yoki sayohat bo‘lib, ko‘pchilik ertaklarda qahramonlarni jismoniy va ruhiy jihatdan yaxshiroq joy yoki holatga ko‘chirishga harakat qiladi. Jismoniy jihatdan ular bu belgini yangi joyga yo‘naltirishga yordam beradi va ruhiy jihatdan bu odamning o‘sishi va o‘rganishiga yordam beradi. Sayohat deganda xayolimga keladigan birinchi ertak turlari bu Go‘zallik va Yirtqich turlari. Bu ertaklar Go‘zallikning qasrga sayohati haqida juda ko‘p tafsilotlarni o‘z ichiga oladi. Go‘zallikka o‘tish qo‘rqinchli bo‘lib tuyuladi va har bir ertak sayohat qilish yoqimli emas yoki o‘yin-kulgi uchun emasdek tuyulishi uchun munosib ish qiladi. Go‘zallikda biz ko‘rgan sayohat haqida birinchi eslatma, oila o‘z boyligini yo‘qotganda va tinchroq qishloqda yashash uchun shimolga sayohat qilish kerak bo‘lganda. Shunday ekan, endi ertak qahramonlarining obrazlariga murojaat qilsak.

YALMOG‘IZ KAMPIR

Ehtimol, bolalar ertaklaridagi eng tortishuvli belgi. U ham yovuz, ham mehribon, ham odamxo‘r jodugar va mehmondo‘st bo‘lishi mumkin. Ushbu ajoyib ayol ba‘zan odam yeb ketish uchun bolalarni o‘g‘irlyadi, keyin u

yaxshi do‘stlariga boshpana beradi. Ba‘zan, rus o‘rmonlarida bir-biriga qarama-qarshi xarakterdagi ikkita Yagi ayollari yashagan degan taassurot paydo bo‘ladi. Va shunga qaramay, uning har qanday mujassamlanishiga mos keladigan belgilar mavjud. Aytaylik, o‘quvchi uning keksa ayol ekanligini biladi. U chuqur o‘rmonda

yolg'iz o'zi yashaydi. Uning uyi tovuq oyoqlarida joylashgan uy bo'lib, ovoqli buyruqlarga javob beradi. Uning uzoq umri davomida uning atrofida ma'lum bir obro'-e'tibor paydo bo'ldi. Unga qo'rquv va hurmat bilan munosabatda bo'lishadi. Va unda qanday asosiy fazilatlarni ta'kidlashimiz mumkin?

Mustaqillik- barcha ertaklarda u har doim yolg'iz yashaydi, odamlarning yashash joyidan uzoqda. Albatta, bu o'sha davrning har qanday odamiga, ayniqsa ayolga xos emas. Va agar siz keksalikni hisobga olsangiz.

Sehrgarlik-uning oldiga maslahat olish uchun boradigan yoshlar hech qachon ularni nima kutayotganini oldindan bilishmagan: yordam, mehr va g'amxo'rlik yoki o'lim. Biz ertaklarda sehrlilarni ko'mak olish baxtiga muyassar bo'lganlar haqida o'qiymiz. Bundan tashqari, u har doim tezda savolni oldindan bilmasdan mehmonning savoliga javob topadi.

Hamjihatlik-odatda Baba Yaga barcha voqealardan xabardor. Agar u o'zi keyingi mehmonga nimani taklif qilishni bilmasa, uni do'stlari va tanishlariga yo'naltiradi. Va bundan tashqari, u erkaklar bilan munosabatni yaxshi biladi: ovqatlanish, ichish, yeyish. Shunda u mamnuniyat bilan o'zi va sayohatining maqsadi haqida gapirib beradi, hatto uy ishlarida ham yordam beradi.

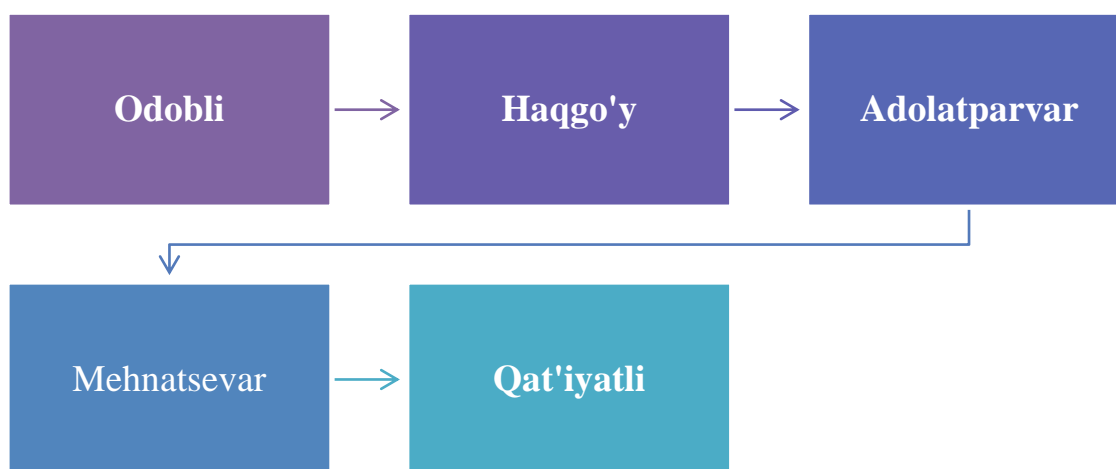
Demak, yalmog'iz kampir ko'p qirrali ekan. Lekin u o'zining yovuz niyatlari bilan o'quvchilarda salbiy taassurot qoldirgan. Bu esa o'quvchilarga hayotda salbiy insonlar borligi va ulardan uzoq yurish kerakligini o'rgatadi. Yalmog'iz kampir qancha yomonlik qilishga urinmasin, baribir yaxshilik g'olib kelishi o'quvchilarni doim yaxshi, kamtar, saxiy inson bo'lishga undaydi.

O'gay ona va o'gay qiz tipidagi turkum ertaklari necha asrlardan buyon o'quvchilarni munгли motivlari bilan o'ziga jalb qilib keladi. O'gay qiz tipidagi ertaklarning obrazlar va motivlar tizimi real hayot, o'gaylik an'analari va yetimlik bilan bog'liqdir. Ingliz va o'zbek o'gay qiz turkumli ertaklarning asosiy o'xshashligi shundaki, ikkala millat ertaklarida ham asosiy funksiyasi to'rt xil bo'lgan personajlar ishtirok etadi. Bular: o'gay qiz, raqib personaj-o'gay ona. "Cinderella"^[2] da sehrlilarni vositalar bilan ta'minlovchi sehrgar pari qatnashsa, "Zumrad va Qimmat" da mehribon momo timsollarida namoyon bo'ladi. Bu ikkala

ertakni taqqoslaydigan bo‘lsak, ikkalasida ham mushtarak g‘oya ya’ni o‘gay qiz ezgulik timsolida namoyon bo‘ladi.

Zumrad va Cinderella obrazlarining ertakdagi asosiy vazifalari o‘gaylik va adolatsizlik, yovuzlik va insofsizlikka qarshi chiqishi bilan belgilanadi. Garchi o‘gay onalari tazyiqi bilan achinarli hayot kechirayotgan bo‘lsalar-da, kelajakka ishonch ruhi bilan yo‘g‘rilgan pokiza qalb egasi. O‘gay qizni tahqirlash turli ertaklarda turli xil tasvirlanadi. Yana ikki ertakdagi o‘xshashliklardan biri shundaki, bosh qahramon ideallashtirib olinadi, bir vaqtning o‘zida ideallashtirish bilan birga zulm va zo‘rluk qoralanadi, bu orqali o‘quvchilarni ezgulik sari yetaklashga harakat qilinadi. Garchi bu ikki xalqqa tegishli bo‘lsada, ertakdagi g‘oya adolatning qaror topishiga, mehnatsevarlikka, ezgulikning g‘olib bo‘lishiga asoslangan.

“Cinderella” va “Zumrad” qahramonlarining o‘xshash afzalliklari

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek xalq ertaklarida bu kabi o‘xshash mavzular juda ham ko‘p. Bundan tashqari, bu kabi o‘xshash mavzular xalqlar og‘zaki ijodining bir-biriga hudud bo‘yicha emas, balki mohiyat bo‘yicha uchraydi. Shunga ko‘ra, o‘zbek va ingliz xalq ertaklarida bu obrazlar bir xil funksiya bajaradi va shu bilan o‘xshashlikni ta’minlaydi. Ko‘rinib turibdiki, ikkala ertakning mohiyati to‘g‘riso‘zlikka, halollikka, rostgo‘ylikka chorlayapti. Bu esa o‘quvchilar uchun juda ham yaxshi namuna desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Biz mana

shunday ertaklarni taqqoslab, mazmunini ochib berar ekanmiz har bir ertakning asl mohiyatlari kelib chiqaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
- 2.Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi-Toshkent:”Oqituvchi”,1990
3. Allworth E.Uzbek Literary Politics.1964.-P.180
4. Cinderella. Disney Press,2007

6-YO‘NALISH

YOSHLAR MA‘NAVIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KITOB VA MUTOLAANING AHAMIYATI

MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTI TAYYORLOV GURUHI TARBIYALANUVCHILARINI INTELLEKTUAL JIHATDAN TARBIYALASHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI

Rajabova Sojida
Ishtixon tumani 22 – DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta‘lim tashkiloti tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarini intellektual jihatdan tarbiyalashning shakl, metod va vositalari asoslab berilgan. Maktabgacha ta‘lim muassasalarida noan‘anaviy mashg‘ulotlarni tashkil etish yuzasidan metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: tayyorlov guruhi, tarbiyalanuvchi intellektual rivojlanish, aqliy tarbiya, na‘an‘anaviy usullar, didaktik o‘yin.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarga ta‘lim berish, ularda bilim, malaka va ko‘nikmalarni hosil qilish shunday bir jarayonki, unda tarbiyachi bolalar oldida ma‘lum vazifalar qo‘yadi, ularda o‘z tevarak-atrofni o‘rab olgan dunyo haqida to‘g‘ri tushunchalar hosil qiladi, ularga narsa-hodisalar o‘rtasidagi eng oddiy bog‘lanishlarni tushuntirib beradi, ularni o‘yin, o‘quv, mehnat faoliyatida egallagan bilim va malakalardan foydalanish asnosida intellektual (aqliy) jihatdan tarbiyalab boradi.

Shu munosabat bilan L.S.Vigotskiy intellektual rivojlanishning ikki darajasini belgilab beradi: birinchisi – mavjud tayyorgarlik darajasi bo‘lib, u tarbiyalanuvchining topshiriqlarni mustaqil bajarishi bilan ajralib turadi; ikkinchisi – yaqin oradagi rivojlanish zonasi bo‘lib, unga kattalarning ozgina yordami bilan bajariladigan ishlar kiradi. Tarbiyachi rivojlanib boruvchi ta‘lim tamoyiliga amal qilib, bolalardan biroz kuch – g‘ayratni faol intellekt faoliyatini talab etadigan, qiyinchilik darajasi yetarlicha yuqori bo‘lgan topshiriqlar beradi.

Mamlakatimizda joriy etilgan maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning aqliy-intellektual, axloqiy, jismoniy, shaxsiy rivojlanishlarini ta'minlash bo'yicha pedagogik jarayonni amalga oshirishga yo'naltirilgan bo'lib, uning tarbiyalanuvchilari 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan bolalardan iborat.

Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual tarbiyani shakllantirish uzoq muddatli, uzluksiz pedagogik jarayon natijasida vujudga keladigan ruhiy-ijtimoiy, ma'naviy holatdir.

Bu jarayonni amalga oshirishda ta'lim muassasalarida yaratilgan pedagogik shart-sharoit, sog'lom muhit va maqsadga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya muhim ahamiyat kasb etib, bunda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish zarur uslubiy omil hisoblanadi.

Bizga ma'lumki, pedagogik texnologiyalar ta'lim maqsadlariga erishish va shaxsning rivojlanishiga qaratilgan pedagogik faoliyatni muttasil ravishda rivojlantirish tizimi loyihasidir. Maktabgacha ta'lim mazmunini yangilash maqsadi ham pedagogik jarayonni tashkil etishning yangi shakl va uslublarini talab qiladi.

Kuzatishlarimiz asosida aytish mumkinki, tayyorlov guruhi bolalarida intellektual rivojlanishni shakllantirishga xizmat qiluvchi yangi didaktik ishlanmalar, shuningdek, pedagogik texnologiyalarga asoslangan noan'anaviy mashg'ulotlarni tashkil etishga oid ilmiy-metodik tavsiyalarga kuchli ehtiyoj sezilmoqda. Bu esa maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual jihatdan shakllantirishda pedagogik texnologiyalarning didaktik imkoniyatlarini, noan'anaviy mashg'ulotlarni tashkil etishning shakl va uslublarini aniqlash va muayyan tizimni ishlab chiqishni talab etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida olib boriladigan mashg'ulotlar jarayonida tarbiyalanuvchilarning individual xususiyatlaridan kelib chiqib, ta'lim mazmunini, faoliyatni tashkil etishning noan'anaviy shakl, uslublaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Bunda intellektual (aqliy) tarbiya sifatlarni shakllantirishning samarali shakli sifatida davra suhbat, ekskursiya, tanlovlar, bahs-munozaralar, uchrashuv, amaliy treninglarni tashkil etish, kichik guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar, juftliklarda

ishlash, “Klaster”, “Charxpalak”, “Aqliy hujum”, “Beshinchisi ortiqcha”, “Kubiklar”, “O‘xshashini top...”, “Burchaklar”, “Muzyorar”, “Blits o‘yin” va boshqa interfaol usullardan foydalanish ko‘zlangan maqsadga erishishni kafolatlaydi.

Shuningdek, bunday faoliyatning natijasi:

- ✓ bolalarda o‘z ustida mustaqil ishlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga;
- ✓ ijodiy faollik, tashabbuskorlik, jamoa bilan ishlash, muloqotchanlik sifatlarining shakllanishiga;
- ✓ maktabgacha yoshdagi tayyorlov guruhi bolalarida o‘z-o‘zini nazorat qilish va rivojlantirish imkoniyatlarining kengayishiga zamin yaratadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda intellektual rivojlanish sifatlarini shakllantirish shaxs ma’naviy barkamolligining asosini tashkil etadi. Bunda bolalarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ulardagi axloqiy sifatlarini o‘zlashtirishga bo‘lgan qiziqish, ehtiyojni to‘la qondirishga yordam beruvchi, pedagogik texnologiyalarga asoslangan zamonaviy didaktik ishlanmalarni tayyorlash va ularni amalga oshirishning mustahkam mexanizmini ishlab chiqish muammoning amaliy yechimini ta’minlaydi.

Didaktik o‘yinlar bolalar bog‘chasida ta’lim va tarbiya vositasi sifatida keng qo‘llaniladi. Didaktik o‘yin ta’lim bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, unga yordam beradi. Didaktik o‘yin – bu maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning yosh va imkoniyatlariga mos keladigan ta’lim berish metodidir.

Tajribali tarbiyachi bu o‘yindan passiv bolalarni jamoaga aralashtirish, har xil rejalar, vazifalarni qo‘rqmasdan bajarishlari uchun foydalanadi. Didaktik o‘yinni amalga oshirishda har doim g‘oyaviylik tamoyiliga amal qilish kerak. Didaktik o‘yin tarbiyaning vazifa hamda maqsadlariga muvofiq kelishi lozim.

Didaktik o‘yinlar bolalarning birgalikda o‘ynab, o‘z manfaatlarini jamoa manfaatlari bilan uyg‘unlashtira olishi, bir – biriga ko‘maklashish va o‘rtog‘ining muvaffaqiyatidan xursand bo‘lishi kabi yaxshi munosabatlarning tarkib topishiga yordam beradi. O‘yinlar shaxsning sofdillik, rostgo‘ylik kabi ijobiy xislatlarini shakllanishiga imkon beradi.

Didaktik o'yinning muhim tomoni – uni o'tkazishdan ko'zda tutiladigan g'oyadir. O'yin g'oyasi bolalarda o'yinga qiziqish uyg'otadiki, ko'pincha bu g'oya didaktik o'yinni boshlashga sabab bo'ladi. Masalan, "Xaltachada nima bor?" yoki "Kim qanday qichqiradi?" va shunga o'xshash o'yinlar.

Didaktik o'yinning mazmuni va turlari. Didaktik o'yinlar orqali intellektual jihatdan rivojlantirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

A) buyumlar, ularning nomi, rangi, shakli, hajmi, sifati va ishlatilishi to'g'risida bilimlar berish;

B) mehnatning har xil turlari va uning kishilar hayotidagi roli to'g'risidagi bilimlar;

V) tabiat voqealari, narsalar, buyumlar, yil fasllari to'g'risidagi bilimlar;

G) dastlabki matematik tushunchalar – son, sanoq, kattalik, shakl, vaqt va fazoviy tushunchalar berish.

Shunday qilib, didaktik o'yin Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarga ta'lim berish vositasi bo'lib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'xati:

1. Hasanboeva O.U. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. –T.: Aloqachi, 2007.
2. Yusupova P. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. –T.: O'qituvchi, 2021.
3. "Maktabgacha ta'lim" jurnal. 2022 yil. 6 son 3-bet
4. "Maktabgacha ta'lim" jurnal. 2023 yil. 4 son 9-12 betlar

Namunaviy mujassam mashg'ulotlarning ta'im jarayonidagi o'rni.

Ravshanova Xafiza Komilovna

SVPYMO'MM o'qituvchi

Annotatsiya: Maqola maktabgacha yoshidagi bolalarni xar tomonlama rivojlantirishda, ularni maktabga tayyorlashda namunaviy mujassam mashg'ulotlarning o'rni hamda bu jarayonda guruh tarbiyachilarining nimalarga ahamiyat berishi kerakligi haqida, ularda kaspiy kompetentlikni rivojlantirish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiyachi, ta'lim, tarbiya, kasb, mahorat, faoliyat, o'z ustida ishlash, hayot davomida o'qish, mashg'ulot, bola, .

Mashg'ulot ta'lim muassasida bolalarga ta'lim berishning asosiy shaklidir. Tarbiyachi bolalarga ta'lim berishni kun davomida amalga oshiradi: ularning bilimlarini boyitadi, madaniy, gigenik, xulq madaniyati, gaplashish nutqi, sanoq hisob harakatlari kabi turli tuman malaka va ko'nikmalarini shakllantirib boradi. Ammo ta'lim berishda bosh rolni mashg'ulot egallaydi. Mashg'ulotlar maktabgacha ta'lim muassasasida ta'limni tashkil etish shaklidir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limning frontal (umumiy), jamoaviy va yakka tartibdagi shakllaridan foydalaniladi. Bundan tashqari, bolalarga ta'lim berish ishlari ekskursiya, didaktik o'yinlar orqali, kun davomida bolalarning mashg'ulotdan tashqari har xil faoliyatlarida, ularning o'yinlariga rahbarlik qilish jarayonida amalga oshirilib boriladi. Mashg'ulot maktabgacha ta'lim yoshidagi hamma bolalar uchun majburiydir: unda dastur mazmuni belgilab berilgan, kun tartibida unga ma'lum o'rin va vaqt ajratilgan. Mashg'ulot tarbiyachi rahbarligida o'tkaziladi, tarbiyachi mashg'ulotda bolalarni yangi bilimlardan xabardor qiladi, bolalarning amaliy mashg'ulotlarini tashkil etadi. O'quv materialining mazmuni asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Mashg'ulot bolalarni maktabga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Mashg'ulot orqali bolalar o'quv malakasini egallab oladilar. Bolalarga bilim berishning jamoa usulida olib borish katta ahamiyatga ega: birgalikdagi faoliyatda bolalar bir-birlariga faol ta'sir etishadi, o'z tashabbusi, topog'onligini namoyon qilish imkoniyati tug'iladi, jamoatchilik xissi shakllanadi. Mashg'ulotda ta'lim berish orqali bolalarda maktabdagi o'qishga qiziqish tarbiyalanadi, javobgarlik xissi, o'zini tuta olish, mehnat qilishga intilish odati, topshirilgan ishni bajarish kabi to'g'ri sifatlar hosil qilinadi.

Mashg'ulot bolalarning yosh va o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olib ma'lum izchillikda olib boriladi. Maktabgacha ta'lim muassasasi ta'lim-tarbiya dasturida har bir yosh guruhda hafta davomida o'tkaziladigan mashg'ulotlar soni va vaqti qat'iy belgilangan. Maktabgacha ta'lim muassasasida har bir yosh guruhida necha marta mashg'ulot o'tkazilishi, uning mazmuni va har bir mashg'ulot yosh guruhlari bo'yicha necha daqiqa davom etishi MTT ning tarbiya dasturida ularning yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan xolda belgilab berilgan.

Mashg'ulot quyidagi turlarga bo'linadi:

Bolalarga yangi bilim beruvchi

Bolalarning to'plagan bilim va tajribalarini mustahkamlovchi va sistemaga soluvchi mashg'ulotlar.

Bolalarning bilimini sinovchi mashg'ulotlar.

Kompleks mujassam mashg'ulotlar

Namunaviy mujassam mashg'ulotlar bolalar bog'chasi tajribasida keng tarqalgan bo'lib, bunday mashg'ulotlarda bolalarga yangi bilim beriladi, egallangan bilimlar mustahkamlanadi va takrorlanadi, sistemaga solinadi, olgan bilim va malakalarning amalda qo'llashga o'rgatiladi. MTMda tasviriy faoliyat, konstruksiyalash, tevarak-atrofdagi ijtimoiy hayot va tabiat bilan tanishtirish, nutqni o'stirish, savod o'rgatish, eng oddiy matematik tasavvurlarni rivojlantirish, musiqa va jismoniy tarbiya mashg'ulotlari o'tkaziladi. Mashg'ulotga to'g'ri tayyorgarlik ko'rib, uyushgan xolda o'tkazilganda bolalar oldiga ma'lum aqliy vazifa qo'yilgan taqdirda, ularning fikrlash faoliyati rivojlanadi. Aqliy vazifalarning birligi va muayyan qiyinchilik bolalarni uyushtiradi va ularning diqqatini ma'lum tomonga yo'naltiradi. Eng avvalo bolaning aqliy vazifani xal etish yo'lidagi qiyinchilikni engish imkoniyati tug'iladi, natijada bolada faoliyatga qiziqish uyg'onib, u malakani egallash uchun mustaqil intiladi, o'ylaydi va vazifani uddasidan chiqish uchun faxm farosatini ishga soladi. Nusxa olish tarzidagi vazifani bajarish natijasida bola tarbiyachini ko'rsatmasi va namunasiga qarab malaka va ko'nikmalarni o'rganadi. Bu bolalarni amaliy va aqliy faoliyat usullarini egallab olishlari uchun zarurdir. Bolalar qalamni, mo'yqalamni, qaychini ushlashni, rasm chizish narsa yasash solishtirish umumlashtirish, abstraktiyalashni o'rganadilar.

Mashg'ulotlarda ta'lim berish bolalardan aqliy va jismoniy zo'r berishni talab etadi, ya'ni u bolani aktiv faoliyati bilan bog'liq bo'lib bola ma'lum natijaga erishish uchun intiladi, bu esa boladan uzoq davomli ixtiyoriy diqqatni talab etadi. Shuning uchun mashg'ulotga tayyorlanishda bolalar yoshini, imkoniyatini e'tiborga olish zarur: mashg'ulotning vaqtini, kun tartibidagi o'rnini dasturning har xil bo'limlarini to'g'ri almashtirib turishni oldindan o'ylab, aniq belgilab olish zarur. Mashg'ulotlarni kunning birinchi yarmida o'tkazish maqsadga muvofiqdir, chunki,

birinchidan bola ertalabki soatlarda aqliy vazifani yaxshi bajara oladi, xona tabiiy yorug'lik bilan yaxshi ta'minlangan bo'ladi.

Maktabga tayyorlov guruhlarida mashg'ulotlar orqali bolalarda tashabbuskorlik va mustaqillik, bilimga qiziquvchanlik, faol tafakkur qilish, taqqoslash, umumlashtirish, xulosalar chiqarish kabi malakalar shakillantirilib boriladi. Bolalarda kuzatuvchanlik, javobgarlik xissi takomillashtirilib boriladi, ularda mehnat qilish malakasi va xohishi tarkib toptiriladi. MTMda kichkintoylarni tevarak-atrofdagi hayot, tabiat bilan tanishtirish, ularning nutqini, eng oddiy matematik tasavvurlarini o'stirish mashg'ulotlari, musiqa mashg'ulotlari, qurish-yasash, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari olib boriladi.

Xulosa o'rnida shuni aytib o'tish kerakki maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning ta'lim tarbiya jarayoninig samarali va sifatli, natijador bo'lishi uchun tarbiyachi barcha turdagi frontal mashg'ulotlarda ya'ni Nutq, o'qish va yozish malakalarini rivojlantirish, savodxonlikka o'rgatish, fan va tabiatshunoslik asoslari / ekologiya, elementar matematika mashg'ulotlarida namunaviy mujassam mashg'ulotlarni tashkil qilish juda katta samara beradi. Tarbiyachi o'zi o'tadigan mashg'ulotlarini mustahkamlash uchun har 5-6 mashg'ulotidan so'ng o'sha bilimlarni mustahkamlash va takrorlash uchun namunaviy mujassam mashg'ulot o'tkazishi zarur. Tarbiyachi mashg'ulotlarni rejalashtirish jarayonida bolaga bilmni qanday usul bilan bersa ko'proq esda saqlab qola olishini, mashg'ulotga bolalarning diqqatini jalb qilish uchun nimamalr qilish kerakligini bilishi va shu asosida rejalashtirishi zarur.

Tarbiyachi mashg'ulotni qiziqarli qilib tashkil qilish uchun ko'proq ta'limiy o'yinlardan ko'proq foydalanishi zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyati o'yin, bola uchun o'yin ham o'yin o'qish ham o'yin tarbiyachi xar bir mashg'ulotida shuni yoddan chiqarmasligi zarur. Tarbiychi xar qanday frontal mashg'ulotda o'tiladigan mavzularni markazlarda (Qurish, konstruksiyalash va matematika markazi, syujetli-rolli o'yinlar va dramalashtirish markazi, til va nutq markazi, fan va tabiat markazi, san'at markazi) ishlab mustahkamlab borishlari karak. Bola o'rgangan narsasini amalaliyotda yasb, chizib, ushlab, bajarib ko'rsa shunda uning yodida tez va oson saqlqrib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. “Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lish kerak” – T. “O‘zbekiston”-2017
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabgacha ta’lim tizimini 2023-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son qarori.
3. “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari” T. 2018
4. “ Ilk qadam” (Takomillashgan, ikkinchi nashr) maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dasturi. T-2022.
5. Usmonxo‘jayev T. va boshqalar “500 harakatli o‘yinlar”. – T. “Yangi asr avlodi” 2014.
6. Fayzullayeva M. Va boshqalar “Nutq o‘stirish va savodga tayyorlash” T.-2014.
7. Raxmonqulova Z.A, Fayzullayeva M “Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof –muhit bilan tanishtirish” T-2015.

JISMONIY TARBIYA MASHG‘ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Arzikulov Dovur Iskadarovich

Jomoy tumani 54-maktab o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada jismoniy tarbiya darslarini tashkil etishning o‘ziga xos yo‘llari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: amaliy mashg‘ulotlar, mashq, mustaqil ish, ijodiy yondoshish, jismoniy yetuklik, shaxsiy gigiyena.

Jismonan baquvvat, sog‘lom, irodali va ruhan tetik farzandlarni kamolga yetkazishda jismoniy tarbiya fanining ahamiyati nihoyatda katta. Dars jarayonidagi nazariy bilimlar o‘g‘il-qizlarni ruhiy kamolotga yetaklab, ma’nan chiniqtiradi, ziyrakligi va zukkoligini yanada oshiradi. Ta’lim jarayonida o‘quvchilar shaxsiy va ovqatlanish gigiyenasi, kun tartibini rejalashtirish, ertalabki badantarbiya mashqlarining ahamiyati haqidagi bilimlarga ega bo‘ladilar.

Jismoniy tarbiyaning inson hayotidagi beqiyos o'rni to'g'ri tushunilgan holda, uni qanday qilib samarali bo'lishini ilmiy-pedagogik muammo sifatida o'rganib kelinadi.

Pedagogika sohasida shunidek, xalq og'zaki ijodi namunalarida, dostonlarda, ertak va afsonalarda, maqol va matallarda jismoniy tarbiya yuksak baholanib kelingan. Diniy manbalarda; «Qur'on» va payg'ambarimizning hadislarida jismoniy yetuklik nihoyatda qadrlangan. Xo'sh bugungi kunda jismoniy tarbiyaning vazifalari nimalardan iborat.

Dars jarayonida jismoniy mashqlar esa o'quvchini toblaydi, harakat imkoniyatlarini kengaytiradi. Yugurish, sakrash, uloqtirish mashqlari orqali bolaning jismoniy sifatlari rivojlanib, sport anjomlaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasi shakllanadi. Ta'lim jarayonida ushbu jihatlarning to'liq namoyon bo'lishi xalqaro nufuzli sport musobaqalarining bo'lajak g'oliblarini tayyorlashda asqotadi. Demak, jismoniy tarbiya darslarini qiziqarli, mazmunli tashkil etish uchun har bir o'qituvchi yanada mas'uliyatli, yangilikka intiluvchan, ilg'or metodlarni qo'llash mahoratiga ega bo'lishi zarur. Bu esa pedagoglarimizning zamonaviy innovatsiya va metodlarni o'zlashtirgan holda yangi o'quv yiliga puxta tayyorlanishini talab etadi.

Maktablarimizda jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining samaradorligi sport anjomlarining yetarliligi va sifati bilan bog'liqdir. Shunday ekan, fan o'qituvchisi kelgusi o'quv yiliga tayyorgarlik jarayonida dastlab maktabdagi sport inventarlarining to'liqligi hamda yaroqliligini ko'zdan kechirib olishi, ta'lim muassasasi ma'muriyati bilan ularning ta'minoti bo'yicha choralar ko'rish lozim. Shuningdek, jismoniy tarbiya fanidan ko'zlangan maqsadga erishishning asosiy omili-darsni to'g'ri tashkil etish bilan ham bog'liq. Buning uchun o'qituvchi quyidagilarga e'tibor qaratishi kerak:

Tayyorlov qismi- o'quvchilarni saflash, sog'lig'ini bilish jarayoni. Bu vaqtda navbatchining axboroti tinglanadi. O'quvchilarning shaxsiy gigiyenasi tekshiriladi. Yangi mavzuga oid texnika xavfsizligi qoidalari bilan tanishtirilib, umumiy rivojlantiruvchi mashqlar, saf, yurish va yugurish mashqlari bajariladi.

Asosiy qism- rejadagi mavzu bo'yicha sport turining rivojlantiruvchi mashqlari bajariladi. Bu vaqtda o'quvchilarning boshqa mavzu yoki o'yinlar bilan chalg'ishiga yo'l qo'ymaslik lozim.

Yakuniy qism-dars tugashi jarayonidagi saflanish davri. Bu vaqtda o'quvchilar nafas roslashi, diqqatni jamlashiga e'tibor qaratiladi. Shu asnoda mashqlarni to'g'ri bajargan o'quvchilar rag'batlantirilsa, darsda faolligi sezilmagan bolalarning kamchiliklari ko'rsatib o'tiladi. So'ng uyga vazifa beriladi.

Jismoniy tarbiya darslari asosan amaliy mashg'ulotlardan iborat bo'lgani uchun o'qitishda "Musobaqa", "Ko'rsatmali", "O'yin" kabi innovatsion pedagogik texnologiya va metodlardan keng foydalanish tavsiya etiladi. Masalan:

"Musobaqa" usuli. Ushbu usulda sinfdagi o'quvchilarni jamoalarga bo'lib, ular o'rtasida spartakiadalar (quvnoq startlar, harakatli, milliy va sport o'yinlari ko'rinishida) tashkil etiladi. Bu usul o'quvchilarning harakat tizimlarini rivojlantirib, g'oliblik uchun kurashish ishtiyoqini oshiradi. Musobaqa tarzida tashkil etilgan mashg'ulot o'quvchilarda ilg'or bo'lish, mashq va topshiriqlarni kimo'zarga bajarish istagini namoyon etishi bilan qiziqarlilikni ta'minlaydi.

"Ko'rsatmali" usuli murakkabroq sport turi elementini o'rgatish darslarida qo'llaniladi. Bunda o'qituvchi biror o'quvchi yordamida (yoki mustaqil ravishda) mashq elementini ko'rsatib berish orqali mavzu mohiyatini yetkazadi.

"O'yin" usuli orqali harakatli, milliy va sport o'yinlari texnik elementlarini bajarishda o'quvchilarning bevosita ishtiroki ta'minlanadi. O'yinning mazmuni, shartlari va qoidalari tushuntiriladi. Bu usul bir qator afzalliklarga ega. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarini mashg'ulotga jalb etish, darsga qiziqtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarga biror murakkab mashqni o'rgatishda, shu usuldan foydalanish orqali maqsadga erishish mumkin.

Jismoniy tarbiya darslari jarayonida o'quvchilarning o'qish motivini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Chunki motiv o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqtiradi, o'quvchilarning darsga faol qatnashishga, bilimlarni egallashga undaydi. Interaktiv metodlar o'qish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi. Mustaqil davlatimizning taraqqiyoti ta'limning barcha sohalaridagi kabi jismoniy

tarbiya sohasida ham katta islohotlarni talab qiladi. Raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash jamiyatning muhim ehtiyojini qondirishning eng zarur shartidir.

Jismoniy tarbiya ijtimoiy ahamiyatga molik bo'lgan hodisadir. U insonning sihat-salomatligini yaxshilaydi, har taraflama rivojlanishini amalga oshiradi. O'zi, millati va xalqi uchun unumli mehnat qilishga, bozor iqtisodiyoti sharoitida erkin faoliyat yuritishga, o'z imkoniyatlarini to'la namoyon etishga o'rgatadi. Vatanning shonu-shuhratini dunyoga yoyishga, zarur bo'lsa har qanday g'arazli kuchlardan ehtiyot qilishga, mardonavor himoya qilishga tayyorlaydi.

Jismoniy tarbiya kishilarda insonparvarlik va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantiradi. Vatan manfaatlarini himoya qilish, zarur bo'lsa nafaqat kuchini, balki hayotini bag'ishlashga odatlantiradi.

FOYDALANIGAN ADABIYOTLAR:

1. M.Raximov, B.Qo'lto'rayev. Boshlang'ich sinflarda jismoniy tarbiyani o'qitish nazariyasi va metodikasi. Toshkent, «Yangi asr avlodi» 2018 yil
2. http://marifat.uz/marifat/v_pomosh_uchitelu-marifat/hujatlar
3. . <https://uz.denemetr.com>

1-SINFDA INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI FANINI O'QITISHNING MAZMUNI

**Mamatov Otabek Furqat o'g'li
Payariq tuman 78-maktab o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda xususan 1- sinfda informatika va axborot texnologiyalari fanini o'qitishning mazmun, metod, shakl va vositalari sharhlangan. Fanni o'qitishdan ko'zlangan maqsad, kutilayotgan natijalar tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, informatika va axborot texnologiyalar, ta'lim, o'quv maqsadlari, kutilayotgan natijalar, hamkorlik, samaradorlik, o'zoro hamkorlik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2023-yil 28-fevraldagi "2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida" gi PF-27-sonli Farmonining 8- bandida " 2023-2024 o'quv yilidan boshlab bosqichma-bosqich umumiy o'rta ta'lim muassasalarida

o'quvchilarni umuminsoniy va milliy qadriyatlar, vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, shuningdek, ularda kommunikativ ko'nikmalar, tanqidiy va kreativ fikrlash, jamoa bo'lib ishlash, tadqiqotchilik kabi ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim dasturlari amaliyotga kiritilsin"- deb belgilab qo'yilgan. Bunda umumiy o'rta ta'lim muassasalarining 1- 4-sinflarida o'quvchilarni ilg'or xorijiy tajriba asosida ishlab chiqilgan darsliklar bo'yicha o'qitish yo'lga qo'yilishi ta'kidlangan.

Mazkur vazifalarni samarali hal qilish uchun yangi darsliklar ta'lim oluvchilarda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirishda "4K" modelini (kritik fikrlash, kreativlik, kollaborasiya, kommunikasiya) qo'llash orqali o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, jamoada ishlash va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Bugungi kunda "Informatika hamda zamonaviy axborot texnologiyalari" fani dunyoning hozirgi ilmiy muhitini shakllantirishda, undagi asosiy tushunchalar, qonuniyatlarning fundamental xarakteri, metodologiyasining keng qamrovliligini oshirishda tobora yaqqolnamoyon bo'lib bormoqda.

"Informatika va axborot texnologiyalari" fanining fanlararo aloqalari juda katta bo'lib, bu aloqalarning soni ham tushunchaviy apparat miqyosida, ham vositalar, ya'ni voqelikni anglashning metod (usul) va vositalari miqyosida kundan kunga ortib bormoqda.

"Informatika va axborot texnologiyalari" fani jamiyatni raqamlashtirish sharoitida juda ko'p sohalar uchun mushtarak bo'lgan axborot tili shakllanadi. Bu fanni o'rganish atrofimizdagi olamda sodir bo'layotgan juda ko'p hodisa va jarayonlarni anglashga yo'l ochib beradi. Informatika tufayli rivojlanayotgan ko'pdan ko'p qoidalar zamonaviy tamaddunning eng muhim texnologik yutuqlaridan biri bo'lgan axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining asosidir. Informatika sohasida metafan xarakteriga ega bo'lgan juda ko'p faoliyat turlari va kompetensiyalar shakllanib, ularni bilish o'sib kelayotgan avlodning raqamli texnologiyalari jihatidan savodxonligining asosini tashkil qiladi.

Boshlang'ich ta'limning eng muhim asosiy maqsadi keyingi ta'limning mustahkam poydevorini yaratish, ularning o'quv va bilish faoliyatini mustaqil boshqarish malakalarini rivojlantirishdan iborat.

Boshlang'ich sinflarda "Informatika va axborot texnologiyalari" fanidan natijalarga erishishga qaratilgan asosiy vazifalar quyidagilardan iborat:

- o'quvchilar har bir dars mavzusi bo'yicha asosiy tushunchalarning mohiyatini tushunishi;
- o'quvchilar axborot, kompyuter va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari bilan ishlashning xavfsiz va samarali modelini tushunishi;
- dars jarayonida qo'llanadigan zamonaviy metodlar va o'quv qo'llanmalarini qo'llash orqali o'quvchilar dunyoqarashni kengaytirish;
- o'quvchilarda algoritmik va tanqidiy fikrlash (axborotni tahlil qilish, sintez qilish, tasniflash hamda umumlashtirish) qobiliyatini rivojlantirish;
- o'quvchilar muammoli ta'lim (muammo, faraz, yechim variantlari) qobiliyatini rivojlantirish.

Boshlang'ich sinflarda "Informatika va axborot texnologiyalari" fanidan kutiladigan natijalar.

Shaxsiy natijalar (ta'lim usullarini qo'llash va "ustoz – shogird" (o'qituvchi – o'quvchi) munosabatlari ta'siri ostida erishiladi):

- o'zini o'zi rivojlantirishga tayyorlik, o'rganish va bilishga qiziqishning shakllanganlik qobiliyati;
- o'quvchilarning individual-shaxsiy pozitsiyalarini aks ettiruvchi qadriyatli-mazmunli munosabatlari (yaxshi yoki yomon, to'g'ri yoki noto'g'ri, samarali);
- ijtimoiy kompetensiyalar (empatiya, do'stsevarlik, simpatiya-hamdardlik);
- shaxsiy xislatlar.

Fan natijalari:

- atrof-olam obyektlarini kuzatish, obyekt bilan sodir bo'ladigan

o'zgarishlarni aniqlash, kuzatishlar, tajribalar, axborotlar bilan ishlash natijalari asosida obyektlarni o'zaki va yozma ta'riflashni o'rganish;

- kompyuter yordamida (matn yoki grafik muharrir yordamida) obyektning axborot modelini yaratish; shu bilan birga, axborot texnologiyalarining rivojlanishi shunchaki maqsad emas, balki hodisani bilish va tavsiflashning integrativ jarayonidagi faoliyat usuli ekanligini tushunish;

- axborotni modellashtirish jarayonida obyektlarga xos bo'lgan alohida qiyosiy belgilarni aniqlash;

- axborotni uzatish, izlash, o'zgartirish, saqlash va kompyuterdan foydalanish malakalarini egallash;

- kompyuter va axborot loyihalarida mashq va topshiriqlarni bajarishda axborotni kombinatsiyalash, o'zgartirish, tahlil qilish darajasidagi amaliy masalalarni yechish.

Metafan natijalari:

- XXI asrning tushunchaviy apparati va umumiy hamda asosiy kompetensiyalarini kengaytirish;

- o'qish jarayonida axborot bilan ishlash malakalarini shakllantirish, axborot manbalari bo'ylab harakatlanish, o'qilganlarni tushunish, axborotning dolzarbligi bo'yicha tartiblash, xulosa chiqarish va umumlashtirish;

- jamoada ishlash qobiliyatini, muloqotchanlik va izlanuvchanlik malakalarini shakllantirish.

1-sinf uchun tayyorlangan "Informatika va AT" fani darsligining "Atrof-muhitni qanday qabul qilaman?" nomli birinchi bobini o'rganib chiqish bolalarda eng muhim va bir umrlik ko'nikma va tushunchalar hosil qiladi:

1. His-tuyg'ularni kuchaytirish. Biz atrofimizdagi olamni sezgi a'zolarimiz - ko'rish, eshitish, his qilish, hid bilish va ta'm bilish orqali o'rganamiz. Inson mana shu beshta a'zo atrofimizdagi olam haqidagi axborotni qabul qilishga yordam berishini bilishadi.

2. Jismlarning belgilarini tahlil qilish - bolalar jismlarning ularni rangi, shakli, o'lchami, tarkibi kabi xarakteristikalariga qarab tanib olishni o'rganadilar.

3. Olamni ko‘rish va sezish a‘zolari - bolalar turli jismlar bizning his-tuyg‘ularimizga qanday ta’sir qilishini tushuna boshlaydi. Ular jismning tashqi ko‘rinishini, ularga tekkada nimani sezishimizni o‘rganadi.

4. Tasniflash qobiliyati. Jismlarning xususiyatlarini o‘rganish tufayli bola jismlarni tasniflash va belgisiga qarab guruhlash mumkin bo‘ldi. Bu — axborotni tartiblash va tashkillashtirish uchun juda kerakli ko‘nikmadir.

5. Ijodiy fikrlash. Jismlardan olingan taassurotlar asosida ularning rasmini chizish va ular haqida gapirib berish bolalada ijodiy fikrlashni rivojlantirishga undaydi. Ular jismlarning turli variant va talqinini tasavvur qilishi mumkin.

6. Jismlarni tanib olishda belgilarning rolini anglash. Bolalar jismning rang va shakl kabi belgilari ularni tanib olishga yordam berishini tushunishadi. Natijada ular jismlarni belgilash va farqlashda alomatlarining o‘rnini tushuna boshlaydilar.

7. Atrofimizdagi olam bilan faol munosabatda bo‘lish. Dunyoni sezgi a‘zolari orqali his qilishga o‘rgatish bolalarning atrofimizdagi olamga yanada e’tiborli bo‘lishga, uni tinmay o‘rganishga va u bilan yanada yaxshi munosabatda bo‘lishni tarbiyalaydi.

8. Bu ko‘nikma va tushunchalar informatini o‘rganish uchun poydevor yaratadi, bolalarda nafaqat maktabda, balki kundalik turmushda ham umumiy kognitiv va tahliliy qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyevning 2023- yil 28-fevraldagi “2022 - 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasini “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi to‘g‘risida” gi PF-27-son Prezidentining Farmon. Toshkent.

2. To‘xliyev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – T.: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, 2012. – 144 b.

3. O.Tuxteyev, H.Qoraboyev Ilg‘or tajribalar asosida yaratilgan darsliklar bilan ishlashga oid metodik tavsiyalar. Uslubiy qo‘llanma.- Toshkent, 2023- yil. – B 68.

4. Informatika va axborot texnologiyalari. Umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarining 1- sinfi uchun darslik/ F.M.Zakirova, M.R.Zakirov, M.R.Fayziyeva, N.S.Xaytullayeva - Toshkent “Novda Edutainment” nashriyoti. 2023 -80 b.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARINING MA‘NAVYI KAMOLOTIDA UYGA VAZIFALARNING O‘RNI

**Boltayeva Dilshoda Yunusovna
Tayloq tuman 3-maktab o‘qituvchisi**

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ma‘naviy-ahloqiy jihatdan tarbiyalashda uyga vazifalarning o‘rni aks etgan. Uyga vazifalarning o‘quvchi ma‘naviy kamolotini oshirishdagi didaktik imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, uyga vazifa, ma‘naviy- ahloqiy tarbiya, hamkorlik, ma‘naviy kamolot, pedagogik munosabat, o‘zaro hamkorlik, o‘quvchi faoliyati, natija.

O‘quvchilarning ta‘lim jarayonidagi mustaqil va ijodiy faolligini oshirish, ularning bilimlarni mustaqil egallashi, o‘z dunyoqarashini kengaytirishga ichki ehtiyojini uyg‘otish, ma‘naviy kamoloti yo‘lida o‘zlarining ishtirokini ta‘minlash kabi qator vazifalar nafaqat dars jarayonida balki, uy vazifalari orqali ham tizimli amalga oshirish mumkin.

Mazkur vazifani samarali amalga oshirish uchun uyga vazifalarni to‘g‘ri tashkil etish lozim. Mahoratli boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchisi uyga vazifalarni tashkil etishda bir xillikdan qochishi kerak. Uy vazifalarining turli shakllaridan foydalanish orqali o‘quvchilarda bilim olishga intilish hissini oshirish mumkin.

Maktab hayotining hamma bosqichida darslik o‘quvchi uchun zarur va asosiy qo‘llanma hisoblanadi. Yuqori sinflarda adabiyot fanini o‘rganishda o‘quvchilarning o‘qishi, ularning badiiy asar yoki asar haqidagi maqolalar ustida

ishlashini tashkil etish uchun o'qituvchi boshlang'ich ta'limdagi shunday faoliyat bilan bog'liq uy vazifalariga ko'proq e'tibor qaratishi kerak bo'ladi. Bunday topshiriqlar darslikdagi adabiy matn mazmunini uyda, mustaqil ravishda o'zlashtirib olishga, badiiy so'z mohiyatiga kirishga ko'maklashadi.

Adabiy ta'limda uyda o'qish uchun beriladigan topshiriqlar darslikdagi o'quv materiallari bilan cheklanib qolmasligi kerak. Uyda o'qish uchun beriladigan asarlar boshlang'ich maktabning 3–4-sinf o'quvchisi uchun bir yilda 12–14 ta kitobni tashkil qiladi. Bu raqamlar sirasiga darslikda parcha berilgan asarlarni ham kiritish mumkin. O'qituvchi sinfdan tashqari o'qish uchun darslikda parcha berilgan asarlarni to'liq o'qishni tavsiya etishi, ayrim qo'shimcha asarlardan na'muna o'qib o'quvchilarni qiziqtirib olishi va shu asnoda ularni uyda o'qishga berishi mumkin.

Asar matni ustida ishlash uchun beriladigan uy vazifalari ham o'quvchi ma'naviy kamolotida muhim o'rin egallaydi. Insonning fe'lu atvorini zo'rlik bilan o'zgartirish mumkin emas. Odamlar tomonidan yaratilgan qoidalar, tartiblar, qonunlar insonning tabiiy xususiyatlariga mos tushsagina ular tarbiyalanuvchiga "yuqishi" mumkin. Shundoq ekan, o'quvchini maktabning tartib-qoidalariga emas, ta'lim-tarbiya jarayonini o'quvchiga moslashtirish kerak. Ya'ni, darslar, uy vazifalari ta'limning har bosqichida har bir o'quvchi qobiliyati, iqtidori, qiziqish va imkoniyatlariga asoslangan holda, imkon qadar individuallashtirilgan tarzda amalga oshirilishi lozim. O'quvchining intensiv rivojlanishini nazarda tutgan holda unga adabiy ta'limning barcha bosqichida, har darsda uyda ishlash uchun topshiriqlar berilishi, bola uyda har kuni sinfdagidek ishlashi kerak. Uy ishlarining qiyinlarini osonlari bilan va aksincha, almashtirib turish muhim ahamiyat kasb etadi. Tinimsiz qiyin topshiriqlarni berish o'quvchilarni zo'riqtirgani singari, uzluksiz oson vazifalar ham ularni uy ishlariga engil qarashga o'rgatib qo'yadi. Uy vazifalarini bajarish uchun ajratiladigan vaqt ta'limning har bosqichida o'quvchining yoshi, ruhiy va jismoniy xususiyatlari hamda imkoniyatlariga asoslangan holda aniqlanadi.

Uyga beriladigan topshiriqlarning umumiy hajmi, turli shakllarda, barcha

o‘quv fanlari misolida umumiy tarzda: boshlang‘ich sinflarning quyi bosqichlarida taxminan yarim soatgacha, yuqori bosqichlarida 40 – 45 daqiqagacha bo‘lmog‘i nazarda tutiladi. Bunday vaqt oralig‘iga mo‘ljallangan uy ishlari maktabdagi barcha o‘quv fanlari bo‘yicha og‘zaki bajariladigan ishlar, o‘qish uchun topshiriqlar hamda yozma ishlar bilan almashtirib turiladi.

Adabiy ta’limning boshlang‘ich bosqichida o‘qilgan asarlar yuzasidan uy vazifasi sifatida:

- sinfda o‘tilgan mavzuni uyda qayta o‘qish;
- o‘qiganlarining rejasini tuzish va reja asosida qayta ijodiy hikoyalash;
- asar yuzasidan uning matnini takrorlashga emas, mustaqil mulohaza yuritib, o‘z fikrini aytishga undovchi mantiqli savollar tuzish va ularga javob berish;
- sinfdan tashqari o‘qiladigan asarlar ustida ishlash uchun topshiriqlar berish;
- mustaqil ishlar;
- lug‘at bilan ishlash;
- yozma va og‘zaki insho;
- matnni bo‘laklarga ajratish va ularning mazmuniga mos sarlavha topish;
- asar matni qismlari bo‘yicha sarlavhalar tavsiya etib, mavjud matnni shu sarlavhalarga mos tarzda bo‘laklarga bo‘lishni talab qilish;
- har bir bo‘lakning rejasini tuzish va shu reja asosida gapirishga tayyorlanish;
- ertak, topishmoq, she’r, tush va hikoyalar to‘qish;
- asarlar matni yuzasidan tayyorlangan suratlar ustida ishlash;
- matn yuzasidan berilgan savol-topshiriqlar bo‘yicha og‘zaki va yozma ishlar berish mumkin.

Bunday topshiriqlarni sinfda va uyda almashtirib bajarish ham o‘quvchining tafakkuri hamda faoliyati mustaqilligini ta’minlaydi. Ma’naviyatini boyitadi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – T.: Barkamol fayz media, 2018. – 352 b.

2. Тўхлиев Б. Адабиёт ўқитиш методикаси. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонаси нашриёти, 2010. – 168 б.

3. Matchonov S., G‘ulomova X., Suyunov M., Boqiyeva H. Boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish. – Т.: Yangiyul poligraph service, 2008. – 224 b.

O‘QUVCHILARDA NUTQ VA SO‘ZLASHUV MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

**Abrayeva Mehrangiz Bekmurza qizi
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti talabasi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarda nutq va so‘zlashuv madaniyatini, nutqiy kompetensiyani to‘g‘ri shakllantirish, nutq madaniyatini rivoj topishiga ulkan hissa qo‘shgan allomalarning fikrlari haqida fikr bildirilgan.

Kalit so‘zlar: O‘quvchi, muloqot, madaniyat, nutq, tarbiya, kommunikativ kompetensiya.

Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala – bu yoshlarimizning odob-axloqi, yurish-turishi, bir so‘z bilan aytganda, dunyoqarashi bilan bog‘liq. Biz kimmiz, qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz, degan da‘vat yoshlarimizning qalbida doimo aks-sado berib, o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin. Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya, tarbiya va faqat tarbiya hisobidan.

Sh.M.Mirziyoyev

Xalq ta’limi vazirining 2022-yil 5-dekabr kuni qabul qilgan 372-sonli buyrug‘ida o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. Chunki o‘quvchi nutqining rivoji ko‘p jihatdan uning ruhiyatiga, sog‘lom, tetik o‘shiga, axloqiy sifatlariga, o‘quv dasturini o‘zlashtirishda me’yorni bajarilishini ta’minlashga bog‘liqdir. Bu masalalar maktabgacha va boshlang‘ich ta’limda o‘z yechimini topishi va o‘quvchilar o‘z ona tilida ravon gapira oladigan qilib tarbiyalashga qaratilishi zarur.

Insonning hayvonot olamidan farq qiluvchi, uning fiziologik, psixik va ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlarini aks ettiruvchi asosiy xususiyatlardan biri nutq deb ataluvchi alohida psixik jarayonning mavjudligi hisoblanadi. Nutq – bu odamlarning til vositasida muloqot qilishi, gapira olish va begona tilni tushunish malakasiga ega bo‘lish uchun tilni bilish va undan foydalana olish zarurligidir.

Nutq madaniyati - bu to‘g‘ri so‘zlay olish, ya’ni nutqiy muloqot shartlari va fikr bildirishdan ko‘zlangan maqsadni hisobga olgan holda hamda barcha til vositalaridan (shu jumladan intonatsiya, leksika, grammatik shakllardan) foydalangan holda bayon qilinayotgan mazmunga mos holda gapirishdan iboratdir.

Nutq va so‘zlashuv madaniyati ulug‘ allomalarimizning har doim diqqat markazida bo‘lgan. Nutq madaniyatini rivoj topishiga ulkan hissa qo‘shgan Yusuf Xos Xojib, Axmad Yugnakiy, Imom al-Buxoriy, Imom at-Termiziy, Abduraxmon Jomiy, Alisher Navoiy, Rudakiy kabi buyuk daholar yaratgan asarlarda, shuningdek, Bexbudiy, Fitrat, Qori-Niyoziy, Munavvar Qori, Saidrasul Saidazizovlarining ijod namunalarida o‘quvchi nutqini o‘stirish haqida qimmatli fikrlarni bildirganlar.

“Ey farzand, so‘zingni yuzi va orqa tomonini bilgin, ularga rioya qilgin. So‘zlaganda ma’noli gapir, bu notiqlikning alomatidir. Agar gapirgan vaqtingda so‘zing qanday ma’noga ega ekanligini bilmasang, to‘ti qushga o‘xshaysan. To‘ti ham so‘zlaydi, ammo so‘zining ma’nosi bo‘lmaydi. Shunday kishini notiq (suxango‘y) deymizki, uning har bir so‘zi xalqqa tushunarli bo‘lsin va xalqning har so‘zi unga ma’lum bo‘lsin. Bunday kishilar oqil (aqlli)lar qatoriga kiradi. ...Bilgan so‘zingni o‘z joyila ishlatgin, vaqtni bekor o‘tkazmagin. Hamma vaqt to‘g‘ri so‘z gapir, bilmagan ilmdan gapirmagil, shunday ilmdan non talab qilma. Har qanday talabing bo‘lsa, bilgan ilm, ma’rifat va xunardan hozir bo‘ladi. Har bir so‘zga quloq sol, tezlik qilma. O‘ylamasdan so‘zlama. Har bir so‘zni o‘ylab gapir, shunda aytgan gapingdan pushaymon bo‘lmagaysan”.

Qobusnomadan

O‘quvchilarning aqliy jarayonini rivojlantirish uchun ularning nutqini o‘stirish zarur. O‘quvchi har bir so‘z ma’nosini tushuna olishi, uni o‘z nutqida erkin ifodalashga muvofiq bo‘lishi kerak. Tushunchalar tizimiga moslashgan o‘quvchi o‘z fikrini jamlab gapirishga va ifodalab berishga o‘rganadi.

Masalan, Alisher Navoiyning shunday misralari bor:

So‘zdirki, nishon berur o‘likka jondin,

So‘zdirki, berur jonga xabar jonondin.

Insonni so‘z ayladi judo hayvondin,

Bilki, gavhari sharifroq yo‘q ondin.

Nutqni zamonaviy va to‘laqonli rivojlantirish uchun atrofdagi odamlar bilan o‘zaro hamkorlik o‘quvchining muloqotga bo‘lgan ehtiyoji tarkibini boyitishi zarur. O‘quvchilar nutqni to‘g‘ri egallab olishlarining sababi ularning muloqot faoliyatlarining asosini ehtiyoj-motivatsiya tashkil qilishi, uning tarkibi o‘zgarganligidadir.

O‘quvchining kattalar bilan muloqot qilishining har bir jihati uning oldiga kattalar tomonidan qo‘yilayotgan va so‘zdan jamiyatda o‘zaro bir-birini tushunish uchun shartli ravishda qabul qilingan vosita sifatida foydalanishni talab qilishdan iborat bo‘lgan kommunikativ vazifani qabul qilishiga yordam beradi. Bundan tashqari, kommunikativ omilning ko‘rib chiqilayotgan har bir jihati u yoki bu darajada va o‘z holicha o‘quvchilarning kommunikativ vazifani hal etishlariga, ya’ni nutqdan foydalanishlariga yordam beradi. O‘quvchining muloqot vazifasini o‘zgartirgan holda kattalar bilan muloqotga bo‘lgan ehtiyojiga va uning tarkibiga uzviy bog‘liq bo‘ladi. Bu o‘quvchi nutqining yangi, yanada murakkab va keng qamrovli jihatlarini o‘zlashtirishiga olib keladi. O‘quvchining ruhan shakllanishida nutqning hal qiluvchi o‘rinni egallashi uning turli bosqichlarda rivojlanishiga yordam beruvchi shart-sharoitlar va omillarning ahamiyatini yanada oshiradi. Nutq rivojini harakatlantiruvchi kuchlar haqidagi masala ular shiddat bilan va to‘satdan amalga oshirilishi tufayli ham alohida ahamiyat kasb etadi. O‘quvchilar nutqini rivojlantirishni rag‘batlantiruvchi yoki uni sekinlashtiruvchi kuchlarni aniqlash

ushbu jarayonda aniq maqsadni ko‘zlagan holda pedagogik sa’y-harakatlarni uyushtirish kalitidir.

Nutqni rivojlantirish – bolaning ijtimoiy-tarixiy tajribani o‘zlashtirishiga oid o‘ta murakkab, ko‘p omilli jarayon bo‘lib, u yakkama – yakka ruhan rivojlanishda markaziy o‘rin tutadi. Bu pedagogik rahbarlikni nazarda tutuvchi ijodiy jarayon bo‘lib, u to‘satdan yuz bermaydi. Bolalarda nutqni rivojlantirishga va boshqa tilga o‘rgatishga oid ishlarni yaxshi nazariy va amaliy tayyorgarlikka ega bo‘lgan, o‘zida bolaga nisbatan qadriyatli munosabatlarni shakllantira olgan mutaxassisgina uyushtirishi va amalga oshirishi lozim.

Nutq o‘stirish bo‘yicha ishlarni rejalashtirishda bolalar tomonidan ona tilini o‘zlashtirish qonuniyatlarini hisobga olish zarur. Bolalar tomonidan atrofdagilarning nutqini tushunish va uni idrok qilish uning nutq organlari muskullarining mashq qilinganligiga bog‘liq bo‘lib, bolalarning tovush madaniyati bo‘yicha nutqiy faolligini oshirish mashg‘ulotlaridagina emas, balki mashg‘ulotdan tashqari vaqtlarda ham rejalashtirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Xalq ta’limi vazirining 2022-yil 5-dekabr kuni 372-sonli buyrug‘i.
2. Ubayxo‘jayeva R. A. O‘quvchilarning ifodali o‘qish ko‘nikmalarini takomillashtirish. T., 1999. - 40 b.
3. Fayzullaeva M. va b. Nutq o‘stirish, savodga tayyorgarlik. Suratli qo‘llanma. – T., 2014.

7-YO‘NALISH
BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA
ULARNING YECHIMLARI FARZAND TARBIYASIGA QARATILGAN
E‘TIBOR YORUG‘ KELAJAKNI BUNYOD ETISHGA QARATILGAN
ZALVORLI QADAM

Uktamova Dildora Tolmasovna
Payariq tuman 7- maktabi amaliyotchi-psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi munosabatlar, farzandga to‘g‘ri tarbiya berishning usullari, yo‘l-yo‘riqlari aytib o‘tildi, ularning ma‘no-mohiyati ochib berildi, tarbiya borasida munozaralar olib borildi.

Kalit so‘zlar: Farzand, ota, ona, muhit, tarbiya, mehr, vaqt, oila.

Farzand dunyoga kelibdiki, uning tarbiyasi otasi hamda onasi nazorati ostida bo‘ladi. “Tarbiya oila deb nomlangan ulug‘ qo‘rg‘ondan boshlanadi”, deb bejiz aytishmagan. Farzand tarbiyasida asosan onaning bergan tarbiyasining o‘rni kattaroq deb hisoblayman. Onaning xushyor bo‘lishligi dastlab bolaning do‘sti kim yoki kimlar ekanligini, ular bilan qanchalik yaqin munosabatda ekanligini nazoratga olishlari kerak deb hisoblayman. Ya‘ni bola asosan, nima bilan band, bekorchi yoki boshqa I uni bilishimiz kerak. Bolaning bosh vaqti ko‘pmi? Unimadur qilgisi keladi, bosh vaqtini nimadirlar qilib o‘tkazishni xohlab qoladi. Vaholangki, ko‘pgina salbiy ishlar ortida bekorchi insonlar turadi.

Agarda biz tarbiya jarayonining tub-tubiga e‘tibor qaratadigan bo‘lsak, bu tarbiya jarayoni oilada sog‘lom yoki nosog‘lom muhitga bog‘liqligiga borib taqaladi. Oilada qachon nosog‘lom muhit paydo bo‘ladi? Qachonki, ota va ona juda qattiq hamda davomli tarzda urish-janjallarning ortishi sabab bo‘lishi mumkin. Ba‘zan yetishmovchilik ham bundan mustasno emas. Urish-janjal ko‘rib katta bo‘layotgan bolaning dastlab yurish- turishi, gap-so‘zi, xulq-atvori, umuman olganda, uning tarbiyasi salbiy tomonga og‘ishni boshlaydi. O‘ziga tinch hamda uni qo‘llab quvvatlaydigan joy ahtara boshlaydi. Bundan tashqari oilasida bo‘layotgan janjallar uning nafaqat tarbiyasiga, balki uning ruhiyatiga ham katta

ta'sir ko'rsatishni boshlaydi. Shunday ekan farzandini yorug' kelajak bilan ham, qorong'u zimistonga ega kelajak bilan ham ta'minlash ota-onaning qo'lidadir.

Farzand Allohning bandasiga bergan eng ulug' ne'matidan biridir. Farzand tarbiyasini chetda qoldirish Allohning bandasiga bergan ne'matiga noshukurlik qilingan bilan barobardir. Farzandni yoshligidan iymonli, e'tiqodli, ilmli, ma'rifatli, ilmga chanqoq, ma'lum bir hunarga yo'naltirish ishlari olib borilsa, o'sha farzand kelajakda bu dunyo-yu u dunyoda ham ota-onasining haqqiga rahmatlar yog'diradi. Agar buning aksi bo'lsa, ota-onaning haqqiga lanatlar yog'ilgay. Farzand tarbiyasida faqat onaning o'rni emas, balki otaning ham o'rni kattadir. Farzand misoli bir ko'zgu'dir, ota ilmli, ziyoli, solih bir banda, ongli tafakkurli shaxs jumlasiga kirsam, uning qilgan ishlari, amallari farzandida takrorlanadi. Otaning qilgan ishlari-yu vijdonli harakatlarini, yaxshiliklarini ko'rib katta bo'lgan farzand, albatta o'z hayotini qurishda bu amallarini o'ziga bir poydevor bo'lib xizmat qilishda foydalanadi. Ota olamdan o'tgandan keyin ham uning ishlari, solih amallari o'z farzandlariga, nafaqat farzandlariga, balki kelajak avlodlariga ham namuna, ham kuch-quvvat bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari Abdulla Avloniyning "Avvalo, tarbiyachining o'zi tarbiyalangan bo'lishi kerak" degan fikrlari yuqorida keltirilgan fikr va mulohazalarimizning o'z tasdig'ini topganligidan dalolatdir.

Xalq orasida "Qush inida ko'rganin qiladi" deb ham bejiz aytilmaganini ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. @religions.uz
2. @proc.uz
3. @hikmatlar.uz

O'ZBEKISTON – YAGONA VATAN

Amirova Malika Murodjonovna

Payariq tumani 7- maktab o'qituvchisi

Annotatsiya. Bugungi yoshlarni yanada vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning ona yurtiga bo'lgan mehr-muhabbatini yuksaltirish, "Vatan"

tushunchasini keng ma'noda misollar orqali tushuntirish, biz yashab turgan zaminning qanday maftunkor, jilvakor, tinch zamin ekanligini, undan unumli foydalangan holda qadrlash va Vatan taraqqiyoti yo'lida o'z hissasini qo'shishga yo'naltirish.

Kalit so'zlar: O'zbekiston, Vatan, Ona, tuproq, havo, baxt, Allohga muhabbat, Vatanga muhabbat, ota-onaga muhabbat, iymon.

Bog'ga chiqing, musaffo osmonga boqing, sof havodan xushkayfiyat ila nafas oling, hayotingiz mana shu borliqlar bilan go'zal ekanligini anglang. Daraxtlarga nazar soling, ularning har faslda tuslanishini o'ylang, chug'ur-chug'ur qilayotgan qushlarga e'tibor bering, ular go'yo nimalarnidir xushchaqchaq bo'lib suhbatlashayotgandek. Endi navbat o'zingizga. Siz shular bilan birgalikda "Ona Vatan"ingizda hayot kechirar ekansiz, gohida ahamiyat berasiz, gohida esa yo'q. Ammo siz uchun eng avvalo, muqaddas hisoblanadigan narsalar mana shulardir. Bog'ingizdan bir hovuch tuproqni oling va uni hidlang. Unda Vatanningizning isi ufurib turganini his qilasiz. Zotan, Vatan – kaftingizdagi bir hovuch tuproq.

O'zbekiston! Tuprog'i misli zar, ko'zimizga nur, mehrlil, muruvvatli, saxiy, samimiy, bag'ri keng, olijanob, mehmondo'st-u insonparvar, baodob, xushxulq bo'lgan insonlar bilan to'lgan zamin. Dunyo bo'ylab 80 kun kezsangiz ham O'zbekistonning kichik bir qishlog'idagi 1 soniyalik sof havoni his eta olmaysiz go'yo, 5 daqiqalik yaqinlaringiz bilan birga bo'lgan eng quvonchli damlarni qalbingizda tuya olmaysiz. Olamning qay go'zal yurtiga bormang, vaqt o'tar-o'tmas ona yurt dilingizni o'rtay boshlaydi, sizni o'ziga shu qadar bog'lagan bo'lganini o'ziga chorlayverganda his etasiz. Vatanningiz sizning ilk dunyoga kelganda olgan ilk nafasingiz kabi muqaddasdir. Siz butun dunyoni larzaga solib dunyoga kelganingizda ota-onangiz qanchalar xushnud bo'lganini bir o'ylang. Ota-onangizning ana shu xursandchiligi ham siz uchun Vatan kabi bebahodir.

Ingliz shoiri "Kim o'z yurtini sevmasa, u hech nimani seva olmaydi" degan edi. Insonda birinchi navbatda Alloh unga hayot baxsh etgani uchun Allohga muhabbat

qo'yishi, ikkinchi o'rinda Vatanga va ota-onaga bo'lgan sevgisi yagona ekanligini angab olishi kerak. Zero, Vatan – yagonadir, Vatan – bittadir.

Vatanga bo'lgan muhabbat, unga nisbatan bo'lgan sodiqlik so'zda emas, amalda isbot qilinadi albatta. Bugungi kunda ayrim yoshlarning qing'ir yo'llar bilan chet davlatlarga chiqib ketishini olsak, bu ularning ham iymonini, ham Vatanini yo'qotganligidir. Qo'lning kiri bo'lgan qog'oz pullarga o'z tug'ilib o'sgan, hayotining eng totli damlarini hadya etgan, uning havosidan bahramand bo'lgan Vatanini bir deganda tashlab ketishmoqda. Buast shunday degan edi: "Shunday jinoyat borki, uni oqlab bo'lmaydi, bu – Vatanga xiyonat". Ammo shu qatorda O'zbekistonni – yagona Vatan sifatida tan olib, bor jon-jahdi bilan uning yuksalishida jon kuydirayotgan yoshlar ham bor. Guruch kurmaksiz bo'lmaydi-da... Demak, har bir o'zbekiston fuqarosi uni sevish bilan bir qatorda ko'z qorachig'idek asrashi, e'zozlashi, har xil zarar keltiradigan g'oyalar va firblardan himoya qilishi, hammani shunga da'vat etishi zarur. Shundagina Vatandan chin rizolik topasiz. Sizga beriladigan mana shu rizolikda qancha-qancha hikmat mujassam. Zero, O'zbekiston – yagona Vatan, onadek muqaddas ma'vo.

Vatanga bo'lgan muhabbat haqida shunday deydi: "Vatanga muhabbat, avvalo, unga samimiyat, qizg'inlik bilan, samarali istak bilan ezgulik va ma'rifat tilashdan iboratdir, uning mehrobiga hamma narsani, shirin jonni ham fido etish, undagi barcha yaxshi narsalarga qizg'in hamdardlik bildirish hamda uning kamolot yo'lida g'ov tushayotgan narsalarga qahrli bo'lmoqlikdir"(N.A.Nekrasov). Demak, har bir inson ushbu nazokatli hisoblanadigan ushbu vatanga bo'lgan muhabbat tuyg'usini qadrlamog'i, hatto eng aziz bo'lgan jondan ham Vatan uchun fido qilish haqiqiy olijanob fazilatlardan ekan, ammo jonni qayerdagi pullar uchun tikish emas!

Mashhur olim Iogan Gyote ham "begona yurt vatan bo'la olmaslig"ini o'z asarlarida aytib o'tgan edi. Buyuk bobokalanimiz Alisher Navoiy ham quyidagi baytlari haqiqiy vatanni tark etganda olgan bir nafas qanday ekanligini ochiq-oydin izohlaganlar:

Vatan tarkin bir nafas aylama,
Yana ranji g'urbat havas aylama.

Shunday ekan o‘z tug‘ilib o‘sgan, hayot kechirgan va kechirayotgan yaqinlaringiz yonida yashashga nima yetsin. Vatanimizning qanchalar muqaddas va yagona ekanligini uni sog‘inganda bilasiz, shuning uchun o‘z vatanimizda bo‘laylik va yuksalishida ozgina bo‘lsa ham hissa qo‘shaylik, azizlar!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. fayllar.org
2. kun.uz
3. buxdu.uz
4. www.ziyouz.com
5. V. Vrontsov. Tafakkur gulshani. G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, Toshkent, 1989.
6. A. Navoiy. “Saddi Iskandariy” dostoni.